

SEKİZ YILLIK EĞİTİM SİSTEMİ
İLE BEŞİNCİ SINIFLAR VE
DOKUZ YILLIK EĞİTİM SİSTEMİ
İLE ALTINCI SINIFLAR İÇİN

ΟΚΡΑΤΗΣ· ΕΙΡΑΤΙΣ
ΥΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΣΩΜΑΤ
ΑΚΗΡΟΣ ΘΑΛΛΑΤΙΝΟΣ
ΙΒΙΑΔΗΣ· ΑΛΗΘΗΣ
ΕΣΟΥΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΕΡ
ΔΙΝΕΤΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΥΣΩΜΑΤΟΣ ΕΣΟΥ ΕΡ
ΗΩΝΟΙΧΕΤΑΙ; ΑΛΚ·
ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΕΡΩΝΟ
ΒΕΛΤΙΟΝ ΙΗ; ΑΛΚ· ΕΙ
ΩΣ ΕΙΜΙ ΟΟΥΚ ΑΠΙΩΝ.
ΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ Τ
ΩΝ ΑΛΚ· ΕΥΓΕΤΕΡΩΝ
ΕΛΘΟΙΣ ΣΩΚ· ΠΡΟ
ΤΟΣ ΕΙΝΔΙ ΑΛΚ· ΑΛΛ
ΣΟΥΤΩ ΓΕΣΟΙΕΧΕΙ
ΟΚΡΑΤΗΣ· ΕΙΡΑΤΙΣ
ΥΑΛΚΙΒΙΑΔΟΥ ΣΩΜΑΤ
ΑΚΗΡΟΣ ΘΑΛΛΑΤΙΝΟΣ
ΙΒΙΑΔΗΣ· ΑΛΗΘΗΣ
ΕΣΟΥΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΕΡ
ΔΙΝΕΤΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΥΣΩΜΑΤΟΣ ΕΣΟΥ ΕΡ
ΗΩΝΟΙΧΕΤΑΙ; ΑΛΚ·
ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΕΡΩΝΟ
ΒΕΛΤΙΟΝ ΙΗ; ΑΛΚ· ΕΙ
ΩΣ ΕΙΜΙ ΟΟΥΚ ΑΠΙΩΝ.
ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ Τ
Κ· ΕΥΓΕΤΕΡΩΝ
ΣΩΚ· ΠΡΟ
ΑΛΚ· ΑΛΛ
ΟΙΕΧΕΙ
ΤΩ ΚΛΕΙ
ΧΗΣ ΕΡΩ
ΙΗ; ΑΛΚ·
ΟΟΥΚ ΑΠΙ
ΥΣΩΜΑΤΟΣ
ΑΛΚ· ΕΥΓΕΤΕ
ΑΘΟΙΣ ΣΩΚ·
ΣΤΟΣ ΕΙΝΔΙ ΑΛΚ· Α
ΩΣ ΟΥΤΩ ΓΕΣΟΙΕΧ
ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΤΙΚ

AVRUPA
MEDENİYETİNDE
KLASİK
KÜLTÜR

Yazarlar:

Vesna Dimovska-Yanyatova
Vesna Tomovska

Değerlendiriciler:

Svetlana Kamciyaş
Gordana Nikçevska
Duşanka Goluboviç Neşovska

Dil redaksiyonu:

Prof. Dr. Arif Ago

Düzeltilici:

Mr. Osman Emin

Çeviri:

Dr. Aktan Ago

Yayıncı:

Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı

Basımevi:

Grafički Centar Ltd., Üsküp

Eğitim ve Bilim Bakanlığın 06.07.2010 yılı tarihli no.22-4101/1 kararıyla iş bu kitabın kullanılmasına izin verilmiştir.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека
“Св.Климент Охридски” , Скопје
373.3.016:930.85 (37/38) (075.2) = 163.3
ДИМОВСКА-Јањатова, Весна
Класична култура во европската цивилизација : учебник за
V одделение : изборен предмет / Весна Димовска-Јањатова,
Весна Томовска . - Скопје : Министерство за образование и
наука на Република Македонија, 2010.
- 93 стр. : илустр. во боја ; 24 см
ISBN 978-608-226-007-5
1. Томовска, Весна [автор]
COBISS.MK-ID 84092170

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....5

1 KLASİK DİLLER.....7

1.1. DİLLERİN KÖKENİ 7

1.1. (A) DİL GRUPLARI VE
AİLELERİ.....7

1.1. (B) ESKİ YUNANCA VE
LATİNCE.....9

1.2. YAZI TÜRLERİ.....12

1.3. OKUR-YAZARLIK 15

1.4. LATİNCE, ESKİ YUNANCA VE
ENTERNASYOLİZM KELİMELER.....19

1.5. ATASÖZLER, İFADELER VE ALINTILAR...21

2 EDEBİYAT 25

2.1. EPİK.....28

2.2. LİRİK.....33

2.3. DRAM.....36

2.4. HİTABET (SÖYLEV).....40

3 MİTOLOJİ VE İNANÇLAR.....43

3.1. MİTOLOJİ.....45

3.2. KÜLT VE TÖRENLER.....49

3.3. RAHİP VE PEYGAMBERLİK.....51

3.4. GİZEMLER.....53

ΟΚΡΑΤΗΣ·ΕΙ
ΟΥΛΛΚΙΒΙΔΑΟΥ
ΔΗΡΑΣΘΗΔΑ
ΚΙΒΙΔΑΗΣ·ΔΛ
ΕΣΟΥΤΗΣΥ
ΔΙΝΕΤΑΙΕΚΤ
ΥΣΩΜΑΤΟΣ
ΕΩΝΟΙΧΕΤΑΙ,
ΤΗΣΨΥΧΗΣ
ΒΕΛΤΙΟΝΗ;
ΩΕΙΜΙΟΟΥΚ
ΙΤΟΣΤΟΥΣΩΜ
ΩΝ ΔΛΚ'ΕΥΙ
ΕΛΘΟΙΣ ΣΑ
ΤΟΣΕΙΝΔΙ ΔΛ
ΣΟΥΤΩΓΕΣΟ
ΟΚΡΑΤΗΣ·ΕΙ
ΟΥΛΛΚΙΒΙΔΑΟΥ
ΔΗΡΑΣΘΗΔΑ
ΚΙΒΙΔΑΗΣ·ΔΛ
ΕΣΟΥΤΗΣΥ
ΔΙΝΕΤΑΙΕΚΤ
ΥΣΩΜΑΤΟΣ
ΕΩΝΟΙΧΕΤΑΙ;
ΤΗΣΨΥΧΗΣ
ΒΕΛΤΙΟΝΗ;
ΩΕΙΜΙΟΟΥΚ
ΙΤΟΣΤΟΥΣΩΜ
ΩΝ ΔΛΚ'ΕΥΙ
ΕΛΘΟΙΣ ΣΑ
ΤΟΣΕΙΝΔΙ ΔΛ
ΣΟΥΤΩΓΕΣΟ
ΛΚΙΒΙΔΑΗΤ
ΓΕΤΗΣΨΥΧ
ΤΟΒΕΛΤΙΟΝΗ
ΕΓΩΕΙΜΙΟΟ
ΟΝΤΟΣΤΟΥΣ
ΟΤΩΝ ΔΛΚ'
ΔΠΕΛΘΟΙΣ
ΣΤΟΣΕΙΝΔΙ
ΩΣΟΥΤΩΓΕ
ΔΛΚΙΒΙΔΑΗ

4	SANAT	55
4.1.	MİMAR	55
4.2.	HEYKELTRAŞLIK	59
4.3.	RESSAMLIK	61
5	HER GÜNLÜK (TOPLUMSAL VE ÖZEL HAYAT)	69
5. 1.	EĞİTİM	64
5. 2.	AİLE	67
5. 3.	AŞÇILIK	70
5. 4.	GİYİM	73
5. 5. (A)	KAMU HAYAT TÜRLERİ	76
5. 5. (B)	EĞLENCE VE SERBEST ZAMAN	79
6	MAKEDONYA'DA ANTİK MİRAS	83
6. 1.	ANTİK YERLER	84
6. 1. (A)	SKUPI (SCUPI)	84
6. 1. (B)	STOBI (STOBI)	86
6. 1. (C)	HERAKLEA (HERACLEIA LYNCESTIS)	88
6. 1. (D)	LİHNİD (LİHNİDOS)	90
6. 2.	YAZITLAR	92

GİRİŞ

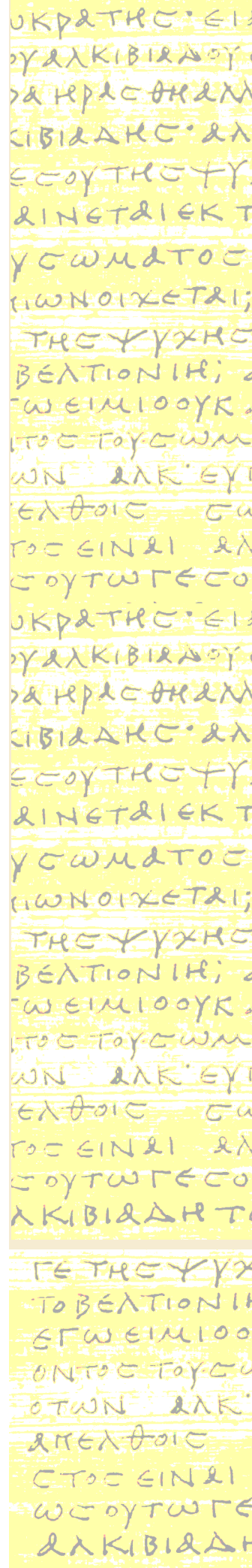
Değerli öğrenciler,

Önünüze *Avrupa medeniyeti'nde Klasik Kültür* okuma kitabı sunulmuştur. Kitabın başlığında kullanılan sözcükler, kitabın içeriliğinde açıkça belirtilmiştir. Kitabın başlığında yer alacak sözcüklerin hepsi **Avrupa medeniyetinde klasik kültür** mirasından gelir.

“Kültür” sözcüğü, Latin kökenli bir sözcüktür ve birçok dillerde rastlanmaktadır. Bu sözcük, Latince kökenli “colo” sözcüğünden gelir. Anlamı da: herhangi bir şeyi işletiyorum, onun bakımını yapıyorum, onun için kaygı gösteriyorum vb. Böylelikle “kültür” kelimesinin anlamında herhangi bir şeye karşı kaygılı davranış, bakımının yapılması, süslenmesi vb. Bu sözcüğü belirli bir zaman, coğrafi veya tarih çerçevesi içerisinde yer alırsa, belirli bir alan ya da zamanla ilgili birçok etkinlik veya olay ifade verir.

“Medeniyet” sözcüğün anlamı da Latince kökenlidir. Anlamını “civis” kökü belirtir: vatandaş, bir topluluk içerisinde yaşamak, çalışmak ilkelerine uygun bir örgütlenmiş yaşam.

“Klasik” sözcüğü de Latince kökenlidir. Romalılar, birinci sınıf olan halkı, diğerlerine kıyasen daha iyi veya en iyiler ve yüksek tabakayı “classici” olarak adlandırıyorlarmış. Avrupa tarihinde “birinci sınıf vatandaş” olarak adlandırılan kişiler bu medeniyeti oluşturan kişilerdir. Bunlar ise, M.Ö. VIII. yy'dan M.S. IV. yy'a kadar Akdeniz'in daha büyük alanını kapsayan Helen ve Romalılarıdır. Bu dönem tarihte Antik olarak adlandırılır. Bir de Latince kökenli sözcük! Antik, “eskilik” anlamındadır. Demek ki, Antik Dönem'de ortaya çıkan ve gelişen kültüre klasik kültür denilir. Bu temeller üzerine Avrupa medeniyeti bağlanmaktadır.

Bu okuma kitabında Avrupa kültürünün klasik kültürüyle birçok bağlantısı var. Kitaptaki içerikler altı **başlıkta** verilmiştir.

İlk başlık *Klasik diller*, Eski Yunanca ve Latin diliyle, daha doğrusu Klasik kültür dilleriyle ilgili birçok farklı konuyu kapsar. Bu diller, hemen bütün bilim dallarında, siyasi ve eğitim, mesleki terminoloji dillerini oluşturmaktadır. Latince ve Eski Yunanca sözcükler küçük değişmelerle Avrupa dillerinin hergünkü konuşmasında çok sık olarak kullanılır.

Edebiyat başlığı altında yer alan malzeme, Helen ve Roma edebiyatı döneminde oluşan edebiyat türleri hakkında bilgi vermektedir. Bu iki edebiyatın temelleri üzerine bağlı olarak daha sonraları Avrupa edebiyatı doğmuştur.

Helen ve Roma mitolojisinin genel eleman ile özellikleri *Mitoloji ve İnançlar* başlığı altında işlenmiştir. Antik Dönem'den mitoloji mirası olarak, Helen ve Roma halkının dini hayatıyla ilgili kimi içerikler de bu başlık altında yer almaktadır. Örneğin, dini tören ile adetler ve onların Avrupa medeniyetini etkileri.

Sanat başlığı altında, Antik Dönem'deki farklı resam sanatı ile mimarlığın özelliklerine rastlanır. Bu sanat dalları Avrupa inşaatine ve yaratıcılığına büyük etki yapmıştır.

Antik Helen ve Roma Dönemi'nde kurulan ve Avrupa toplumsal ve aile yaşamının gelişmesi için etki yapan özellikler *Her günlük (toplumsal ve özel yaşam)* başlığı altında yer alır.

Makedonya'da Antik Miras başlığı altında Makedonya'nın kültürel miras zenginliğinde tarihi geçmişi hakkında bilgiler vermektedir. Bütün bu zenginlik Avrupa kültürünün Antik kökenini de oluşturmaktadır.

Her başlığı daha kolay izlemek ve kavramak için başlığın sonunda **sözlük** anlamları yer almaktadır. Bunlarla mesleki terimlerin anlamları açıklanmıştır.

Bu kitabın, her sayfanda birçok **Latin atasözleri**yle de karşılaşmış olacaksınız.

Yazarlardan

ΑΠΙΩΝΟΤΕΤΟΝ, ΑΠΙΩΝΟΤΕΤΟΝ
ΓΕΤΗΣΨΥΧΗΣΕΡΩΝΟΥΚΑΠΕΙΣΙΝΕΩΣΑΝΕΤΙ
ΤΟΒΕΛΤΙΟΝΙΗ; ΔΛΚ·ΕΙΚΟΣΕΓΕ ΓΩΚ·ΟΥΚΟΥΝ
ΕΓΩΕΙΜΙΟΟΥΚΑΠΙΩΝΑΛΛΑΠΑΡΑΜΕΝΩΝΑΛΗΓ
ΟΝΤΕΥΕΩΜΑΤΟΣΤΩΝΑΛΛΩΝΑΠΕΛΗΛΥΘ
ΟΤΟΚ·ΕΥΓΕΠΟΙΩΝΩΣΩΚΡΑΤΕΣ·ΚΑΙΜΗΔΕ
ΑΚ·ΓΩΚ·ΠΡΟΘΥΜΟΥΤΟΙΝΥΝΟΤΙΚΑΛΛΙ

1

KLASIK DILLER

BU BAŞLIKTA

- 1.1. DİLLERİN KÖKENİ
- 1.1. (A) DİL GRUPLARI VE AİLELERİ
- 1.1. (B) ESKİ YUNANCA VE LATİNCE
- 1.2. YAZI TÜRLERİ
- 1.3. OKUR-YAZARLIK
- 1.4. LATİN, ESKİ YUNANCA VE ENTERNASYONALİZM SÖZCÜKLER
- 1.5. ATASÖZLER, İFADELER VE ALINTILAR

1.1. DİLLERİN KÖKENİ

1.1. (A) DİL GRUPLARI VE AİLELERİ

Bugün dünyada 2800 dil kullanılmaktadır. Bunlardan sadece 160 dil Avrupa'da konuşulur. Dilin tarihi ve dillerin kökeni ile uğraşan bilim adamları dilleri dil gruplarına ve dil ailesine, yani birbirlerine yakın olan gruplara sınıflandırmaya çalışmaktadırlar. Böyle sınıflandırma, dillerin kimi ortak özellik ve benzerliğine göre meydana gelir.

Dört büyük dil grupları vardır: Hint-Avrupa, Ural-Altay, Sami-Hami ve Kavkas grubu.

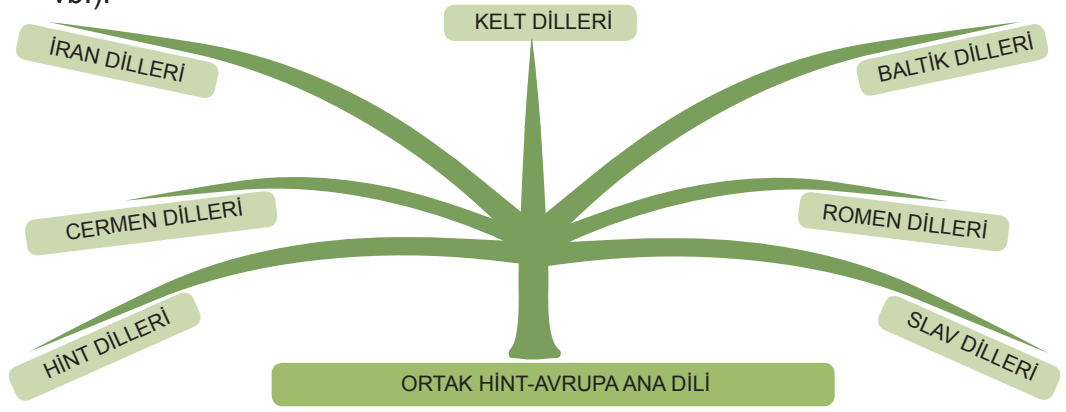
Büyük dil gruplarından biri **Hint-Avrupa dil ailesidir**. Bu dilleri konuşan kişiler dünya nüfusunun %47'si veya 1.782 milyon kişi oluşturur. Bu dil ailesinde ortak kökeni olan diller yer almaktadır. En eski Hint-Avrupa yazılı metinleri ise M.Ö. iki bin yıllık (1500 yıllık) döneme aittir. Bu grupta bütün diller kendi aralarında ortak özelliklere göre de fazla **dil ailesine** ayrılmaktadır:

- Hint-İran ailesi* (Hintçe, Bengalce, Romanca, Sanskritçe, Farsça, Afgan dili, Tacikçe, Kürtçe);
- Baltık ailesi* (Litvanca, Letonca ve Eski Prusya dili);

7

NOSCE TE
IPSUM
KENDİNİ BİL.

- c) *Slav ailesi* (Eski Slavca, Rusça, Ukraynaca, Beyaz Rusça, Çekçe, Slovakça, Polonyaca, Lehçe, Sırpça, Hırvatça, Makedonca, Slovence, Bulgarca);
- ç) *İtalik ailesi* (Latince, Oks-Ombr dili, Faliskanca, Vestin dili)
- d) *Cermen ailesi* (Eski Got dili, Almanca, İngilizce, İsveççe, Danimarkaca, Norveççe, Holandaca vb.);
- e) **Kelt ailesi** (İrlandaca, İskoçça, Velsçe);
- ë) *Romen dilleri* (İtalyanca, Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Rumence vb.).

HİNT-AVRUPA
DİL AİLESİNİN
DİL GÖVDESİ

Hint-Avrupa dil ailesinde, Yunanca, Arnavutça, Ermenice ve kimi diğer diller ayrı diller olarak sayılmaktadır.

Demek ki, Makedonca, Arnavutça, İngilizce veya Almanca gibi **Eski Yunanca ve Latince** aralarında bazı uzak akrabalık ilişkisi var. Böylece bu dillerin arasında, aynı sözcükler ve aynı anlam taşıyan (anlamdaş) sözcükler bulunmaktadır. Örneğin, *Lat.* mater, *Eski Yunanca* meter, *Makedon.* majka, *Sırp.* majka, *Slovence* mati, *İng.* mother, *Alm.* mutter.

Sorular

1. Dört daha büyük dil ailesini adlandır!
2. Makedonca/ Arnavutça/Türkçe hangi dil ailesinde yer almaktadır?
3. Hangi diller "klasik diller" olarak adlandırılmaktadır?
4. Klasik diller hangi dil grubunda yer almaktadırlar?

Etkinlikler

- Birkaç çalışma gruplarına ayrılın. Her grup, bir dil ailesi ile ilgili dil gövdesi hakkında bir temsil (resim, kolaj, bilgisayarla ilgili işlenmiş taslak) hazırlayın: Slav, Cermen, Romen vb.
- Kendi ana diliniz ve diğer bir yabancı dilde benzer veya aynı anlam taşıyan sözcükleri hatırlayın veya hatırlamaya deneyiniz (İngilizce, Almanca vb.).
- Yukarıdaki bilgilerden hangi sonuca ulaşabiliriz?

Daha fazla bilgi edin

<http://colfa.utsa.edu/drinka/pie/>

http://en.wikipedia.org/wiki/Indo-European_languages

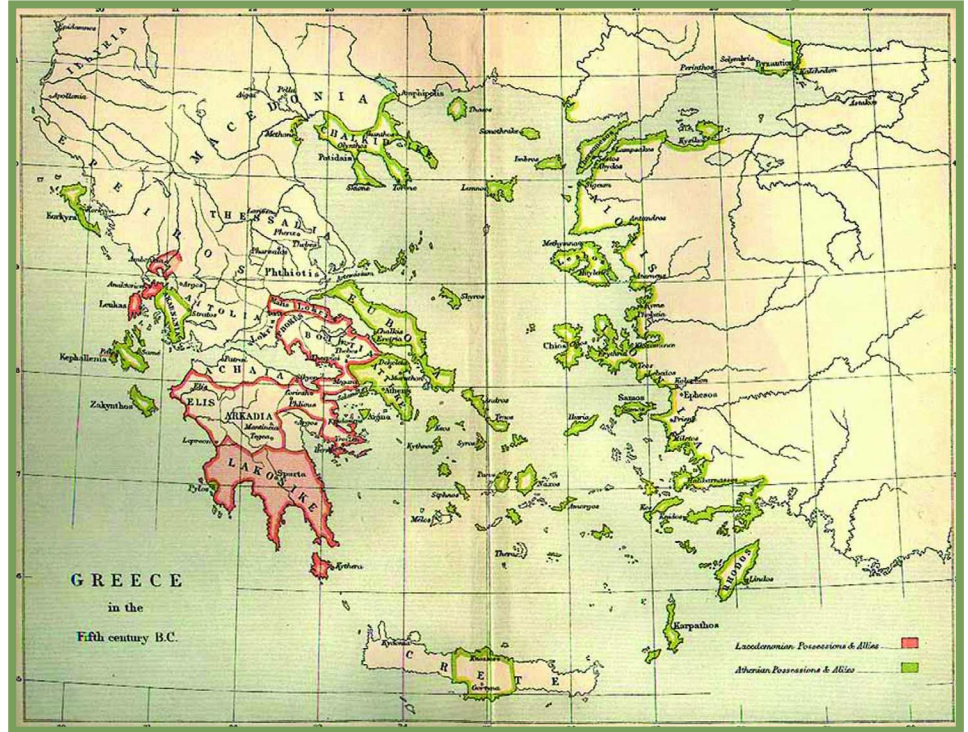
http://en.wikipedia.org/wiki/Romance_languages

1.1. (B) ESKİ YUNANCA VE LATİNCE

Helenler, Eski Yunanca dilini kullanmaktaymışlar. Eski Yunanistan devleti ve bu devlette yaşayan halk Balkan Yarımadası'nın en güney kısmına, Ege Denizi'nin sahilinde ve adalarına kadar yayılmaktaymış. Onların kültürü Eski Yunanistan kültürü olarak adlandırılmaktaymış.

Eski Yunan dilinin çok geçmişe dayanan kökleri vardır. Bu dilin geçmişi M.Ö. 2000 yıllarına kadar uzanır. Böylelikle Avrupa dillerinin en eski dili olarak sayılır. Bu dilin en eski kaynaklarında **Miken Yunanca-sı** olarak geçmektedir. **Klasik Dönem** Helen kültürünün gelişmesinde (M.Ö. VI - M.Ö. IV yy'a kadar) yani Eski Yunanca şivelerden oluşan bir dil imiş (İyon, Attik, Aiol, Dor, Arkadia-Kıbrıs). Attik şivesinden daha basit **Ortak Yunan dili** (Koine) gelişmiştir.

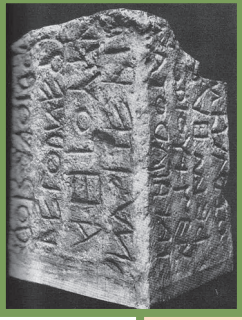

ESKİ YUNANISTAN
HARITASI

Bu dilden sonra XV. yüzyıla kadar kullanılan **Bizans dili** ve ondan sonra bugün de komşu ülkemiz Yunanistan'da kullanılan **Çağdaş Yunan dili** meydana gelmiştir.

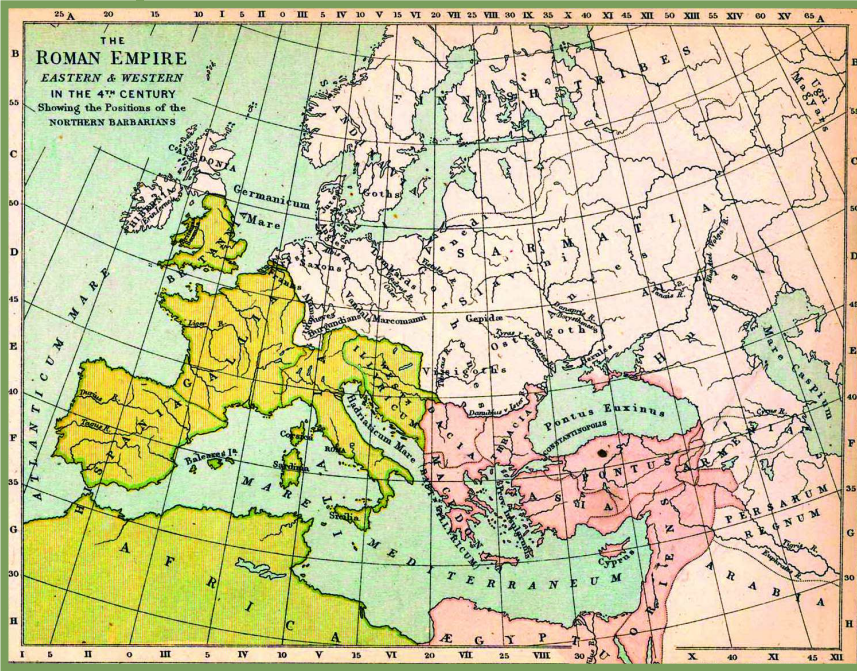
Eski Yunan diliyle Eski Yunan edebiyatında ünlü şaheserler yaratılmıştır. Örneğin, Homeros'un *İlyada* ve *Odyseia* eserleri, Evripides, Eshilos ve Sofocles'in dram eserleri, Demostenes'in nutukları, Tukidides'in tarih eserleri vb. Bütün bu klasik eserler Avrupa Edebiyatı'nda çok sayıda yazar ve şairleri etkilemiştir.

Latince, kendi ismini eski bir kavim olan ve Apenin Yarımadası'nın merkezinde bulunan Latiy bölgesinde yaşayan **Latinler**'den almıştır. Roma İmparatorluğu'nun başkenti olan **Roma** şehri de bu bölgede bulunmaktaymış. Böylelikle, burada gelişen kültüre **Roma Kültürü**, kullanılan dile ise **Latince** denilmekteymiş.

Bugün Latin diliyle yazılan en eski eser (M.Ö. VII yy) öyle denilen Siyah Taş ya da Romulus Taşı'dır. Bu eser, Roma Forumu'nda (Meydanı'nda), Septimius Severus zafer ta-kısının yanında bulunmuştur.

Latin diliyle yazılan **en eski eserler** M.Ö. VII - VI yüzyıllarına dayanmaktadır. Roma hükümdarlığının ve yeni elde edilen yeni bölgelerin genişlenmesiyle Latin dilinin kullanımı da yayılmaktaydı. Latince, ilkönce İtalya bölgesinde, ondan sonra o zamanki dünyanın bütün Roma eyaletlerinde (illerinde) gelişmiştir: Hispania (bugünkü İspanya), Galya (bugünkü Fransa), Britanya, Almanya, Kuzey Afrika, Balkan ve Küçük Asya.

Roma'nın farklı eyaletlerinde kullanılan **Latin Halk Dilinden** sonra Romen dil grubuna ait olan diller doğmuştur: İtalyanca, Fransızca, Romence, İspanyolca, Portekizce vb.

Klasik Latin Edebi dili, Roma edebiyatı ünlü yazarlarının eserlerinde korunmuştur. Bu ünlü yazarlar şunlardır: Vergilius, Ovidius, Catullus, hatip Cicero, Tacitus ve Sallust tarihçileri vb.

Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Latince öl-

M.Ö. I
YÜZYILDAKİ
ROMA
İMPARATORLUĞU
HARİTASI

memiştir. Daha doğrusu, imparatorluğunun parçalanmasından sonra birçok Avrupa ülkelerinde, hükümdarların saraylarında, okul ve üniversitelerde, Orta Çağ'dan sonra XVIII. yüzyıla kadar bilim ve edebiyat dili olarak kullanılmıştır. Bugün, Latince Vatikan sarayında-Katolik Kilisesi'nin merkezinde konuşulan ve yazı dili olarak kullanılan dildir.

10

Klasik dilleri olarak Eski Yunanca ve Latincenin gelişimi için bugün elimizde bulunan birçok yazılı eser bize bilgi vermektedir. Örneğin, epigrafik anıtlar (en sık taş veya kil levhaları gibi sert maddeler üzerinde yazılan yazılar), papyrus ve diğer yazılar, korunmuş eski edebi eserler, bu dilden bugün gelişmiş diğer ve çağdaş dillere verintiler var. Bugün aktif olarak kullanılmamasına rağmen klasik diller, her dil ailesinde yer alan çağdaş dillere büyük etki yapmıştır. Klasik dillerin geçmişiy-le ve bu dillerle yazılan eserleri inceleyen bilim dalına **Klasik Filoloji** denir.

Sorular

1. Helen kültürünün ve Eski Yunancanın kesintisiz gelişimi ne zamandan başlamıştır?
2. Eski Yunan dilinden hangi diller gelişmişlerdir?
3. Latin dili üzere bulunmuş en eski anıtlar hangi yüzyıla dayanır?
4. Latince, hangi bölgelerde kullanılmaktaymış?
5. Klasik dillerin ve Klasik edebiyatın gelişimiyle ilgilenen bilim dalına ne ad verilir?

Etkinlikler

- Öğretmenin teklif edeceği internette ilginç içerikleri ara ya da tarih kitabından Eski Yunan-Helen ve Latin kültürleri için daha geniş bilgi edinmeye çalış.
- Bu iki kültürün aralarındaki ilgiyi açıkla ve neden Avrupa üzerinde etkileri çok büyüktür?

Daha fazla öğren

Димовска В,
Чешларов М.,
Бузалковска-
Алексова М., *Liber
latinus I. Albi*, Скопје,
2002, стр. 17-22

<http://www.crystalinks.com/greeklanguage.html>

<http://www.omniglot.com/writing/greek.htm>

<http://www.yleradio1.fi/nuntii/>

<http://www.omniglot.com/language/phrases/latin.php>

1.2. YAZI TÜRLERİ

HAZIRLIK ETKİNLİKLER:
Kiril alfabesi için bilgilerini hatırla. Ne zaman ortaya çıkmıştır ve kurucusu kimdir?

Tarih öncesi döneminde de insanla arasında iletişimin kurulma ihtiyacı duyulmuştur. İlkönce sözlü ifadeyle, sonra daha kalıcı olarak iletişimi yazmaya ihtiyaç varmış. Bu amaçla, kimi işaretler sistemi, yazı yaratılma ihtiyacı var. Yazının belirmesi, tarihi öncesinden ayarlanmaktadır. İlk örgütlenmiş devlet ile kurumların ortaya çıkmasıyla bu kurumlar hakkında bir hangi yazılı kayıtlar yaratılması düşünülmektedir. Yazının yaratılması, belirli bir birliğe mensup olan halk kendi kültürleri, yaşam tarzları ve önemli olayları üzere yazılı belgeler bırakma imkanı sağlamıştır. Bu belgeler **tarih kaynakları** olarak kullanılmakta, biz de bu kaynaklardan bilgi ediniyoruz.

Sümer çivi yazısı kuzeyde administatif levhalar üzerinde kaydedilen kuzu satışı. M.Ö. 19000 yılına dayanan ve Sümer, Mesopotamya'da bulunmuştur. Levha alanında bulunan boya çıkmıştır.

Yazı, grafik işaretlerden oluşan sistemdir ve dilin belirli bölümleriyle işaret edilir (kelimeler, heceler, sesler). Bu sisteme aynı zamanda **grafik** (Eski Yun. Graphia-yazmak) denilir. Her dil kendi işaret sistemine sahiptir, demek ki farklı "grafikler", yani farklı yazılar vardır. İlk yazının belirmesinden bugüne kadar yazı mükemmeleşip yeni yazı türleri ortaya çıkmıştır. Arkeolojik kazı ve buluşlara göre en eski yazı

türü **çivi yazısıdır**. M.Ö. yaklaşık 3100 yıllarında Mesopotamya'da Sümerler bu yazıyı kullanmaktaymışlar.

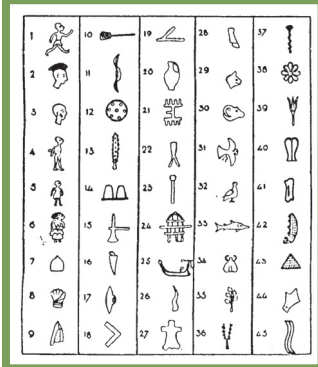
Farklı yazı türleri vardır:

■ **Piktografik veya resim yazısı**

İlk yazı türleri resimsel veya piktografik şeklindeymiş (*Eski Yun. pikto-çiziyorum, ve graphia-yazıyorum*). Bu yazı türü ilkel ve resimlerden oluşmaktaymış. Resim etme yoluyla belirli bir durum için haber, bilgi veya tasvir yapılmaktaymış. İnsanlar, bu yazı türünü ilkel toplumlarında kullanmaktaymış. Bu yazı türüyle yazılan yazılar, eserler bugün de mağaraların duvarlarında görebiliriz. Mısır hiyeroglifleri, piktografik yazısının örneğidir. Bu yazı türü 700 işaretten fazla oluşan bir sistemdir. İşaretler-resimler en sık bir nesneyi veya kavramı ifade edermiş: ev, ağaç, insan. İşaretler kombineli olarak da kullanılabilmiş, böylelikle, gözden damlayan yaş resmi *hüzün* veya *ağlamak* anlamını belirtmekteymiş.

AMICUS
VERUS AVIS
RARA.

GERÇEK BİR
ARKADAŞ
ENDER
BİR KUŞ
TÜRÜDÜR.

PİKTOGRAMLAR -
PİKTOGRAFİK YAZI
TÜRÜNÜN İŞARETLERİ

BABİL VE MİSİR YAZI
TÜRÜYLE LEVHALAR

MİSİR HİEROGLİF
YAZISI

■ İdeografik veya Logografik yazı türü

İdeografik (Eski Yun. idea-ide ve graphia-yazmak) yazı türü, resim etme yoluyla bir kavramı ifade eden daha gelişmiş bir yazı türüdür. İdeografik yazı türünde bir işaretle (sembolle) fikir, nesne, olay veya hareket ifade edilmiş, fakat bunlar daha basit, belirli kısım veya karakteristik işaretle de ifade edilmiş. Bu tür yazılarda birçok işaretler bulunmaktadır. Çin yazısı ve Amerika'da yaşayan Kızılderililerin yazısı bu türdenmiş.

■ Fonetik yazı türü

Fonetik (Eski Yun. phone-ses) yazılarda her işaretle kendi başına anlamı olmayan dilin bir sesli bölümü işaretlenir: bu, hece (fonetik-hece) ya da ses (fonetik-ses) olabilir.

Heceli yazı türlerinde bir işaret bir hece demektir. Heceli yazı türlerine şunlar yer alır: Asür-Babil çivi yazısı, Miken yazısı-Doğrusal B yazısı, Japon ve diğer yazı türleri.

GİRİT'TEN KIL
LEVHASI ÜZERİNDE
MİKEN YUNANCA İLE
BİR YAZI

ÇİN İDEOGRAFİK YAZISIYLA
KEMİK ÜZERİNDE
KAYDEDİLMİŞ KEHANET

	a	e	i	o	u
	Α	Β	Γ	Δ	Ε
d	Ϝ	ϝ	Ϟ	ϟ	Ϡ
j	ϡ	Ϣ	ϣ	Ϥ	ϥ
k	Ϧ	ϧ	Ϩ	ϩ	Ϫ
m	ϫ	Ϭ	ϭ	Ϯ	ϯ
n	ϰ	ϱ	ϲ	ϳ	ϴ
p	ϵ	϶	Ϸ	ϸ	Ϲ
q	Ϻ	ϻ	ϼ	Ͻ	Ͼ
r	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ
s	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ
t	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ
w	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ
z	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ	Ͽ

DOĞRUSAL B
MİKEN YAZISI

Girit-Miken kültürüne mensup olan ve Miken Yunancasını bilen kişiler Miken yazısını kullanmaktaymışlar.

Fonetik-Sesli yazı türünde şunlar yer alır: Fenike, Eski Yunanca, Latince, Kiril alfabeleri... Fenikeliler, M.Ö. yaklaşık 1000 yıllarında ilk sesli yazı türünü oluşturmuşlardır. 20 işaretle ünsüzleri belirtmekteymişler. Eski Yunanlılar bu sistemi kabul ederek birtakım ünlüler için işaretler ekleyerek daha mükemmel bir duruma getirtmişler. Güney İtalya'daki Eski Yunan kentlerin-kolonilerin etkisi altında M.Ö. VIII. y'da aynı bu yazı türünü Romalılar da ele alıp kendi diline uygulayarak kullanmaya başlamışlar. Antik Çağ'da Kuzey Avrupa'da yaşayan ahali Romalıların gelmelerine kadar kendi yazı türleri yokmuş. Galya, Britanya, Hispanya ve Almanya'yı Romalılar ele geçirmesiyle Latin yazısı Avrupa'nın en büyük bölümünde tek olarak kullanılan yazı türü haline gelmiş. Slav dillerini (Makedonca, Rusça, Bulgarca, Sırpça) kullananların büyük kısmı Kiril yazı türüdür.

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω

FARKLI YAZI TÜRLERİ

Farklı fonetik yazılarının ilk harflerin sıralanışına göre bu yazı türleri: **alfabet** (alfa+beta) Yunan yazısından, **abecede** (a+be+ce+de)-Latin yazısından veya 'azbuka (az+buka) Kiril yazısından isimlerle adlandırılırlar.

Dillerin gelişme ve değişmesi ile birlikte yazı türleri de değişerek mükemmelleşiyorlar. Her yazının kendi gelişme safhaları vardır. Eski yazı türlerin tarihi ve gelişmesi ile ilgilenen bilim dalına **paleografi** (Eski Yun. palaios-eski, graphia-yazmak) denir.

Sorular

1. Şimdiye kadar buluna en eski yazı türü hangisidir?
2. Hangi yazı türleri vardır?
3. İlk sesli yazı türü hangisidir?
4. Kiril alfabesinin oluşumu için ne gibi bilgilerin vardır?

Etkinlikler

- Belirli düşünce veya bildiriye kelimeler yerine resimlerle belirtme ya da ifade etmeye çalış.
- Bilgisayar aracıyla veya el yazısıyla bir tabela yaparak bu tabeladan en eski yazı türünden başlayarak kronolojik şekilde farklı yazı türlerini belirt.
- Farklı fonetik yazı türlerini karşılaştır. Bu yazı türlerin ortak ve farklılıklar ne olabilir?

Daha fazla öğren

- <http://www.ancientscripts.com/alphabet.html>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Alphabet>
- <http://greece.mrdonn.org/alphabet.html>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Latin_alphabet

1.3. OKURYAZARLIK

Okuryazarlığın meydana çıkışı, insanlık tarihinin önemli bir dönüm noktasıdır. Eski Yunanlılar ve Romalıların yaşam tarzı, dünya görüşü, inanç veya tutumlarını biz sadece bıraktıkları yazılarından öğrenebiliriz.

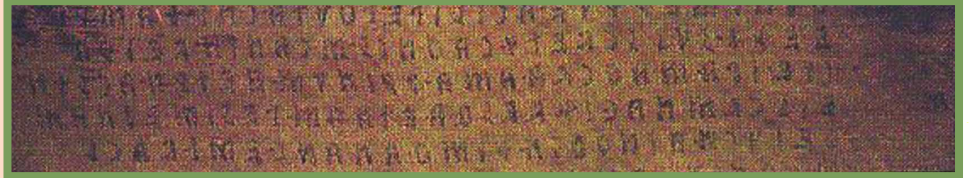
İlk yazı türünün belirmesinden birçok **yazılar** bulunmaktadır: taş üzerine kalan yazılar, hergünkü özel bildirimler, mektuplar, kayıtlar ve resmi belgeler, yazılı emirler, kanunlar, mesleki ve okul metinleri, ticari belgeler, edebi eserler. XV. yy'da Gutenberg'in yazı matbaasının keşifine kadar farklı türden oluşan bütün bu yazılı kayıtlar uzun zaman sadece el yazısıyla oluşturup çoğaltılmaktaymış. Bu yazı şekli, farklı malzemeler üzerine **el yazması** (kavram Latince manu-skriptum *elle yazılmış* anlamını taşıyan kelimesinden gelmektedir) adını taşıymaktaymış.

Üzerine yazılması gereken malzemenin kalitesi ve türü yazı şekli şartlanıyormuş. Böylelikle yazı türü: **rotulus** ve **codex**.

Yazma için ilk önce doğal ve işlenmemiş malzemeler kullanılmaktaymış. Örneğin, bitki yaprakları ya da ağaç kabukları. Hindistan ve Doğu'da palmiye yaprakları üzerinde yazılmaktaymış. Eski Yunanistan ve İtalya'da zeytin ağaçlarının yaprakları seçimlerde oy verme için kullanılmaktaymış.

Ağacın iç kısım bölümü yumuşak, pürüzsüz ve açık renkte olduğundan dolayı üzerine yazmak ve gerektiği gibi bükme için çok elverişliymiş.

Daha geniş kapsamlı yazılan metinler bez üzerine yazılmıştı. Bunlara bez üzerine kitaplar denir. Bu yazı kayıtları, Mısırlı ve Etrüsklerin kendi ölülerini (mumyalarını) sardıkları bez şeritlerin üzerinde bulunmuştur.

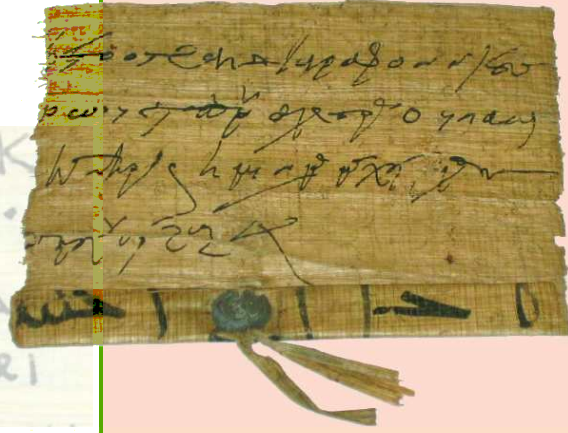
Balmumu levhalar, Erken Antik Dönem'de Eski Yunanistan ve Roma'da kullanılmaktaymış. Bunlar, çok sık, üstleri malmumuyla örtülmüş ince odun tahtalarıymış. Aynı zamanda fil kemiği, demir, hatta kristallerden de yapılmaktaymış. Balmumu alanının üzerine *stilus* denilen demir, odun, fil kemiği gibi yazı aracıyla yazılmaktaymış. Yazı aracının (kalemin) bir tarafı keskin ve sivriymiş, balmumu üzerine işaretlerin oyulması için kullanılmaktaymış. Kalemin diğer tarafı, küçük kürek şeklinde düz imiş ve balmumu pürüzlenerek yeniden yazı yazma veya yazı yanlışlıkların düzeltilme imkanı sağlanılmıymış.

KİL LEVHASI

Balmumu levhaları tek, iki, üç veya dört bölümden oluşabilmekteymişler. Birleştirilmiş levhalara *kodeks* denilmekteymiş. Kodeks iki levhadan oluşturulmuşsa, ona *iki kanatlı tablo*, üç levhadan oluşmuşsa *üç kanatlı tablo* adı verilmekteymiş.

Yazma malzemesi olarak **papirüsün** (papyrus) belirmesiyle kitap tarihi doğması olarak düşünülür. Papyrus, kendi ismini bir su bitkisinden almıştır. Bu bitkiden özel teknolojinin kullanımıyla elde edilmiştir. Eski Mısırlılar bu malzeme bularak yazıya uygun olduğu için kullanmaktaymışlar. Antik Dönem'de klasik edebiyat eserleri bu malzemenin üzerinde kullanılmaktaymış. Papirüs ile genel ticaret merkezi İskenderiye şehriymiş. Çünkü bu şehirde en büyük bilim, edebiyat ve filoloji faaliyetleri gelişmişti. Bundan dolayı bu bölgede en çok papirüse ihtiyaç duyulmaktaymış. Papirüs, İskenderiye'den o dönemdeki dünyanın birçok yerlerine ihracat edilmekteymiş.

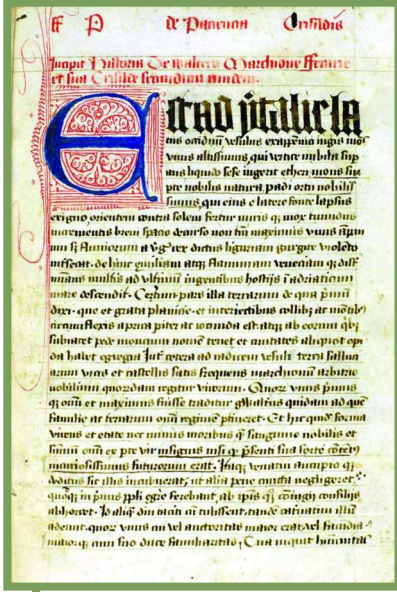
Papirüs üzerindeki el yazıların bükülmüş şekilleri vardır ve Latince'den gelen *volumen* olarak da adlandırılırlar. Üzerinde sivri ucu olan bir kamış kalemiyle (*calamus*) yazı yazılmaktaymış. Mürekkebin kara rengi varmış, kül, reçine ve sudan elde ediliyormuş. Orta Çağ'da mürekkepler başka renklerden de yapılmaktaymış (sarı, yeşil, kırmızı). Bizans döneminde kırmızı mürekkep sadece hükümdarların sarayında kullanılmaktaymış.

Papirüsün kenarları yuvarlak olduğundan dolayı çok kolay hasar görebilirmiş, çünkü bu malzeme dayanıklı değildir. Papirüs üzerinde el yazıları Mısır kumu ile ve benzer şartlar altında korunmuş olduğundan dolayı bugün elimizde de bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı papirüs zamanla yeni, daha kalıcı malzemeyle-parşömen ile değişmiştir.

El yazılarını çoğaltan kâtipler, IV. yüzyıldan başlayarak sistematik olarak el yazıları papirüsten parşömene aktarmaya başlamışlar. Bu

kişilerin görevleri yüzünden, antik kültür ve tarih mirasını oluşturan bu edebi eserler korunmuştur.

PARŞÖMEN ÜZERİNDE YAZI

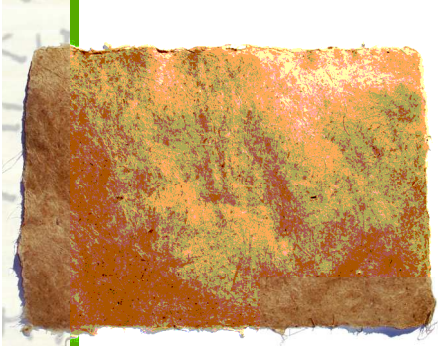

PARŞÖMEN ÜRETİMİ

Parşömen, resim yapmak veya yazı yazmak için özel olarak hazırlanmış hayvan derisidir (koyun, keçi, kuzu, buzağı). Kendi ismini Küçük Asya'da bulunan Bergama şehrinden gelmektedir. Bu malzeme en çok bu şehirde üretilmekteymiş. Parşömen, papirüsten daha dayanıklı, fakat aynı zamanda hem de pahalı bir malzemeymiş. Parşömen üzerinde yazılar kodeks olarak (iki kanatlı tablo) bugün kullandığımız kitabın şeklini almaya başlamıştır. Parşömen çok sık mor rengeyle, daha seyrek safran veya siyah renge boyanmış. Yazmak için daha sık kamıştan veya kuştan oluşan keçeli kalem, daha seyrek demir keçeli kalem veya ince fırça kullanılmaktaymış. Mürekkep farklı reçetelere göre hazırlanmaktaymış. Her el yazı okulları kendi mürekkeplerinin hazırlama tarzını sır olarak korunmaktaymış.

Özellikle mor renkli parşömen üzerinde altın veya gümüş renkli mürekkeple yazılan iki kanatlı parşömenler görkemliymiş. Yazıların cilt kapağı ve sayfaları fil kemiği, rölyefli resimler, satırlardaki ilk harf veya sayfa sonunda farklı modellerle süslü olabilirmiş. Bu süslerin bitki, hayvan veya geometri motifleri varmış.

EL YAPIMLI KAĞIT

Kağıdı Çinliler icat etmiştir. Kağıt üzerinde en eski korunmuş örnekler IV. yüzyıla aittir. Kağıt Arapların aracılığıyla Avrupa'ya yayılmıştır. Avrupa'daki kullanımı IX. yüzyıla dayanır, ilk defa İspanya'da kullanılmıştır.

Kağıt üretimin ham maddeleri yine bitkisel kökenlidir: rafya, keten, dut, kamış. Bitkisel kılıçıklar (parçalar) en küçük kısımlara parçalanıp ezilmekteymiş (püre halinde). Bu karışıma alçı taşı, jelatin ve yapıştırıcı eklenmekteymiş. Bu karışımdan mekanik yolla kağıt parçaları biçilip kesilmekteymiş. Ondan sonra daha küçük parçalara kesilmekteymiş. Yazılmış veya basımdan çıkarılmış kağıt parçaları yapıştırılarak veya dikilerek kitap haline getirilmekteymiş.

Birçok öncüllüklere göre daha düşük fiyat yüzünde kağıdın kullanımı çok hızlı bir şekilde bütün Avrupa'ya yayılmış. Bu şekilde Avrupa'da yazı için kullanılan tek malzeme haline gelmiştir. Matbaanın icat edilmesinden sonra, "Gutenberg Çağında" kitap basımı daha hızlı ve daha ucuz süreç haline dönüşmüş, kitap da bugünkü şeklini kazanmıştır.

Sorular

1. Geçmişte yazının şekli neye bağlıymış?
2. Hangi yazı türü malzemeleri için bitkisel kökenli hammaddeler kullanılmıştır?
3. Papirüsün parşömenle değiştirmenin önemini açıkla.

Etkinlikler

- Birkaç öğrenciden oluşan gruplara ayrılın. Ders esnasında veya evinizde her grup belirli bir metni farklı malzeme üzerinde yazsın: bitki yaprağı, ağaç kabuğu, kil tablolar vb.
- İki kanatlı parşömenin üretim sürecini açıkla.

Daha fazla bilgi edin

http://en.wikipedia.org/wiki/Wax_tablet
<http://en.wikipedia.org/wiki/Papyrus>

1.4. LATİNCE, ESKİ YUNANCA VE ENTERNASYONALİZM SÖZCÜKLER

Latince ve Eski Yunanca, hemen bütün Avrupa çağdaş dillerin gelişimine büyük etki yapmıştır. Latince ve Eski Yunanca kökenli kelimeler her milletin **sözlüğünde** bulunur. Kimi bilim alanlarda (tıp, biyoloji, kimya vb.) mesleki terminoloji olarak yer almaktadırlar. Fakat büyük miktarda hergünkü konuşma ve edebi dilde de yer almaktadırlar. Bir dilde yabancı kökenli kelimeler alıntılar olarak adlandırılır veya geldikleri dillere göre de adlandırılabilir, örneğin, **Latinizm, Anglizm, Cermenizm** vb. Kimi sözcükler, belirli tarihte daha fazla çağdaş Avrupa dillerinde – Slav dilleri, İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyancada vb. - benzer şekilde bulunursalar, bu tür sözcükleri **enternasyonalizm** olarak adlandırırız.

Earthquake in Gujrat 7.5 RS
Condo sues Architects over fallen tiles
Worker dies after jack falls on him
Man loses \$192,000 to thieves while fixing car tyre
Thieves take \$50,000 from church
Lawyers can be sued for botching up cases
Tragedy at Bukit Timah Road Car hits tree and catches fire; driver dies
Many fires last year caused by people who were not careful
Flat burgled while family goes on holiday
72 died at building sites stop work order given at unsafe site
Luxury Cruise Ship sinks 1,104 passengers rescued

Ang Mo Kio Supermarket hit by arsonists
Bashed and robbed of phone
Project works for new condominium commence
Crime rate up 46% in West Malaysia
Two fall to death in separate worksite accidents
TRAIN SLIGHTLY DAMAGED, PASSENGERS UNHURT
Safe from bombs but not burglars
Liquidators take accountants to court
More Singaporeans now filing negligence suits against doctors
Worker hurt in fall sues for S\$250,000
Malaysian Building Disaster
Verdict: Negligence
S\$105m suit alleges negligence by auditor
Plane misses school by just 200m
Car splits into two in fatal accident

INFOCOMM INDUSTRY IS EXPOSED TO CLAIMS
Auditors face S\$1b negligence lawsuit
Repair work on collapsed wall in Mt Sinai begins
Woman seriously hurt after being hit by a van
Woman, 77, robbed
Woman robbed while shopping in Jakarta
Man sues architects
Tremors in Sumatra

Latinizm, Latin kökenli sözcüklerdir. Bu tür sözcüklere Cermen dil ailesinde ve bilhassa Romen dil ailesinde çok sık rastlanılabilmektedir. Türk dilinde de özellikle son dönemlerde bu tür sözcüklere de rastlanılabilmektedir. Bu tür sözcüklerin bir kısmını hergünkü hayatta işliyoruz, okuyoruz ve kullanıyoruz: *delegasyon* (herhangi bir topluluğu temsil etmekle görevli heyet), *doküman* (yazılı delil, belge), *ekspert* (bilirkişi), *pozisyon* (konum, durum), *kredi* (borç ödemede güvenilir olma durumu), *popüler* (halk arasında, halkın zevkine uygun, halk tarafından tutulan).

Kimi Latin kökenli sözcükler Türkçe kökenli uygun sözcüklerle değiştirilebilir, örneğin: *transformasyon değişim* ile; *evalüasyon değerlendirme* ile vb. Fakat birtakım sözcükler o kadar dilimizde evcilleşmişlerdir ki onlara Türkçe uygun kökenli karşılığını zor bulabiliriz, örneğin: proje, medya vb.

Yunan kökenli sözcükler, Latince kökenli sözcüklere kıyasen dilimizde daha az kullanılmaktadır. Fakat yine de hergünkü kullanımda bulunanlara rastlanır, örneğin: tiyatro, fizik, matematik, geometri, etik vb.

Enternasyonalizmler, “uluslararası” özellikli sözcüklerdir. Daha doğrusu, bu tür sözcükler birçok farklı dilde kullanılan ve aynı anlamı taşıyan sözcüklerdir. Fakat bu tür sözcükler en sık Latin veya Eski Yunan kökenli sözcüklerdir: Tür. *tradisyon*, Mak. традиција, İng. tradition, Ger. Tradition, Fran. tradition Latin kökenli isim traditio’dan gelmektedir; Tür. *popüler*, Mak. популарен, İng. popular, Ger. Popular, Fran. populaire Latin kökenli sıfat popularis’ten gelmektedir.

İşte birkaç çağdaş varlıkları karşılayan sözcükler. Bu sözcükler klasik dillerden “kiralananmış”tır: *otomobil – dört tekerlekli motorlu kara taşıt; mikroskop – en küçük nesnelere görmek için kullanılan cihaz* vb.

Etkinlikler

- Ana dilinde ve kullandığın yabancı dillerdeki enternasyonalizm sözcükleri hatırlamaya çalış. Dillerin kökenleri hakkında bilgini kullan, bu tür sözcüklerin dilimizde bulunma sebebini tespit etmeye çalış.
- Biyoloji okuma kitabında Latin ve Eski Yunan kökenli sözcükleri tara. Latin ve Yunan kökenli sözcüklerden bir sözlük oluştur.
- Günlük veya haftalık bir gazete ya da dergide senin görüşüne göre Latin kökenli olabilecek sözcükleri işaret et. Sözlük kullanarak, ebeveyn veya öğretmen yardımıyla Türkçe kökenli sözcüklerle değiştirmeye çalış.

Daha fazla bilgi edin

Димовска В., „ЛАТИНИЗМИТЕ ВО ЈАЗИКОТ НА МЕДИУМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА,, Антикамата и европската наука и култура. Скопје, 2009.

1.5. ATASÖZLER, İFADELER VE ALINTILAR

Bugün bile Avrupada Klasik kültürün mirası olarak birçok atasözler, ifadeler ve alıntılar farklı durumlarda halen kullanılmaktadır. Bu kalıplaşmış sözcükler, eski halkların toplu hayat tecrübesini veya belirli düşünür kişilerin fikirlerini belirtmektedir.

Atasözleri, tümce gibi ifade taşıyan kalıplaşmış sözcüklerdir ve genel bir bildiri, mesaj ifade etmektedir. Bu kalıplaşmış sözler, kimin tarafından ve ne zaman söylenildiği bilinmez – en sık toplumsal yaratıcıyı ifade eder – belirli halkı, topluluğu (örneğin: *Latin atasözü*, *Çin atasözü*, *Türk atasözü*).

Belirli Latin atasözlerin Türk folkloruyla ortak özellikleri vardır. Sadece bizim folklorumuzla değil, diğer milletlerin kültürlerinde de rastlanır. Örneğin:

Tempus vulnera sanat (*Zaman yaraları iyileştirir*) atasözü bizdeki şu atasöze uygundur: *Zaman her şeyin ilacıdır*.

Domus propria, domus optima! (En uygun ev, evimdir!) atasözü İngilizcedeki *Home, sweet home!* Atasözüne uygundur.

Eski Yunanca ve Latince atasözleri en sık ahlaki ya da eğitici, vatansever ve aynı zamanda insanın hergünkü hayatındaki ilişki ile durumları hakkında bilgi verir.

Zorlu yollardan yıldızlara! (Per aspera ad astra!)
Ölümler hakkında yalnızca iyi şeyler konuşulmalıdır! (De mortuis nihil nisi bene.)
Neresi güzelse, orası vatanıdır! (Ubi bene, ibi patria.)

İfadeler, en az iki kalıplaşma anlamını taşıyan kalıplaşmış söz öbeğidir. İfadeler, Latince ve Eski Yunancada çok sık kullanılan sözcüklermiş ve bu kalıplaşmış sözleri sadece yüksek zümre kullanmamış, aynı zamanda Avrupa dillerini kullananlar kendi hergünkü hayatlarında bu ifadelerden yararlanmış. İşte birkaç örnek:

Persona non grata ifadesi, bir kişinin belirli bir yerde bulunmamasını ifade eder. Çevirisi de: *İstenilmeyen insan*.

Lapsus calami – kalemin sürçmesi demektir; *lapsus linguae* – dilin sürçmesi (lapsüs) anlamını taşır.

Vis maior – yüksek güç; etki yapamadığımız bir şey anlamını taşır.

Lege artis – mükkemel, olması gerektiği gibi, demektir. Yetenek kanunu – anlamının taşır.

Bu ifadelerden kimileri öncelikle hukuki terminoloji olarak kullanılmaktaymış. Çünkü Roma Yasası'na ait ifadelermiş (dünyanın en eski hukuk sistemi). Fakat daha sonraları, hergünkü konuşmada da bu ifadeler kendi yerlerini bulmuşlardır. Örneğin: *de iure* – *hukuki*, *hukuka göre*, *corpus delicti* - *mağdur vücudu*.

Alıntılar – eser, metinler, konuşmalar, ünlü tarih kişi, yazar, şair, bilim adamların ifadelerinden aynı veya mecazı anlam taşıyan alıntılar ve belirli mesaj ifade eden bölümlerdir. Bu alıntılardan kimileri, çok sık kullanıldığı ve genel anlam taşıdığından dolayı yaratıcıları var olduğu unutulurak atasözünün olduğu düşünülmektedir.

Roma ve Eski Yunan kültüründen ünlü kişilerin alıntıları çok sık kullanılmaktadır. Örneğin:

Tarih, yaşamın öğretmenidir. (Historia est magistra vitae) Bu düşünce, aslında Romalı devlet adamı, hitap ve avukat olan Cicero'nun daha uzun bir tümcenin bölümüdür.

Zarlar atıldı. (Alea iacta est) Bu kısa tümce çoğu kez kimi önemli kararın getirildiği sırada kullanılmaktadır. Bu ifadeyi, Roma askeri komutanı olan Julius Sezar'ın kendi ordusuyla Rubicon Irmağını geçerek, Galya'nın fethetmesine çıktığında ilk kez kullanmıştır.

Geldim, gördüm, yendim. (Veni, vidi, vici) Julius Sezar bu ifadeyle II. Pharnaces'e karşı kazandığı zafer hakkında Roma Senatosu'na haber göndermiştir.

Her şey akar ve sürekli olarak değişiyor. Bu düşünce filozof Heraklitos'undur. Eski Yunancası şöyledir: *Panta rei*.

Kimi Helen yazarların veya tarihi kişilerinden alınan alıntılar Latince çevirilerde kullanılmasına dikkat çeker.

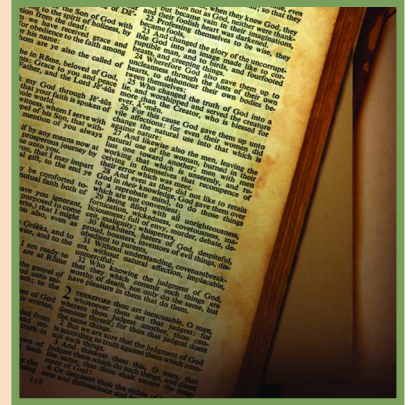
Her şeyi yanımda taşıyorum. (Omnia meamecum porto) Priene'den olan Bias adındaki bilgili kişinin ifadesidir. Kendisi, yanına hiçbir şey almayarak düşman askerden kaçıyordu. Çünkü bilgili kişiye gereken her şey kendisinde bulunduğunu düşünmekteymiş.

Palton benim arkadaşım, fakat hakikat daha iyi dostumdur. (Amicus Plato, sed magis amica veritas) Bu sözcükler Platon'un öğrencisi olan büyük filozof Aristoteles'e aittir.

Burada, her gün kullandığımız ve belki de kaynağı ile anlamını bilme-yerek kullandığımız kimi kısaltmalardan da bahsedeceğiz. P.S. (post scriptum) kısaltması: *eklenmiş, yazdıktan sonra*; M.P. (manu propria) *kendi el ile, elyazısı*; N.B. (nota bene) *dikkat, dikkat et*; a.m. (ante meridiem) ve p.m. (post meridiem) İngilizcede gün içindeki zamanı ifade etmek için kullanılmaktadır: *öğleden önce ve öğleden sonra*.

Antik Çağ'dan bugüne kadar Eski Yunan ve Latin cümlelerinden oluşan **derleme** yaratılmasının uzun bir geleneği vardır. Bu derlemelerin önemi, taşıdığı anlamlar modern çağ ve bu dönemdeki okuyucular için de ilginç olduğuna dayanır.

Atasözler ve alıntılar hem orijinel hem de çevirisi yapılarak aynı seviyede kullanılmaktadırlar. Yaşadığımız dönemde bile hiçbir zaman Eski Yunanca ve Latince okumamış birçok kişi kabarık sayıda atasöz ve alıntıları ezbere bilmektedirler. İfadeler ise, sadece orijinel şekilde kullanılmaktadırlar. Çünkü çeviri yapıp kullanılırsalar kendi değerini kaybedebilirler. Bütün bu ifadeleri tek bir isimle adlandırabiliriz **adli cümleler** (sententiale). Bu kavram, derin düşünce ve genel anlam taşıyan ifade, cümle anlamındadırlar.

Etkinlikler

- Sınıfta, her hafta kimi Latince atasözü veya ifade seçiniz. Bunların anlamları ve ifade ettiği anlamları hakkında tartışınız. Size göre en uygununu seçin. Özel bir kağıda yazarak sınıfın belirgin bir yerine asınız.
- Aynı veya benzer anlam taşıyan atasözler neden farklı kültürlü ortamlarda belirmektedirler?

Daha fazla bilgi edin

Кратки блескави мисли, Избор и превод од латински Љ. Бесотова, Три, Скопје, 2003
Велјановска К., (2006)
Фразеолошките изрази во македонскиот јазик. Куманово: Македонска ризница (стр. 43-46)

<http://www.pinteric.com/proloc.html>

<http://latin-phrases.co.uk/quotes/>

<http://latinlanguagephrases.com/>

SÖZLÜK

Klasifikasyon – Sınıflandırma

Genealoji – Soy ağacı, soy blimi

Filoloji – Dil bilimi

Medya – İletme aracı

Ornament – Süs

Otantik – Eskiden beri mevcut olan özellikleri taşıyan

Terim – Bir bilim, sanat, veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime.

2

EDEBİYAT

BU ALTBAŞLIKTA:

- 2.1 EPİK
- 2.2 LİRİK
- 2.3 DRAM
- 2.4 HİTABET (SÖYLEV)

Antik Dönem’de Eski Yunan ve Latin dilleri ile yaratılan edebiyatı bugün **Klasik Edebiyat** olarak adlandırmaktayız. Edebi eserlerin yaratıldıkları dil açısından da bu eserleri **Helen** (Eski Yunanca ile yazılanlar) ve **Latin** (Latince ile yazılanlar) olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Bu iki kültüre ait olan bu edebiyatlar, Eski Yunan ve Roma kültürleri aralarında sıkı bağla birbirlerine bağlıdırlar ve bir bütünlüğü oluşturmaktadırlar. Eski Yunan (Helen) kültürü daha eski dönemlere dayanır ve bu kültür çerçevesi içerisinde birçok edebiyat türleri oluşup geliştirmiştir. Ondandır sonra Roma edebiyatı olarak devam etmiştir.

Destan, lirik ve dram edebiyat türleri, Antik edebiyat döneminde belirip gelişmiştir. Nazım olarak gelişen bu edebiyat türleri yanısıra, klasik dönemden Avrupa edebiyatları şu genel nesir edebi türlerini de ele almıştır: **hitabet (söylev), tarih eserleri, felsefi eserler, sanat nesir ürünler**. Bu türlerden kimileri (tarihi eserler felsefi eserler) bugünkü sınıflandırmaya göre, edebiyat içerisinde yer almıyorlar, fakat antik dönemde söz sanatının bir bölümünü oluşturmaktaydılar.

Diğer eski edebiyatlarda olduğu gibi (Hint, Çin, Musevi), Antik edebiyat da zengin **Sözlü edebi geleneğe** sahipmiş. **Avrupa edebiyatının** temelleri Antik Dönem’deki **yazılı** ürünler olarak korunmuş zengin mitoloji miras, bu uzun sözlü edebiyatın delilleridir.

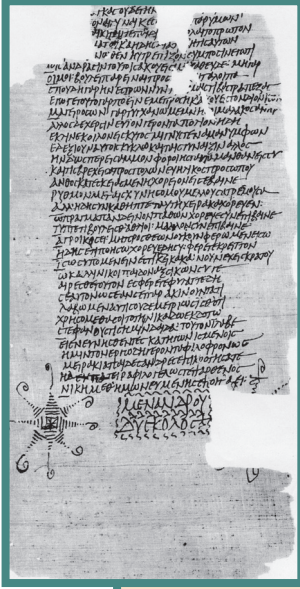
HAZIRLIK ETKİNLİKLER:
Türkçe dersinden Sanata Giriş ve Edebiyat Türleri içerikleri tekrarla.

25

TESTIS
UNUS
TESTIS
NULUS.

TEK ŞAHİT,
HİÇBİR
ŞAHİT (TEK
ŞAHİT
BİR OLAYI
KANITLAMAK
İÇİN YETERLİ
OLMAZ
ANLAMINDA)

En eski, toplu olarak gelişen halk yaratıcılığının **senkretik olaylar** özelliği vardır, demek ki farklı sanat ürünleri bir türde birleştirilmiştir. Bu özellik, Eski Yunan edebiyatındaki Helen Dönemi'ne kadar (M.Ö. IV yy.) kalmıştır. Roma edebiyatında bu özellik görülmez. Eski Yunan edebiyatında destan, lirik ve dram ürünleri müzikle iç içeymiş, kimilerinde ise zaruri olarak dans oyunları (koro lirizmi ve dram) da yer almaktaymış.

ve Menandros.

XX. yüzyılın 50'li yıllarında, Mısır'da bulunan papirüslerin son sayfası. Bu papirüsler, M.S. III. yüzyılın sonlarında veya IV. yüzyılın başlangıçlarına aittir ve kimi antik metin içeren en eski korunmuş papirüsler sıfatını taşımaktadır. Papirüslerde, Menandros tarafından *Nankör* isimli bir komedi yazılmıştır (M.Ö. IV. yüzyılın ikinci yarısında). Metin Yunan yazısıyla yazılmıştır, metnin son iki sözcüğü dram yazarının ismi ve eserin başlığını belirtmektedirler: "Nankör"

Diğer sanat türleri olarak edebiyat da Antik Dönem'de bütün kamu hayatın tarzlarıyla yakın ilişkiydi. Bugünden farklı, sanat olarak edebiyat bir tür **kamu iletişim** özelliğini taşımaktaydı. Bir taraftan, edebi-sanat eserin yaratılması (epik şiir, dram, marş, zafer şiir), önemli bir toplumsal görevin gerçekleştirilmesiydi. Diğer taraftan ise, Antik Dönem'de edebi eserleri kimi özel yerde okunması yerinde, kimi kamu yerlerinde daha fazla seyredilip dinlenmekteymiş. Kitaplar Antik Dönem'de çok pahalı ve değerli nesnelere. Bu sebepten dolayı daha geniş halk kitlenin kullanılması için ulaştırılamazdı. Eserler, en sık papirüs

üzerinde yazılmaktaydı, çoğaltılmaları ise el yazmakla yapılmaktaydı. Sadece profesyonel olarak edebiyatla uğraşan kişilerde kimi nadir edebi eserlerin sahipleriydi: şair ve yazarlar, filozoflar vb. Eski Yunanistan'da, Roma İmparatorluğu döneminde bile kitaplar çok değerli nesnelere olarak sadece zenginlerin varlıkları olarak sayılırdı.

XVIII. yüzyıldan kalan metal düğmeler ile deri maklabinin oluştuğu lüks bir kodeks (üzerinde yazı olan kağıt). Latince yazılmış Vergilius'un seçme eserleri yer alır.

Antik Dönem'de yazılmış olan eserlerin malzemesi harcanmış olduğundan dolayı, birçok eserin geleceği tesadüfe bırakılmıştı. Antik edebiyatın en önemli özelliklerinden biri **fragmanlılık**dir. bütünsüzlüğüdür. Antik Dönem'de yazılmış olan birçok eserlerin sadece parçaları-fragmanları bugün korunmuştur. Kimilerini ise sadece

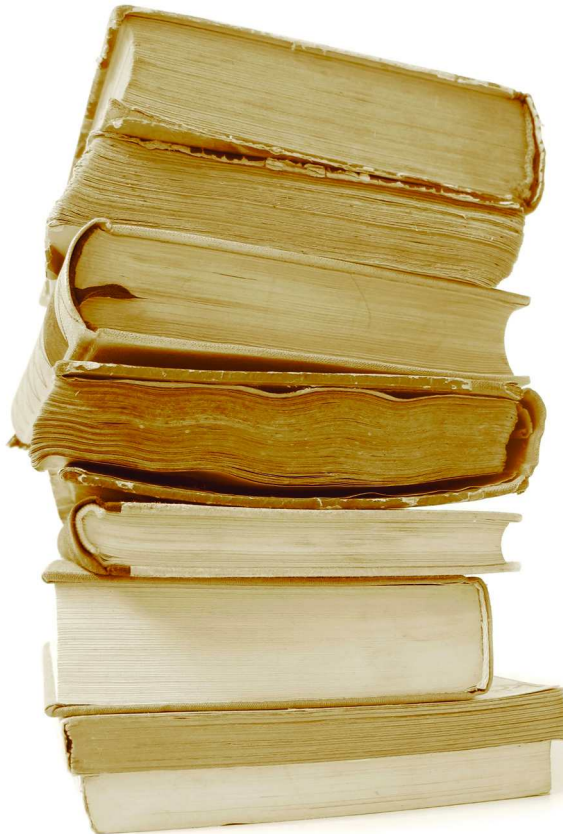
diğer antik veya daha sonraki kaynaklarda bugün de görebiliriz. Kimi antik yazarlar hakkında sadece çok az bilgiler bugün elimizde bulunmaktadır. Bu sebepten dolayı Antik edebiyatın incelenmesi çok ilginç ve heyecanlı bir gün ışığından kaybolmuş eserlerin bilim araştırması dikkati çeker. Bu gibi önemli buluşlar bugün bile gerçekleşmektedir. Burada, yakın zamanda Menander'in tarihten gün ışığına çıkartılan birçok el yazmalı dram eserlerini vurgulayabiliriz.

Sorular

1. Antik Dönem'de hangi edebiyat türleri meydana çıkıp gelişmişlerdir?
2. Antik edebiyat eserleri nasıl korunmuştur?

Etkinlikler

- Şehir kütüphanesini ziyaret edin ve antik yazarların kitap sayısı hakkında bilgi edinin.

2.1. EPİK ŞİİR

Halk, sözlü edebi yaratıcılığı kapsamında farklı edebiyat türlerin birbirinden ayırt edilmesi süreci başlamıştır. Tarihte, bu süreç içerisinde farklı edebi türlerin gelişmesi olagelmıştır. **Epik şiir**, en büyük gelişme gösteren en eski edebiyat türüdür. Bütün edebiyatlarda, bu edebiyat türü **efsaneye (mite)** çok yakındır. Efsane, edebiyat türü olarak sözlü edebiyat geleneğine en yakındır. Bu edebiyat türü, ağızdan ağıza, nesilden nesile aktarılarak içeriği değiştirilerek yeni anlamlar kazanmıştır.

Kalliope, Yunan mitolojisindeki dokuz müzlerden (ilham perilerinden) biri. Epik şiirin, destanların ilham perisidir. Bu yüzden şairler epik eserlerin başlangıcında ona hitap ediyorlarmış.

Epik şiir, kendi esas içeriğini mitoloji hikayelerden alarak bir bütün sanat-edebi eser içerisinde örgütlenir. İçeriği yanısıra, mitolojiden anlatımı da ele geçirmiştir. **Anlatma**, epik şiirin en belirgin özelliğidir.

Bu özellik epik şiiri diğer edebiyat türlerinden ayırt eder.

Eserin başlığına göre, *İlyada*, İlion, yani Truva destanına göredir. Fakat bu destanda ne Truva kentin tarihi ne de Truva Savaşı'nın olayları hakkında anlatılmamaktadır. Halk şairi, yaklaşık 16.000 dizeden oluşan bu destanda Akhalıların Truvalıları on yıllık kuşatmanın eli gündeki olayları kendi destanında anlatmaktadır. *İlyada*'nın ilk dizesindeki söz edilen genel motif, bir bütünlük olarak olayları birleştirmektedir. Bu

da, Agamemnon tarafından Akhilleus'un belirip şiddetlenen öfkesi, destanın başlangıcında verilmektedir. Aynı zamanda bu öfke, eserin sonunda Akhilleus'un Hektor'un babası olan Priam ile görüşmesiyle azalır. Bu noktalardan kaynaklanarak, destan Truva ile ilgili eserin başkahramanı hakkında bir destandır. Böylelikle birçok kişi bu eserin ismi *Akhilleida* olması gerekir.

Bir içeriğin edebi ifade süreci olarak birkaç elemandan oluşmaktadır:

① Anlatılan **olay** veya **olaylar**. Bu, destanın hikayesini, yani **fabulayı** oluşturmaktadır. Bu, kronolojik şekilde anlatılabilir, yani gerçekleşen olayların sıralanışına göre (*İlyada*), ya da "ters şekilde", ilk önce olagelmiş olaylardan başlanarak-geriden ileriye (Odusseia).

② **Anlatıcı**. Eserin yazarı, destanın anlatıcısı gibi aynı davrandığında. Eserden bir kişinin görüşü açısından bunu yapmaktadır. Olaydaki bir şahit, ya da, bu olay hakkında başkasından bilgi edindiği gibi ondan sonra da eser hakkındaki bilgileri anlatır.

③ **Kişiler.** Destanda kişiler, olayların gelişmesini gerçekleştiren kişilerdir. Bu kişilere özel önem gösterilir ve kişilerin tanıtımı, tasviri ve olaylarla ilgileri hakkında edebi esere geniş yer verilir.

Avrupa edebiyatları, Antik Dönem’de anlatım sanat olarak destani tekniğin kimi özelliklerini kabul etmiştir. En belirgin özellik **dua etme** bölümüdür. Yazar, destanın başlangıç bölümünde Tanrılara veya müzlere hitap eder. Bu hitap etme bölümünde, destan içeriğinin genel motifi ya da eserin genel konusu hakkında giriş olarak bilgi verilir.

*Söyle, Tanrıça, Pelesoğlu
Akhilleus’un öfkesini söyle.*

Acı üstüne acıyı Akhalara o kahreden öfke getirdi.

(Homer, İlyada 1-2. Çeviri: Azra Erhat – A. Kadir)

*İlham Perim, çok kurnaz olan, kocam için dua söyle,
Truva aziz şehrini harabe ettikten sonra çok gezdiği için.*

(Homer, Odyssea 1-2. Çeviri: Mihail D. Petruşevski)

*Truva kıyısından ilk koca ve kılıç, İtalya’ya yetişen
Kaderden kaçmak için türkü söylüyorum.*

(Vergilius, Aineias 1-2. Çeviri: Lyubinka Basotova)

*Kimi vücutların dönüşümleri için türkü söylemeye ruhum emrediyor
Yeni biçimler; Tanrılar, girişimime ruh verin.*

(Ovidius, Dönüşümler 1-2. Çeviri: Lyubinka Basotova)

Epik şiir anlatımının bir diğer özelliği de **geç gelişim** ya da anlatımın geçici olarak durdurulmasıdır. Yeni bölümlerin eklenmesi (genel konudan önce olayların eklenmesi) veya konudan ayrılmayla (belirli kişi veya nesnelerin uzun tasvirleriyle) elde edilmektedir.

Thetis Akhilleus’a silahı teslim ediyor (İlyada, 19. bölüm). Silahlanma, **kahramanlık destanlar**da en tipik konulardan biridir ve birçok askeri çatışma sahnelerinin tasviri bölümüdür. Destan şiirlerde silahın önemli bir yeri vardır, çünkü destan kahramanlarının kimlik özelliğini belirten en önemli elemandır. Bugün, kahramanın “kimlik belgesi” olduğunu diyebiliriz.

Meydanda Akhilleus ve Hektor (İlyada, 22. bölüm). Çetin savaşta Hektor tarafından öldürülen Patroklos, Akhilleus kendi öfkesini Agamemnon’dan Hektor’a yönlendiriyor ve kendi arkadaşının öcünü almak için savaşa dönüyor.

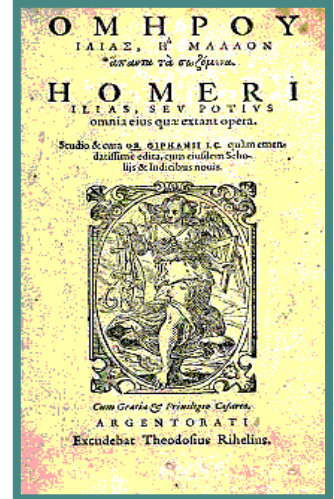
Antik edebiyatta destan, dizenin ölçümlü şeklinden oluşan türkü olarak meydana çıkmıştır. Eser, bu şeklini bütün Antik Dönem’de korumuştur.

Antik Dönem’de, Yaratıcı ismiyle anılan Homeros ile Antik edebiyatın uzun tarihi başlamaktadır, bu şekilde Avrupa edebiyatın da. Homeros’un hayatı hakkındaki bilgiler, tarihsel bilgilerden daha fazla, mitolojiye ait birçok oluşan hikayeden oluşmaktadır. Fakat en önemlisi, bu isme *İlyada* ve *Odusseia* destanları aittir. Bugünkü elde edilen bilgilere göre bu eserlerin metinleri M.Ö. VI. yüzyılda yazılmıştır. Fakat bu eserlerin metinleri M.Ö. VIII. yüzyılda yaratılmıştır ve o zamandan sonra sözlü olarak gelişmiştir. Her iki destan, kendi tek ve mükemmel oluşturulmuş kompozisyonlarına göre yazar yaratıcısına yönlendirmektedir. Yine de eserin anlatımında, birçok elemanlar sözlü, halk edebiyatı epik şiirinin özelliklerini içermektedir. İşte bu özellikler Homeros’u daha eski-sözlü epik geleneğine bağlamaktadır.

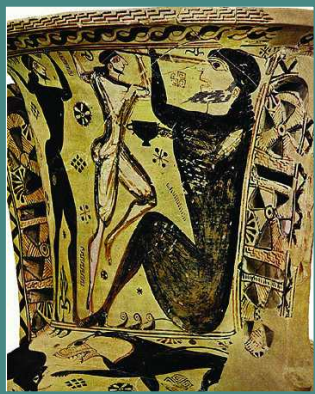

HOMEROS

Akhilleus’un kalkanı (Yeni Çağ rekonstrüksiyonu). Bu bölümde ayrıntılı olarak Hephaistos, Thetis’in isteği ,zere Akhilleus için yeni silah üretme olayı (*İlyada*, 18 bölüm), geciktirme, yani destani öykülemenin geçici durdurulması demektir. Akhilleus kalkanının sanatsal özelliklerin tasviri, kahramanlık resmetmeden çekilme ve hergünkü hayatla, huzurlu bir yaşamla ilgili farklı içeriklerinden söz edilmesi demektir.

Odysseas, Polyphemus Kiklopu kör etmesi ve aldatmakla mağarasından kaçmaya başarır (*Odysseia*, 9 bölüm). Kral Alkinoy’un örgütlediği kutlamalarında Odysseas’ın anlattığı birçok olayların bir bölümüdür. Odysseas, burada Truva Savaşı’nın bitmesinden sonra kendi evine, doğum yeri İtaka’ya on yıllık geri dönme yolculuğunu anlatır. Bu olaylar *Odysseia* destanının (9-12 bölümler) bir bölümüdür ve **macera destanı** için örnektir. Bu gelenek üzere Avrupa edebiyatlarında diğer edebiyat türleri de gelişmiştir. Bu tür destanın bir devamı **macera romanları** oluşmuştur.

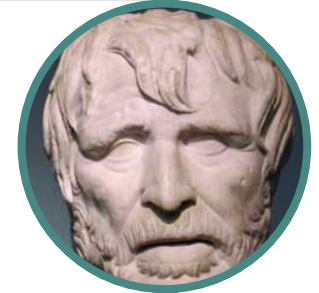
CUIVIS
DOLORI
REMEDIIUM
EST
TEMPUS.

ZAMAN,
HER ACI
İÇİN
İLAÇTIR.

Penelope ve Telemakhos. Bu iki kişi, Odusseia eserinde eşit derecede kapsanmış ve Odysseas baş kahraman gibi eşit derece de önemli kişilerdir. Aslında destan bu kişilerle başlar. Daha doğrusu, İthaka'dan 20 yıl önce çıkmış kahramanın oğlu ve kaygılı eşiyle başlar. Örgü, Eski Yunan edebiyatında tipik kadın kişinin resmetme tasviridir. Penelope'ye bağlanan, Eş seçme olayı için talepleri nasıl oyaladığını anlatır. Kendisi seçimini babalığı olan Laertes için dokuduğu bezi bitirdikten sonra söyleyeceğini bildirir. Seçim olayını ertelemek için ve Odysseas'ın döneceği umuduyla Penelope gündüz ördüğü örgüyü akşamleyin sökermiş.

Hesiodos, *Teogoni* (Tanrıların Doğuşu) ile *İşler ve Günler* destanların yazarıdır. Homeros'un çağdaşı olarak sayılır. Fakat Homeros'la karşılaştırılınca Hesiodos için kendi eserlerinde daha fazla biyografik bilgiler yer almaktadır. Hesiodos, Tanrıların doğuşunu anlatan *Teogoni* başlıklı bir eser yaratmıştır. *İşler ve Günler* destanı öyle denilen **didaktik destanlar** grubunda yer alır. Bu eser, çiftçilik işleriyle ilgili farklı nasihatlar bulunmaktadır, aynı zamanda yılda belirli günlerle ilgili farklı etkinlikler için takvim de bulunmaktadır.

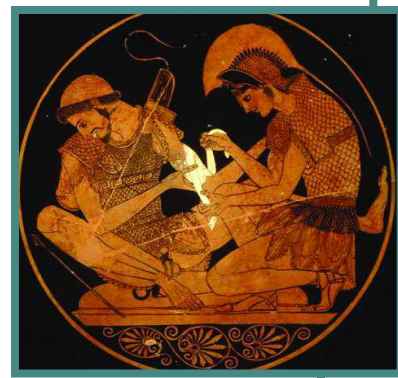
HESİODOS

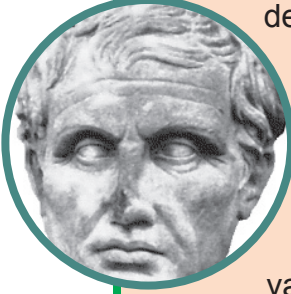
VERGİLİUS

TRUVA ATI

PATROKLOS VE AKHİLLEUS

Vergilius, Homeros'un yoluyla, Aineias adındaki Roma İmparatorluğu'nun destanını yaratmıştır. Bu destanda söz edilen olayların türüne göre destanın birinci bölümü Odysseia'ya benzer. Çünkü Aeneas kahramanın harabe edilmiş Truva'dan İtalya Yarımadası'na kadar yolculuğunu anlatmaktadır. İkinci bölüm ise, İlyada destanına benzer, çünkü yerli İtalyan kabileleriyle Truvalıların çatışmasını anlatmaktadır. Bu destan, Augustus İmparatoru döneminde yazılmıştır. Roma'nın kuruluşunu Eski Yunan kültür geleneğine bağlama amacı varmış.

Ovidius, mitolojik destan olan Metamorfozlar'ı yazmıştır. Yaklaşık 12.000 dizeli uzun anlatım bütünlüğüyle birçok destanı birleştirmiştir. Bu eserde bir canlı varlığın diğer bir varlığa dönüşmesi, insanın bir hayvana veya bitkiye dönüşmesini anlatmaktadır.

Sorular

1. Epiğin mitoloji ile bağlantısı nasıldır?
2. Anlatımın esas elemanları hangileridir?
3. Avrupa edebiyatları Epik Antik yaratıcılığında hangi özellikleri ele geçirmişler?

Etkinlikler

- Antik destanlardan kimi kahramanı Sarı Saltuk (veya Türk destanlarından diğer bir kişiyle) ile karşılaştır!
- Antik destanlardan verilen dua (yalvarma) örneklerini karşılatır ve her elemanı ayırt et!
- Okul avlusunda veya kimi antik yerin ziyareti esnasında kamu yerde (açık bir yerde) Antik destan yazarlarından alıntıları Türk dilinde okuyun (Antik Dönem'de yapıldığı şekilde).

2.2. LIRIK ŞİİRLER

Lirizmin kökeni halk, yazarı belli olmayan (anonim), sözlü şiirde bulunmaktadır. Eski Yunan lirik şiirinin önemli özellikleri olarak müzik, dans ile bağlantısıdır. Lirik eserler kimi müzik enstrümanın eşliğiyle söylenilmekteymiş. Kimileri ise dans eşliğiyle de söylenilmekteymiş.

Antik Dönem'de müziği lirik şiirlerin eşliğindeki müzik enstrümanı benzer anlamı, yani **lir** (arp) denilmektedir. Müzik ve lirik şiirin arasındaki sıkı ilişkiyi sanatsal şekilde iki özellik belirtir. İlki **dize biçimi** ve ikincisi **ifadenin vurgusu**. Türkü, belirli duygu veya düşüncüyü ifade etmek için sesin imkanlarını kullanmaktadır.

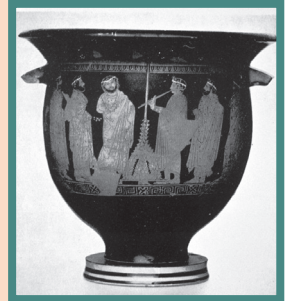
Antik Dönem'de lirik şiir türlerin gelişmesinde iki tür lirik şiir ayrı koldan gelişmeye başlamış: **koro** (türküyü koro gerçekleştiriyor) ve **mono** şekilde (türküyü sadece bir ses gerçekleştiriyor). Lirik şiirin bir başka ayırımları da yapılabilir, gerçekleştirileceği tarza göre, yani şiir resital veya şarkı söylemekle şiir sunulur. Herhangi bir müzik eşliğiyle söylenen lirik şiirler **melik** kavramı altında toplanmıştır. Bu özellik Eski Yunan kültürüne aittir, Roma kültürüne ise ait değildir.

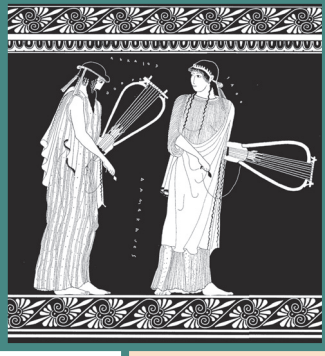
Antik Dönem'de en eski lirik türünün belirip gelişmesi koro halinde söylenen lirik şiirlerdir. Bu türküleri herhangi bir müzik enstrümanın eşliğiyle koro gerçekleştiriyormuş ve fırsata bağlı olarak koro üyeleri ya dans ediyorlarmış ya da alay içerisinde hareket ediyorlarmış. Koro türküleri, topluluk hayatının önemli resmi vesilelerin bölümlerini oluşturmaktaymış: din ayinleri, kazanan kişi hakkında kutlamalar, düğünler, cenazeler, bayramlar, tarım işleri vb.

Kalliope ilham perisinin oğlu ve mitoloji sanatçısıdır. Apollo'dan armağan olarak aldığı lir (müzik enstrümanı) ile çok büyüleyici sesler çıkarıyormuş ve bu şekilde insanları büyüleyici duruma düşürür, yabani hayvanları evcileştirir, kaya ve ağaçları kendi yerinden oynatırmış.

Dithyramb, Dionysos tanrısı için söylenen türküydü. Herhalde bu türkü kadın korosundan gerçekleştiriliyormuş. Bu türkü, koro türküsunün gerçekleştirilmesi genel protokole göre söylenilmekteymiş; tek sesli olarak türkü başlıyormuş, koro ise nakarat veya herhangi diğer ünlem sözcükleriyle eşlik ediyormuş.

Antik Yunan lirik şairleri, öyle denilen Lezbos (Midilli) lirizmini oluşturan ve bu adada lirik türküleri söyleyen sanatçılar Alcaeus ve Sappho'dur. Bu lirik şiirlerin en sık işledikleri konular şunlardır: Aşk, sevgi, dostluk, duygusal sevinçler vb.

Alcaeus'tan Sappho'ya

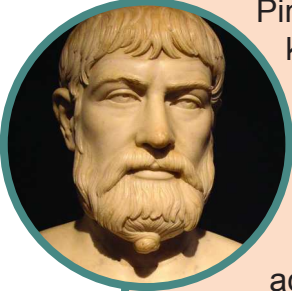
*Temiz, saf olan sen kara saçlı Sapphom benim,
Kulağına fısıldamak etmek istiyorum, fakat utançlığım engel oluyor...*

Sappho'dan Alcaeus'a

*Bir şeyler söylemek için özlemin olursa,
Ne utançlı ağzını söz kapatmazdı,
Ne utançlı bakış gözlerini yere indirmezdin,
Adaletli ve onurlu söz söyledin.*

(Çeviri: Elena Koleva)

Kullanım ve içeriliğine göre koro türküleri genelde iki türe göre ayrılabilirler: ritüel şarkılar ve laik şarkılar. İlk grupta yer alanlar: **marş** (belirli tanrının uğruna söylenenler), **payan** (Apollo ve Artemis adalı), **dithyramb** (Dionysos tanrısı aleyhine söylenen); ikinci grupta ise **trenos** (üzücüler), **epiniki** (zafer), **epitalami** (düğün), **skolion** (bayram).

Pindar, (M.Ö. V. yy) epiniki türküleri oluşturan en önemli şairlerden biridir. Bu şairin türküleri dört şiir kitabında korunmuşlardır. Kitapların isimleri de oyunlarda elde edilen zaferlere göre adlandırılmıştır: Olimpiyat, Pythian (Panhelenik), İsthmian ve Nemea oyunları.

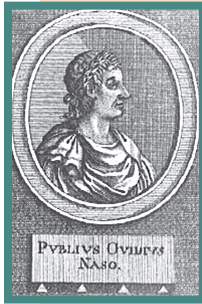
Eski Yunanistan'da gerçekleşen atletizm yarışmalarında zafer elde eden kişilerin kutlanması **epiniki** isimli özel koro türküleriyle yapılmaktaymış. Koro, bu türküleri zaferi elde eden kişinin doğum yerine döndüğünde söylemekteymiş. Hem de ya kazanan altın çelengi tapınak yerine sunmak için hareket ettiğinde, ya evinin kapısı önünde ya da onun aleyhine hazırlanan kutlamada.

Zaferi elde eden kişi hakkında söylenen bu tür türkülerin içerik programı belirli bir sıraya göre sıralanmıştır. İlk bölümde elde edilen zafer yarışması, zaferi elde eden kişi ve kişinin kökeni, kabilesi hakkında bilgi verilir. İkinci bölümde, şiirin orta bölümüdür ve burada zaferi

elde edeni kişinin tanrısal kökeni hakkında bir efsanevi olay, şehrin mitolojik kökeni ya da zaferi elde eden yarışmanın hangi tanrı örgütlediği hakkındaki bilgi verilir. Üçüncü bölümde zaferi elde eden kişi övülür, bu övgüler çok sık belirli nasihatlar ve teşviklerle desteklenmiştir.

Catullus, Roma aşk şiirinin temsilcisidir. Avrupa lirik şiirinin her safhasına büyük etki yapmış bir kişidir. Eski Yunan lirik şiirlerinde duyguların ifade edildiğinde de bu duygular fikirsel şekilde, genel içerikler olarak ifade edilmekteymiş. Roma lirik şiirinde ise duygular kişisel, gerçekleşmiş, somut bir şekilde ifade edilmekteymiş. Bu sebepten dolayı şiirlerde sevilen kadınların isimleri de anılmaktadır. Her şairin kendisi için birer domina cordis (kalbin hükümdarı) varmış. Catullus gerçek hayatından kendi Clodia adındaki sevgilisini şiirlerinde Lesbia ismiyle adlandırmış.

Ovidius, Remedia Amoris (Mektuplar) lirik şiirli kitabı yazmıştır. Bu şiirler aslında sözde mitolojik kahraman kadınların kendi sevgilerine yazdığı aşk konulu eserlerdir. Bunlardan en etkileyici lirik şiir Penelope'nin evinde olmayan Odysseus'a yazan eserdir.

Genelde, Eski Yunan lirik şiirleri kült ve ritüellerle daha sıkı bağı vardır, Roma lirik şiiri ise daha din dışı konuları ve daha kişisel konular belirgindir.

Sorular

1. Müzikle lirik şiirin bağlantısından hangi özellikler ortaya çıkar?
2. Lirik şiir nasıl ayrılabilir?
3. Eski Yunan ve Roma lirik şiirin arasındaki genel fark hangisidir?

Etkinlikler

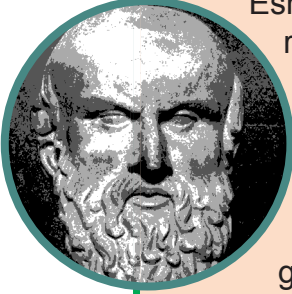
- "Antik Dönem'de Müzik" konulu poster hazırlayın. Antik dönemde hangi müzik enstrümanların kullanıldığı hakkında bilgiler toplayın. Bu enstrümanlarla ilgili resimler bulmaya çalışın.

Daha fazla bilgi edin

http://homoecumenicus.com/ioannidis_music_ancient_greks.htm

2.3. DRAM

Antik Dönem’de epik ve lirik şiirden sonra dram üçüncü bir edebiyat türü olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Aynı zamanda, bu edebiyat türü diğerlerine kıyasen daha gelişmiştir, çünkü kendi içerisinde diğer edebi türlerden (epik ve lirik şiirlerden) fazla elemanlar içerir. Bu edebiyat türünün ismin en önemli özelliği olan **eyleme** (dram birliği) dayanır. Dram metni, eylemde bulunan kişiler aracılığıyla belirli bir olayı **sergiler** (gösterir). Bu olay destanlarda olduğu gibi anlatılmaz, dram metni ya da dram tiyatrodaki sunulursa sahne aracılığıyla sergilenip gösterilir.

Eshilos, Avrupa trajediolojisinin tarihinde en eski yaratıcıdır. Tarih içerisinde bu yazardan yedi trajedi eseri korunmuştur. Onun dram eserlerinde koro partileri hüküm sürer, bu şekilde bu edebiyat türünün başlangıcı ile eskiliğine bağlı olduğunu gösterir.

Eski Yunan dramı iki tür metinden oluşmuştur: **diyalog** ve **türkü**. Bir dram eserinde karşılıklı olarak birkaç defa değişiyorlar. Dram metninde diyalog ve uzun konuşmaları **dram kişileri**, sahnede ise **sanatçılar** gerçekleştirir. Dramda lirik bölümleri **koro** olarak gerçekleştirir.

Dramın başlangıcı belirli koro türkü türlerine bağlıdır. Bundan kaynaklanarak, daha eski dram eserlerinde koronun dram kişilerinden daha büyüktür. Zaman içerisinde bu türün gelişmesiyle koronun görevi azalır, Roma dram eserlerinde ise koroyla karşılaşamayız.

Eshilos’un çok korunmuş trajedilerden biri *Zincire Vurulmuş Prometheus* eseridir.

Dramın başlangıcında Vlast Hephaistos’a şunları söyler:

*Düzlük ve uzak yere yetiştik,
İskitya, insanlıktan uzak boş bölgeye,
Emirlerini bir kez tekrarla, ey Hephaistos,
Dimi baban zincire vurulmanı istemişse,
Zalim yüksek dik kayalarda
Demirden güçlü zincirlere kaplı,
Aydın yaratıcı ateşi senin alan,
Çalan ve ölümlü insanlara veren; bu günah için
Tanrının cezasını o hissetmek gerekir.*

(Çeviri: Mihail D. Petruşevski)

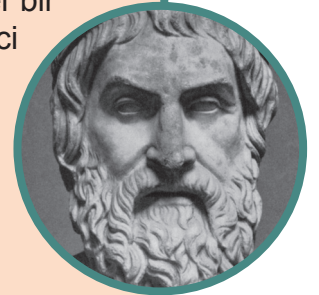

Apollon tanrısı, babasının annesi tarafından öldürülmesini öç almak için annesinin öldürülmesi için yargılanmasına beraat eder. Bu içerilikler dram halinde Oresteia triolojisi şeklinde işlenmiştir. Avrupa edebiyatında bugüne kadar korunmuş tek trioloji (birbirinin devamı olan ya da birbiri ile karakterler veya konu açısından bağlantılı üç eser) eserdir. Üç eserden oluşmuştur: Agamemnon, Adak Sunucuları ve Eumenidler.

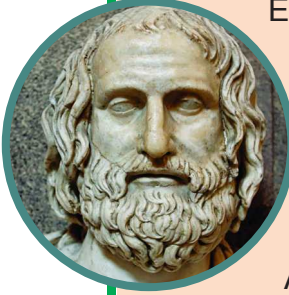
Antik edebiyatta iki esas dram türleri olan trajedi ve komedi gelişmiştir. **Trajedi** dram eserlerinde üzücü olaylar, **komedi** dram eserlerinde gülünç olaylar işlenmektedir. Genelde bu doğru bir tanımdır. Bu tanıma sadece her iki dram türünün bazı yanlışlığı yüzünden gerçekleştiğini eklememiz gerekir. Eserin konusu ise yanlışlığın neticesini belirtmektedir. Trajedilerdeki yanlışlık, düzenin, doğal sıra veya kurumsallaşmış sıranın bozulması demektir. Bu tür düzen bozulması yüzünden dramın genel kahramanı trajik acı çeker veya eserin sonunda ölür. Komedilerde ise yanlışlık seyircilerde gülme duygusu yaratır. Bu tür dram eserlerinde belirli durumun, olayın değişmesiyle gülme duygusu yaratılır.

Aristoteles'in değerlendirmesine göre Sofokles mükemmel bir trajedi yazardır. Sofokles'in trajedi eserleri iyi ve etkileyici bir dramın oluşması için örnek alınmalıdır. Herhalde bu tavsiyeler yüzünden Sofokles'in *Kral Oidipus* ve *Antigone* trajedileri Avrupa edebiyat geleneğinde en ünlü antik dram eserleridir. Bu yazarın eserlerinde dram elemanlarının arasındaki eşit ilişki, olay gelişmesinde koro ve dram kişilerin önemi eşit seviyededir.

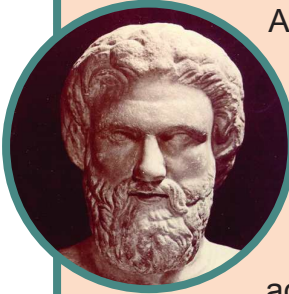
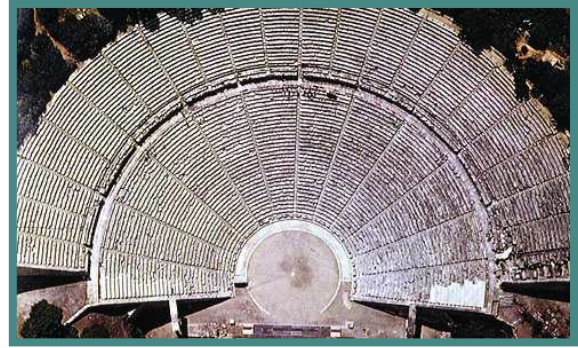
Dram eserleri, Dionysos tanrısı hakkında yapılan şenliklerdeki ayinlerin bir bölümü olarak ortaya çıkan ve gelişen bir edebiyat türüdür. Aristoteles'e göre, trajediler Dionysos aleyhine söylenen koro türkülerinden, yani dithyrambos (ditrambos) meydana çıkmıştır. Komedi ise, komos ismini taşıyan neşeli alayın Dionysos hakkında şehri gezerek söyledikleri gülünç türkülerin gelişmesiyle oluşmuştur.

Euripides, Eski Yunan trajedi yazarlarının en gençidir. Euripides'ten bugün 17 trajedi ve 2 satir oyunları korunmuştur. Avrupa edebiyatlarında *Medea* trajedinin yazarı olarak tanınmıştır. Bu yazarın dramlarında koronun önemi hemen hemen bütünlükle önemsiz duruma getirilmiştir. Eserlerinde dinamik ve şiddetli tartışmalar geliştiren kişiler yer almaktadır. Geleneğe göre, insanların samimi hayatlarından konular ifade etmek için yazar eserlerin konuları mitolojiden seçmekteymiş.

Eski Yunanistan'da dram temsilleri tam belirlenmiş zamanda ve belirli yerde gerçekleştirilmekteymiş. Dionysos şenliklerinin bir bölümünü oluşturmaktaymışlar ve tanrının anılma-kutlama esnasında ve onun belirli tapınak yerlerinde bu eserler gerçekleştirilmekteymiş. Bu tür şenlikler (kutlama günleri) Şehir Dionis ve Lehey bayramlarıydı. Böylelikle, dram metni Dionysos şenliklerde söylenmek için hazırlanmaktaydı.

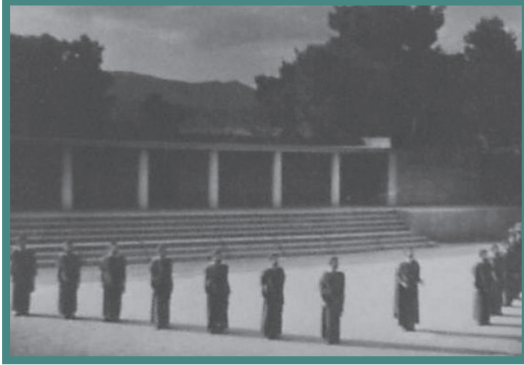

Aristofanes, Euripides'in çağdaşıdır (M.Ö. V. yüzyılın ikinci yarısı) ve komedi dram eserlerinde çoğu kez bu trajedili yazar (Euripides) yer almaktadır. Aristofanes, şehirde yaşayan insanların başına gelen olaylar ve onlarla ilgili konuları gülünç şekilde işlemekteymiş. Komedilerin birçoğunu (*Barış*, *Lysistrata*, *Kadınların Savaşı*, *Bulutlar*, *Eşek Arıları*) uzun süren Peloponez Savaşı'nın bitirilmesi için karar getiren kişiler hakkında ve barışa adanmıştır.

Aristofanes'in komedi türünden tiyatro temsilleri ressam açısından çok zenginmiş. Metnin ihtiyacına göre, dramlarında yer alan koro kuş, arı, kurbağa, bulut gibi kostümlerde bulunmaktaymış. Bu tür kostümler, Eski Yunanistan komedisinde de ondan sonra kalan komedinin başlangıcına bağlıdır.

Tiyatro eserleri kamu hayatın önemli bir olayı ve tiyatro eserlerini gerçekleştiren ve örgütleyen kişiler için onurlu bir görevmiş. Tiyatro temsilcileri dram yarışmaları çerçevesinde hem de trajedi ve komedi olarak ayrı kategorilerde sergilenmekteymiş. Kurallara göre, yarışmaya eserlerin yazarları, yani üç trajedi ve beş komedi yazarı katılmaktaymış. Komedilerin hepsi aynı günde sergilenmekteymiş. Trajediler ise, üç farklı günde gerçekleştirilmekteymiş. Demek ki her trajedi yazarı farklı bir günde tetraloji (dört eserden oluşan bir bütünlük) ile kendini tanıtmaktaymış. Tetraloji, dört dramdan oluşmaktaymış (üç trajedi dramı ve bir satirik dramı).

Plautus ve Terentius, yüzyıllar içerisinde Roma edebiyatındaki dramı geliştiren ünlü komedi yazarlarıdır. Onlar, otantik dram eserleri oluşturmamaktaymış. Kendileri Eski Yunan komedilerine, bilhassa Menander'in ve diğer Eski Yunan yazarlarının eserlerini yeniden işlemekteymişler. Bu dramlar, insanların hergünkü ve özel hayatlarından konular işlemekteymiş, olaylar örgüsüne önem gösteriyorlarmış ve farklı yaş seviyesinden kişileri canlandırmaktaymışlar (gençler, ihtiyarlar, kızlar, askerler, köleler, parazitler, açıklar vb.).

Sorular

1. Dram kavramı, edebiyat türü olarak neyi ifade eder?
2. Dram metni hangi bölümlerden oluşmaktadır?
3. Genel dram türleri hangileridir?

Etkinlikler

- Herhangi bir antik dramın bölümünü ana dilinizde sergilemeye çalışın!

Daha fazla bilgi edin

- Şu başlıklarda:
- 3. Mitoloji ve inançlar
- 4. Sanat;
- 5. Hergünkü hayat

2.4. HİTABET

Antik edebiyatta, dizelerden oluşan (nazım) edebiyat türleri (nazım türü şeklinde olanlar) yanısıra, nesir (düzyazı) edebiyat türleri de meydana çıkmış. Felsefe edebiyatı ve tarih metinleri yanısıra **hitabet** de yer almaktadır.

Hitabet, Eski Yunanistan kentlerinde, özellikle V. yy'ın ikinci yarısında demokratik düzeni olan kentlerde önemli toplumsal iletişim aracı olmaktadır. Perikles, yetenekli hitabetçi olarak bilinir. Perikles'in hitabet yetenliği hakkında bilgileri Tukididis'te (2.34-46) görebiliriz. Tukididis, Perikles hakkında bir mezar taşı üstündeki vaazı açıklamaktadır.

Hitabetler (ya da vaazlar), nesir türün metinlerdir. Bu metinler kamu konuşma için yetenekleri ifade ederler. Yeteneğin amacı, hitabetin sebebi ve amacına göre dinleyicileri belirli bir konuya inandırmaktır. İnandırma amacı, hitabetin türünü ve ödevini belirtir.

Hitabetin özellikle M.Ö. IV. yy'da önemli görevi varmış. Bu dönemde Atina kenti Makedonya ile aktif dış siyaset yürütmekteymiş. Bu dönemdeki olay ve durumlar için değerli bilgiler Demostenes ve Lisiya'nın korunmuş söylevlerinde bulabiliriz.

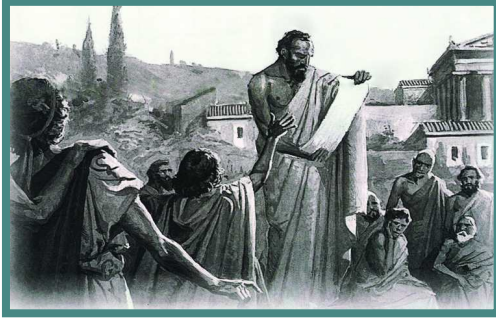
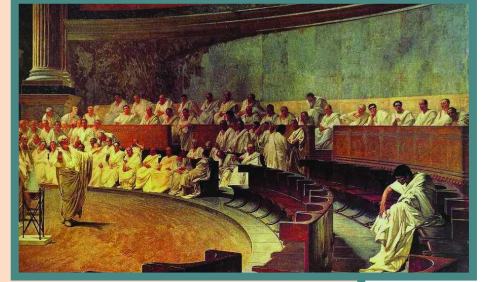

Üç tür hitabet (**söylev**, **retorik**) vardır. En eski ve en popüler (Antik Çağ'da, bugün bile) **siyasi** söylevlerdir, yani danışmanlık söylevleri. Bunlar Mesclis'te, Senato'da veya askerler önünde gerçekleşir. Bu söylevlerle hatip, belirli bir şeyin yararlı olduğunu ve onu yapmalarına inandırır, onu kabul etmelerine inandırır veya belirli bir şeyin zararlı olduğunu ve o şeyin gerçekleştirilmesinden dinleyicileri uzaklaştırmaya inandırır.

İkinci tür söylevler **adli söylevlerdir**. Hatip, bu tür söylevlerle belirli bir olay hakkında hüküm getiren kişileri neyin adaletli ya da adaletsiz olduğuna inandırması gerekir.

Söylevlerle ve retorığın bileşik sistemiyle Avrupa kültürü Cicero'nun eserleriyle tanınmıştır. Bu devlet adamı, bilgin, yazar ve hatip üç tür söylevden değerli malzemeler bırakmıştır. Dünyada bugün bile Cicero'nun bıraktığı standartlara göre hitabet öğretilmektedir.

Üçüncü söylev türü **serimleme**, yani kutlama söylevidir. Bu tür söylevler farklı sebepler ve farklı kamu toplanma ile kamu olaylar hakkında gerçekleşir. Bu sebepten dolayı bu tür nutukların içerikleri farklı olabilirler. Fakat yine de bu nutukların amacı herhangi bir şeyi övme veya suçlama,

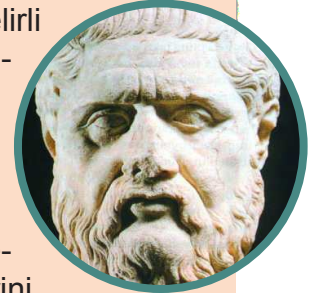
belirli bir şeyin ayıp ya da dürüst olduğuna inandırmaktır.

Söylev, pratikten kendiliğinden, kamu hitabet ihtiyacından ortaya çıkmıştır. Bu türler hakkında ilk bilgileri edebiyatta, destanda, dramda, lirik şiirlerde görebiliriz. Belirli lirik şiirler şekli var ki bunlar kendi yapı ve içeriğine göre ilk **danışma söylevler** şekillerini oluşturmaktadırlar. Kali ve Tyrtaios ağıtlarında vatandaşlar, özellikle gençler tehlikede bulunan vatanın korunması için teşvik edilirler. Solon, kendi eserlerinde Atinalıların yasa dışı ve adaletsiz davranmaktan uzak durmalarına hitap eder.

Sorular

1. Hitabet (Söylev) nasıl bir edebiyat türüdür?
2. Hangi söylev türleri vardır?

Retorik (Söylev), hitabetin belirli teorisi olarak felsefenin bir bölümü olarak sayılmıştır. Bu türün başlangıcı sofistlerde görülmektedir. Bu türün kurucusu ise Gorgias sayılmaktadır. Retorik, farklı inandırma araçlarını incelemektedir ve farklı hitabet türlerini, hitabın görevlerini ve konuşma bölümlerini tanımlar.

SÖZLÜK

Tradisyon – gelenek

Senkretik – bağlı, yakın ilişkisi olan

Fragmentarlık – bütün olmayan, yani parçalardan oluşan bir şeyin özelliği

Komünikasyon – iletişim olarak

Kodeks – yazı türü veya yayınlanmış bir yazı türü

İnvokasyon – hitap etme

Retardasyon – erteleme, engelleme, germe

Narasyon – anlatma

Digresyon – uzaklaşma, geri adım atma

Epizod – eklenmiş bölüm

Teogoni – doğuş, Tanrıların doğması (oluşmasa)

Didaktik – eğitici

Monodi – bir sesli türkü söylemek, solo

Melik – türkü olarak söylenen ve onları içine alan lirik şiirler

Desakralizasyon – kutsal olanı terketmek, inançtan kurtulmak

İndivüalizasyon – toplandan bireyin ayrılması, bağımsızlaşma, bireyin vurgulanması

Trajediograf – trajedi yazarı

Komidiograf – komedi yazarı

Retorik – hitabet teorisi, kamu konuşma yeteneği, konuşmayla inandırma yeteneği

3

MITOLOJİ VE İNANÇLAR

BU BAŞLIKTA:

- 3.1. MITOLOJİ
- 3.2. KÜLT VE TÖRENLER
- 3.3. RAHIP VE PEYGAMBERLİK
- 3.4. GİZEMLER

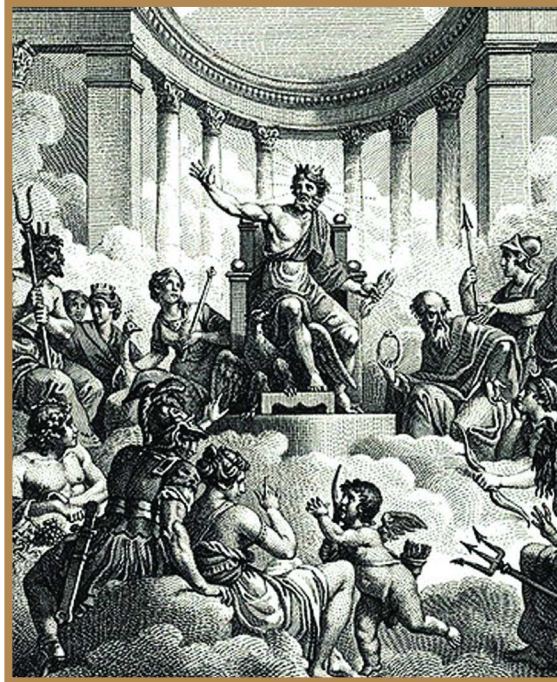
Mit, kendi anlamına göre ilk önce **masal**, söylenen ve anlatılan bir şey demektir. Bu tür, anonim, halk, **sözlü yaratıcılık** grubunda yer alır.

Sözlü iletişimde, yapısı ve içeriği kalıcı değildir, yani her yeni anlatmada değişmektedir. Mitin bu değişkenlik için örneğini bir hikayenin var olan farklı varyasyonlarıdır. Bu değişmiş şekilleri de daha sonra meydana çıkan yazılı edebiyatta yazıt, sözlü gelenek veya belirli yazarın bir yazılı eseri olarak görebiliriz.

Bir kültürün sözlü, anlatılan geleneğini oluşturan mitlerin toplamına **mitoloji** denir. Bu kavramla kültürel olay olarak mitleri bilimsel açıdan araştıran dal da adlandırılır.

Masallar toplamı olarak mitoloji bileşik ve geniş anlamda karışık bir sistemdir.

Bu geniş ve dağıtılmış malzemeyi tasnif etmek için teşebbüslerden biri mitleri gruplaştırmaktır. Gruplaştırmayı da içerik, yani işledikleri konulara göre yapabiliriz. Böylelikle, mitler genelde şu gruplara ayrılırlar: **Evren ve yaratılışa** dair; evrenin, dünyanın yaratılışı hakkında bilgi verenler.

DUO SI
FACIUNT
IDEM, NON
EST IDEM.

İKİ KİŞİ
AYNI ŞEYİ
YAPARSALAR,
AYNI ŞEY
DEĞİLDİR.

HAZIRLIK ETKİNLİKLERİ:
Herhangi bir ansiklopedi, atlas, farklı kültürlerden mitler kitabı bulmana çalış. Farklı mitolojilerin isimlerini ayırt et. Bildiğin herhangi bir miti hatırla. Onların içeriğini yeniden anlat.

Tanrıların doğuşu, oluşumuna dair mitler

Eskatolojiye dair; dünya tarihini sonuçlayacak olaylar, yani dünyanın sonu.

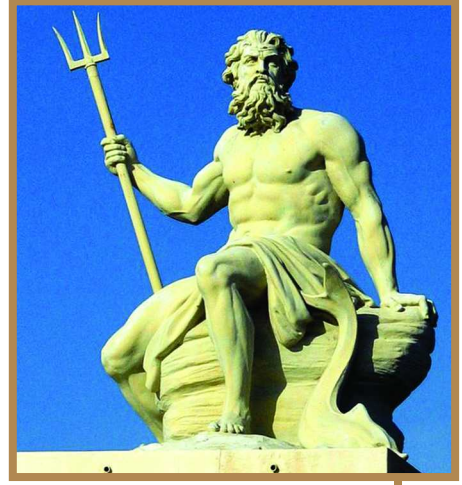
Kült mitleri, bir ilahın (veya ilâhî unsurlar taşıyan varlığın) gücünü gösteren kompleks kutlamaları açıklayan.

Ay, Güneş, Yıldızlara dair; gök cisimlerin oluşumu için mitler.

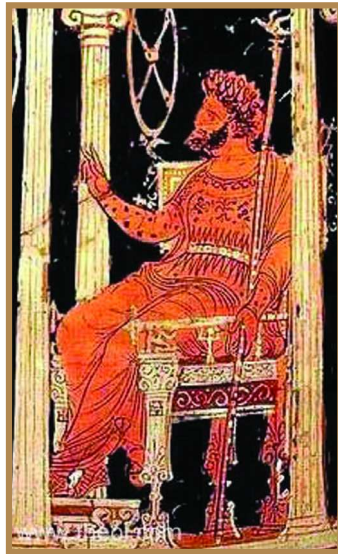
Vejetatif mitler; doğadaki değişimleri ve mevsimlerin değişmesini açıklayanlar.

ZEUS

POSEİDON

HADES

Sorular

1. Kendi ismin öneme göre mit nasıl ayrılır?
2. Mitler, hangi edebiyat geleneğine düşer?
3. Kendi içeriklerine göre mitlerin türleri hangileridir?

3.1. MİTOLOJİ

Eski Yunan ve **Roma** mitolojileri, Antik edebiyat ve sanatında ayrılmayan bölümleridir. Bundan kaynaklanarak, **Avrupa medeniyetin** kökünde **Klasik kültürün** bulunmasını belirten elemanlardır. Bu içerikler, farklı alanlarda Avrupa fikir ve yaratıcılığını şekillendirmiştir ve birçok etkileyici şaheser yaratılmıştır. Antik mit mirasına olan bu aktif ilişki, Avrupa kültürünün en derinliklerine kadar Eski Yunan ve Roma mit mirasının daimi bulunmasını sağlamıştır.

Eski Yunan mitolojisinin esas kaynağı **Eski Yunan edebiyatıdır**. Bu edebiyatta farklı edebî türlerinden işlenmiştir ve bu şekilde çok sayıda mitoloji malzemesi bugüne kadar korunmuştur. Eski Yunan edebiyatının başlangıcında **Homeros** ve **Hesiodos'un** eserleri var olduğundan dolayı, bu iki yazarın tanrı ve kahramanlar hakkında eserler yaratmış, onlara isimler vermiş ve onların kişilikleri açıkladıklarına inanılmaktadır. Daha sonraları, **Pindar** ve **Evrripides** gibi şairler ve hemen bütün filozoflar, Ksenofon'dan başlayarak bu şairleri Tanrıların insanlara yakın özellikler verildiği için eleştiri yapmışlardır.

Hesiodos'un kosmogonisine (evrendoğuna) göre (*Teogoni*, 116-125) Evren (Kosmos) Khaostan (boş uzamdan, boşluktan) oluşmuştur. Ondan hemen sonra *geniş Gaia* (ana toprak) ve *karanlık Tartarus* ismini taşıyan dünyanın içindeki bulunan alan oluşmuştur ve en sonunda *Tanrıların en güzeli Eros* oluşmuştur. Khaios'tan Erebus (karanlık) ve *siyah Niks* (gece), bunlardan ise Hemera (gün) ve Aether (yüksek gökyüzü-hava) doğmuşlardır.

Gaia, kendisine eşit olmarak Uranüs'ü (uzayı), dağlar, Nemflerin barınma yeri Pontos (deniz) doğurmuştur. Gaia ve Uranosun yüce evliliğinden Kykloplar (tek gözlü devler), Hekatonkheirler (elli başlı ve yüz kollu), aynı zamanda Titanlar da doğmuştur.

Titanlar ve onların soyundan olanlar dünyanın düzenlenmesine katılıyorlar. Bu tanrılarda, çoğunlukla kimi doğa özellikleri kişileştirilmiştir. Bunlardan: Okeanos ve kızları, ondan sonra Eos (Şafak), Helios (Güneş), Selene (Ay), ondan sonra Aether (Gökyüzü-yıldız), ondan da yıldızlar ve rüzgarlar doğdu.

Kimi mitler, Antik döneminden bile daha büyük bir mitolojik bütünlüğünde birleştirilmiştir. Bu bütünlüğe **epik kyklos** denir. Eski Yunan mitolojisinde en önemli bu gibi bütünlükler, Truva kyklosudur. Bu eserde Truva Savaşı hakkındaki farklı efsaneleri birleştirmektedir veya Thebai kyklosu; burada ise bu şehirde yaşayan ünlü aileler hakkındaki efsaneler yer almaktadır.

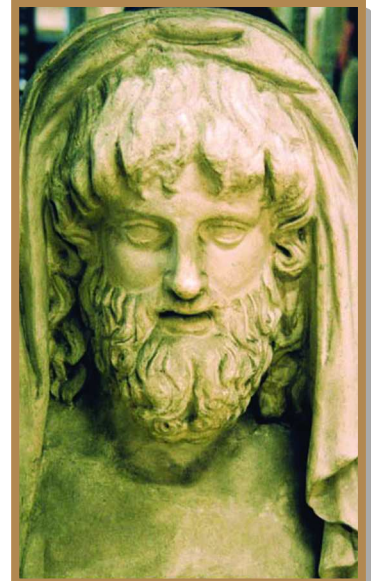

yeraltıyla hükmeden tanrıdır.

Titanomakhia'dan (Tanrı Savaşları'ndan) sonra Kronos'un çocukları aralarında kura ile Dünyayla hakimiyetini aralarında ayırmışlar. Zeus Gökyüzü, Poseidon denizler, Hades Tanrısı ise

Bugün, Eski Yunan mitolojisinin Homeros ve Hesiodos tarafından yaratılmadığını bilmekteyiz. Daha doğrusu, bir bileşik ve uzun edebi ve inanç geleneğinden miras olarak kaldığını bilmekteyiz. Homeros ve Hesiodos, şairler olarak bu mitoloji mirasından edebi sanat eserleri yaratan ilk şairlerdir.

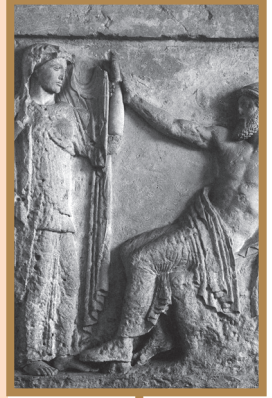
Eski Yunan mitolojisi farklı mit türlerinden oluşmuştur: kosmogoni (evrendoğumu), teogoni, kült vb. Ondan sonra, belirli kahramanın başarıları için mitler, örneğin Theseus, Perseus, Heracles. Kimi mitler, belirli ortak olay hakkında birleşmişlerdir. Örneğin, Argonavitlerin deniz yolculuğu vb.

Titanlar'dan biri Kronos'tur. Rhea tanrıyla evlenerek şu tanrıları dünyaya getirmişler: Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon ve Zeus. Böylelikle Eski Yunan mitolojisinde Teogoni denilen Tanrıların Doğuşu başlamıştır.

Eski Yunan Mitolojisi'nde, insanların oluşumu için tek ve kesin bir hikaye yoktur. Bir hikayeye göre, Prometheus insanı balçıktan yarattı, Athena ise ona ruh vererek insanı canlandırmıştır. Fakat, bu efsaneden daha yaygını olanı da insanın kendisi yerden, yani topraktan oluştuğunu, bitkilerin veya hayvanların yaratıldığı inancı hakimdir. Bu tür yorumlama, belirli kabilenin kurucusu hiçbir tanrıya bağlı olmayan efsanelerde görülmektedir (Pelagus, Argos, Cecrops).

Zeus, Hera ile evlenmiş. Fakat, aynı zamanda diğer tanrıçalarla ve normal kadınlarla da evlenmiştir. Bu sebepten dolayı onun soyu çok sayıdadır. On iki Olimp tanrılarında şunlar onun çocuklarıdır: Hera'dan Hephaistos ve Ares, Leto'dan Apollon ve Artemis, Maya'dan Hermes, Diona'dan Aphrodite ve onun başından oluşan Athena'dır.

Eski Yunan mitolojisinden birçok içerikler **Roma mitolojisinde** de görülebilir. Bu olay, en sık aynı görevleri olan fakat değişik isimler alan Tanrı ve kahramanlarda görülür. Bunun en uygun örneği on iki Olimp tanrılarınıdır. Bunların Roma tanrılar ailesinde kendi çiftleri vardır. Roma mitolojisinde yer alan Eski Yunan içeriklerden en ünlüsü Truva Savaşı ile ilgili olanlardır. Çünkü burada Truvalı Aeneas şavaşa katılmıştır, Romalılar ise bu kişiyi milli kahramanı ve imparator Augustus'un atası sayılırdı.

Roma mitolojisinde Tanrılar yanısıra öyle denilen Penatesler yani tanrısal özelliklere sahip varlıklar, tanımsız şekilli fakat net ve açık fonksiyonları varmış. Bu tanrısal varlıklar özel ve kamu olan farklı alanlarla, aynı zamanda devlet veya bireyin hayatındaki farklı olaylarla ilgileri varmış. Penatesler, ev ve devlet refahın koruyucusu imişler. Laresler, işlenilmiş toprağın, yol kavşakların koruyucularıymış. Özellikle aile Laresleri çok saygılı imişler. Maniler, ölü kişi ruhların koruyucularıymış.

Sorular

1. Homeros ve Hosiodos'un eserlerinde Tanrılar nasıl verilmiştir?
2. Eski Yunan mitolojisinde hangi mit türlerine rastlanılır?
3. Epik kyklos nedir?

Etkinlikler

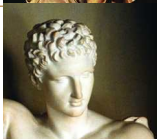

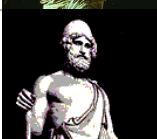

- Herhangi bir efsanevi (mitolojik) kişi hakkında geneolojik gövdesini yap (Theseus, Perseus, Oedipus)!
- Herhangi bir mitin içeriklerini bir halk masalının içeriğiyle karşılaştır!
- Şarşılaştığın kahramanların ortak özelliklerini veya ortak motiflerini bul!

Daha fazla bilgi edin

P. Гревс, *Грчки митови*, Табернакул, Скопје, 2005
Хесиод, *Теогонија*
Овидиј, *Метаморфози*

<http://www.theoi.com>

ESKİ YUNAN TANRILARI VE ONLARIN ROMA ÇİFTLERİ

	ZEUS	JÜPİTER	
	HERA	JUNO	
	HESTİA	VESTA	
	POSEİDON	NEPTÜN	
	DEMETER	CERES	
	ARTEMİS	DİANA	
	APOLLON	APOLLON	
	ARES	MARS	
	HERMES	MERKÜR	
	AFRODİT	VENÜS	
	HEPHAİSTOS	VULCANUS	
	ATHENA	MİNERVA	

3.2. KÜLT VE TÖRENLER

Antik dönemde Eski Yunanlılar ve Romalıların hayatları esnasında herhangi bir doğa üstü güçlerin var olduğu düşüncesindeymişler ve onları Tanrılar olarak adlandırmaktaymışlar. Fakat, şart ve rollerine bağlı olarak bu tanrılara başka isimler de verilmekteymiş. Böylelikle bu eski milletler hergünkü hayatta farklı doğa olayları ile etkinliklerle ilgili zengin ve yayılmış bir **dini hayatı** geliştirmişler.

Tanrılara karşı önem ve dikkat gösterme, kültürün en eski tarzlarından biridir. Dini inanç, belirli tanrıya karşı gösterilen özel saygı ve inanç gibi farklı etkinliklerin toplamına o dini inanca karşı **kültü** oluşturmaktadır. Kült, belirli bir doğa olayına veya kimi Tanrıya adanmış kutlama, tören, ritüel, ayinlerin sisteminden oluşmaktadır. Yıl içerisinde belirli tarihte, belirli yerde ve zamanda, belirli kült etkinlikleriyle kimi Tanrıların kutlanması **dini takvimi** oluşturmaktadır.

Atina dini takvimde özellikle Dionysus Tanrısı kutlama tarihinin özel yeri varmış: Büyük, Şehir Dionysuslar (bizim takvimimize göre ortalama olarak mart ayında gerçekleşmekteymiş), Köy Dionysusları (aralık) ve Leneyler (ocak). Bu kutlamalar esnasında tiyatro temesilleri halka sunulmaktaymış. Tiyatro temsilleri yarışma olarak örgütlenmekteymiş ve trajedi ile komedi özelliklere sahipmiş. Her tiyatro temsili Dionysus Tanrısı ayini olarak sayılmaktaymış ve bu tanrı rahibinin yönetimi altında gerçekleştirilmekteymiş. Temsilin başlamasından önce, tiyatro sahnesinin ortasında Dionysus aleyhine kurban verilecek varlık yerleştirilmişti.

Eski Yunanlılar ve Romalılarda dini iletişimin esas biçimleri dua, ve kurban vermektir. **Duanın** bilinen (tanınan) şekli ve içeriklerin belirli düzeni varmış. Namazın başlangıcında inançlı kişinin hitap ettiği Tanrı anılmaktaymış. Ondandır, aralarında bulunan herhangi önceki iletişim-söz etme, tanrının bağışlaması vurgulanır. Ondandır, birey tarafından somut istek vurgulanır, tanrının talebe göstereceği anlayışı için bireyin de geri çevirme anlayışı vurgulanır.

Zeus'e yalvaran Thetis (*İlyada*, 1. 503-510)

«Zeus baba! Bir gün ya sözümle, ya işimle,
ölümsüzler arasında yararlı olduysam sana,
şimdi yerime getir şu dileğimi:

Kısa ömürlü oğluma değer ver:

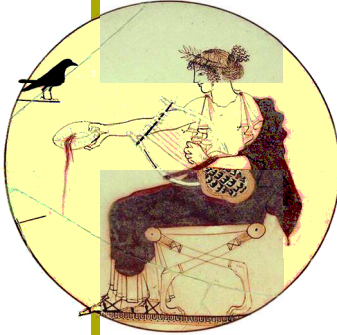
saygısızlık etti Agamemnon, erlerin başbuğu,
aldı onur payını, yoksun bıraktı onu.

Olympos'lu yüce Zeus, bari onu sen say,

Gücü Troyalılar tarafına koy, ne olur,

Akhalar saysınlar oğlumu, ününü yüce kılsınlar.»

(Türçesi: Azra Erhat-A. Kadir)

Dualar, dindar bireyin veya grubun hitap edilen, talepte bulunan tanrı veya tanrılara **kurban vermeler** ile peş peşeymiş. Kurbanın türü, baş vurulan tanrıya bağlıymış. Genelde kurban olarak o tören için özel olarak herhangi bir hayvan öldürülüp pişirilip kurban edilirmiş. Artemis için dişi geyik, Apollon için kurt, Dionysos için keçiler kurban ediliyormuş, Poseidon için de özel kurban olarak boğa ve atlar denize atılıyormuş. Kurban edilme olarak şarap, yağ veya bal dökülme de olabilirmiş. Bu adet mezarlarda gerçekleştiriliyormuş.

Iphigenia'nın kurban edilmesi. Yunan orduları Truva'ya yoluna çıkmak için toplandıklarında Tanrılar yoculuk için hiç rüzgar vermedikleri için Augur Calchas söylemiş ki yolun açılması için Agamemnon kendi kızı olan Iphigenia'yı kurban etmelidir. Agamemnon kızını kurban etmek için sunaka yerleştirdiğinde Artemis Tanrıçası Iphigenia'yı kaparak Tavrida'ya kendi rahibesi olarak götürür, sunakta ise bir dişi geyik bırakır.

Etkinlikler

- *İlyada* eserinden bir bölüm seç ve oradaki duaları bul. Her duayı ayrı olarak analiz et ve tasvirini (açıklamasını) yap; kim kime hitap ediyor ve hangi konu üzerine yalvarıyor.

Daha fazla bilgi edin

Фласејдер, Р.
Грица во времето
на Перикле, АЕА
Издавачи, Скопје,
2002

3.3. RAHİP VE PEYGAMBERLER

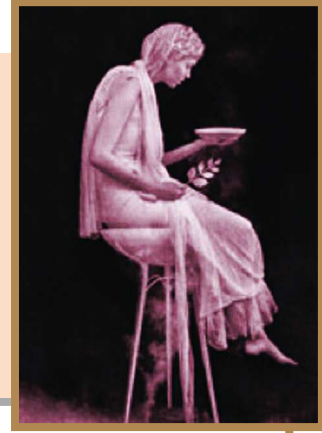
Eski Yunanistan ve Roma'da rahipler özel bir sınıf tabakasını oluşturmamaktaymış. Dua ve kurban edilmeleri evlerde ev sahibi yapmaktaymış. Homeros döneminde halk için ise kurban edilmeyi kral yapmaktaymış, daha sonraları ise belirli görevli kişi veya Archon.

Rahip ve rahibeler, belirli tanrının kültünü korumaktaymışlar. Bu kişiler, belirli tanrı veya tanrıçanın bulunduğu **ibadet alanındaki tapınağı** için kaygı gösteriyorlarmış ve kutlanıldığı tanrı veya tanrıça hakkında öngörülmüş tören, ayin ve diğer tür kutlamaların uygun bir şekilde gerçekleşmesi için ilgi gösteriyorlarmış.

DELFI'DE APOLLON TAPINAĞI

Delfi'de Apollon için kehaneti dinsel töreni yöneten kadın kahin Pythia olarak bilinir. Kendisi bodrum alanlarında üç ayaklı sandalyede oturarak kehanet havasında anlaşılmayan ve bilmeceli formüller telafüz ediyormuş. Antik tarihte Pythia'nın kehanetiyle ilgili birçok anekdotlar vardır. Söyleniliyor ki II. Filip'in zaferlerinin habercisi Pythia imiş, bunu da şu kehanetle belirtmiş: *Gümüş kılıçla dünyayı fetehe-deceksin.*

Roma'da Apollon'un isteğini Sibylla rahibesi bildiriyormuş. Efsaneye göre Sibylla'nın Kitapları başlığı altında kehanet eserleri varmış. Bu eserler Capitol'de bulunan Jüpiter tapınağında korunmaktaymış. Bu kitaplar Senato'nun özel izniyle incelenmekteymiş.

SOUNİON'DA POSEİDON TAPINAĞI

Tanrılar, insanlara kendi isteklerini farklı olay ve işaretlerle bildirdiklerine inanılıyormuş. Konuşma (yanlışlık, tekrarlar) veya doğada (yıldırım, gök gürültüsü) rastgele ya da beklentisiz olay söz konusu olduğunda, insanlar bu tür olayların anlamını en sık kendiliğinden açıklamaktaymışlar.

KURBAN EDİLME AYİNİ

Tanrılarının hitabı olarak daha bileşik işaretleri **kahinler** yorumluyormuş. Bu tür kişiler genelde farklı yorumlama türleri için uzman kişilermiş (kuşların uçuşu, kurban edilecek hayvanın davranışı, kurban edilen hayvanın organlarının durumu vb.).

Tanrılarının istekliği insanların özel taleplerine göre de belirtilmekteymiş. Bu tür iletişimde **rahip-tanrı elçisi** aracılık yapıyormuş. Bu kişi Tanrının cevabını yorumluyormuş. Tanrı, cevabını farklı şekillerde ifade ediyormuş.

Zeus Dodona tapınak yerinde ulu meşe ağacının yaprak "fısıldısı" ve ulu kaynağın şırıldamasıyla aracılığıyla konuşmaktaymış.

3.4. GİZEMLER

Eski Yunanistan'da, belirli Tanrıya karşı saygı ve inançla ilgili farklı etkinlikleri içeren kamu ibadet yanısıra, gizli ibadetler de yapılmaktaymış. Bunlar, gizemler olarak adlandırılmış.

Eski Yunanistan'da Demet ve kızı olan Persephone'ye adanmış olan **Elevsin gizemleri** en tanınmışlarıdır. Bunlar, eylül (boedromion) ayında gerçekleşiyormuş. Tören, Elevsium'dan Athena'ya doğru alayın hareketle başlıyormuş ve sepette kutsal nesnelere (hiera) taşınılıyormuş. Ertesi gün, gizemlerde kutsanmış olmak isteyenler meydandaki renkli saçak altında (Agora'da) toplanmaktaymışlar. Ertesi gün Faleron limanına gidiliyormuş,

katılımcıların denizde temizlenme ritüeli gerçekleştirilmekteymiş. İki gün sonra gizem katılımcılarından oluşan alay kutsal nesnelere Elevsin'e dönüyorlarmış. Bir günlük oruç tutmaktan sonra kutsamanın akşam ritüelleri gerçekleştirilmekteymiş. Bu olaylar hakkında hemen hiç bilinmez, çünkü bu ritüeller sır olarak korunmaktaymış ve beyan edecek kişi ölüm ile mahkum ediliyormuş.

İNİSİYASYON TÖRENİ

Tanrıların bu gizli kutlamalarında sadece özel **inisiyasyon kutlama** ayini ile kişiler davet ediliyormuş.

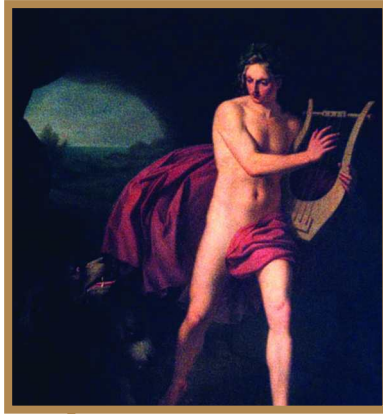
PERSEPHONE

Misterler olarak adlandırılan gizli kutlamaların içeriği ve yaşantısı için katılımcılar özel kutsal yemine, yani susmaya mecburmuş. Bu sebepten dolayı bu gibi ibadetler hakkında bilgiler ortada bulunmaz.

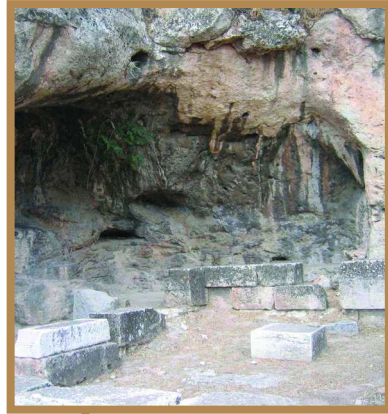
Eski Yunanistan'da Elevsin kutlamaları yanısıra, **Orfe (inisiyatik) gizemleri** de kutlanmaktaymış. Bu kutlamalar hakkında da hemen hiçbir bilgimiz yoktur. Sadece mitolojik şairi olan Orfe ile ilgili olduğu ve her canlı şeyi büyüleyebilir ve cansız nesnelere yerinden oynattığı bilinmektedir.

ELEVSİN GİZEMLERİ

ORFE

ELEVSİN

Sorular

1. Eski Yunanistan'da en tanınmış gizemler hangileridir?
2. Bu gizemler hangi tanrılara adanmıştı?
3. Gizemlere katılım inisiyasyonlar nasıl adlandırılmış?

4

SANAT

BU ALTBAŞLIKTA:

- 4.1. MİMAR
- 4.2. HEYKELTRAŞÇILIK
- 4.3. RESAM

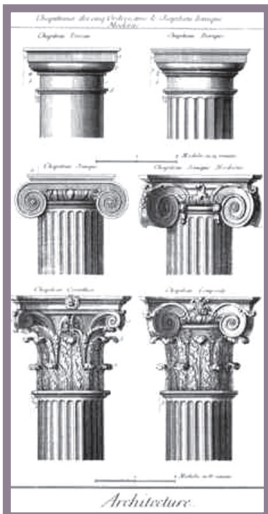
4.1. MİMAR

Tapınak yerlerinin özelliklerini **Antik mimarını** belirler. Tapınak, kamu yapılar grubunda yer alır ve belirli bir tanrının yaşam yerini ifade eder. Tanrı tapınak yerinde genelde taş veya en sık mermer yapıyla yer alır. Tapınak yerinde tanrının heykeli yanısıra birçok kabartma elemanları vardır. Böylelikle farklı resim sanatı türlerini birleştirmektedir.

İnşaat açısından tapınak yeri **sütun** ve **kabartmalardan** oluşan bir yapıdır. Antik mirası olarak bu temel mimar kontrüksiyonu Avrupa inşaat tecrübesinde yer almaktadır.

HAZIRLIK ETKİNLİKLER:
Herhangi bir resimli atlas, sözlük ya da sanat tarihi ansiklopedisi bulmaya çalış. Dikkatle antik sanat bölümü gözden geçir. Resimlerden elde ettiğin izlenimlerini kaydet.

Kabartmayı tutan sütunun üst kısmına göre (**kapitel** veya sütunun başı) Antik dönemde üç tür esas sütunleri ortaya çıkmıştır ve buna uygun olarak tapınak yerlerin stilleri de yaratılmış. Ortaya belirme kronolojisine göre: Dor, İyon ve Korint.

QUOD LICET
JOVI, NON
LICET BOVI.

JÜPİTER'E
SERBEST
OLANIN
ÖKÜZE DE
SERBEST
OLMASI
GEREKMEZ.

Antik özelliklerini ikinci bir yapısı olarak **tiyatroda** görebiliriz. Bu mermer yapı, alanın doğal yapısına göre şeklini kazanmıştır. Oditoryum taş bloklarından oluşmuştur ve aynaları arazinin eğimine uygun olarak sıralanmıştır. Böylelikle, antik tiyatronun esası yapının inşaatı yerine, karo (döşeme taşı) ile döşenmiştir. Basamaklı oditoryumun önündeki düzeysel alan sanatçı ve koroların bulunduğu yerdir. Daha doğrusu, bu yerde dram seyircilere sunulmaktadır.

Teatronun (Oditoryumun) ilk sıralarında mermerden işlenmiş koltuklar yer almaktadır. Aynı zamanda bu koltuklar, arkalıklı ve süslüymüş. İlk sırada merkezi koltuk Dionysos Tanrısının rahibine aitmiş.

Ön sahnenin önünde buluna yuvarlak veya yarıyuvarlak alana **orkestra** (seyircilerin orta yerinde bulunan yuvarlak alan) denir. Eski tarihte, bu alanda koro dans ediyormuş ve aynı zamanda Dionysos için kutsal şarkılar söylüyormuş.

Roma'da, Eski Yunanistan'dan miras olarak kalan mimari eserlerinin şekilleri kendi büyüklüklerine göre daha görkemli, daha bileşik oluyorlar.

Eski Yunanistan tapınak yerleri Roma'da kendi açık alanlarını kaybediyorlar. İçeriliği duvarlarla örtülüyor, sütunlerin sırası sadece yapının ön tarafında korunmuştur. Böylelikle, tapınak yeri **ön tarafılık** kazanır, yani tapınağa ulaşmak sadece yapının ön kısmından gerçekleşir.

Roma mimarisinin Avrupa mimarisine bıraktığı en önemli yapıtları **termal-kamu banyolar**, **zafer kapılar** (takları) ve **su kemerleridir**.

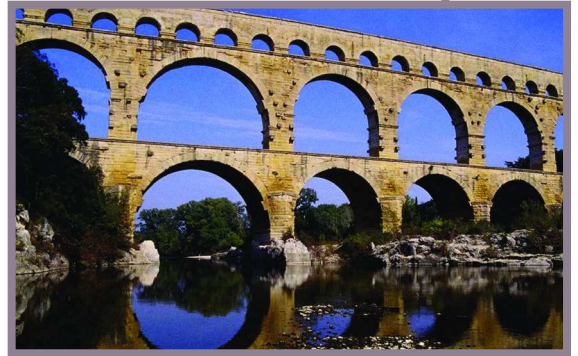
Kamu (termler) banyolar, şehirlerde devamlı inşa edilen yapılar ve şehirde yaşayan halk çok sık bu yerleri ziyaret ederek kamu iletişiminin kurulması için önemli rolü varmış.

ZAFER TAKI

Romalılar, inşaat elemanı olarak yayı ilk yaratıp inşaatta kullanmışlardır. Bu eleman Roma mimarisinde sık kullanılmaktaymış. Yayın o kadar büyük önemi varmış ki Roma'da ondan özel mimari yapılar yapmışlar. Zafer taklar, sadece inşaat yeteneğin belirgin bir özelliği değildir, aynı zamanda Roma gücünün ve görkemliliğin de simgesidir.

Mimar sanatında Romalıların orijinal katkıları su kemerlerinin inşaatında da belirgindir. İnşaatte yay şeklinin buluşunu uzunluk açısından daha fazla alanı kapsamak için kullanmışlardır. Bu muhteşem inşaat edilmiş yapıları bugün bile Eski Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde halen görebiliriz.

SU KEMERİ

ROMA EVİ

Eski Yunanistan'a kıyasen Roma'da **özel evlere** fazla önem verilmekteymiş. Bu yapılara, kamu yapılarında yer alan bütün elemanlar eklenmekteymiş.

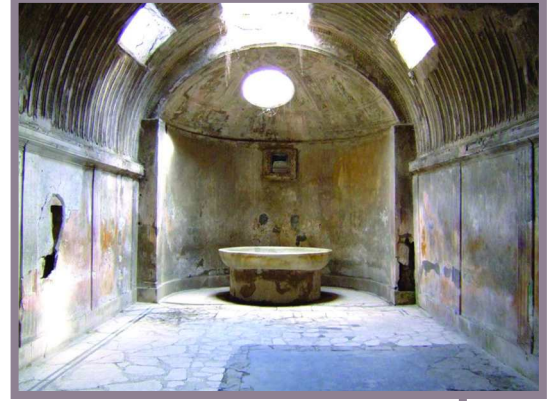

ATRIUM

İç avlu (Atrium), özel Roma evinin tanınan bir özelliğidir. Bu açık alan, yapının içindeki alanın farklı özel alanlarının bölümlerinin örgütlenmesini sağlamıştır. Atrium, ev sahiplerini sokaktan ayıran ve evin en sevdiği bölümleriydi.

Sorular

1. Hangi kamu yapıları antik dönem için karakteristiktir?
2. Antik tapınak yerinin esas elemanları hangileridir?
3. Hangi kamu yapıları Roma inşaat mirasını oluşturdu?
4. Hangi eleman özel Roma evi için karakteristiktir?

ROMA BANYOSU

Etkinlikler

- Yaşadığınız şehrinin yakınında bulunan herhangi bir antik yeri ziyaret edin ve herhangi bir yapının kalıntılarını inceleyin. Açıkça algılanan yapının elemanları için rapor hazırlayın.

Daha fazla bilgi edin

<http://www.sas.upenn.edu/~ekondrat/ForumAntiquum.html>
http://www.metmuseum.org/Works_of_Art/departments.asp?dep=13
<http://www.kronoskaf.com/vr/index.php?title=Parthenon>
<http://www.kronoskaf.com/vr/index.php?title=Glossary>

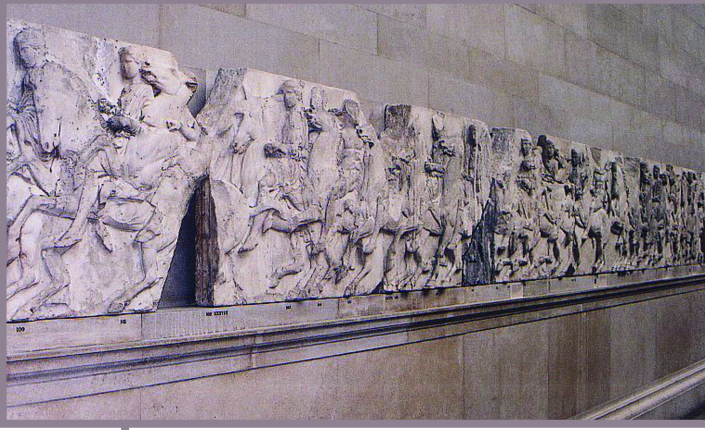
4.2. HEYKELTRAŞLIK

Güzel sanatlardan heykeltıraşlığın en uzun geleneği vardır. Heykel şekiller, tapınak yerinde tanrının **heykeli** olarak ve **kabartmalı süs** olarak bulunmaktadır. Bu mermer gösteriminde yer alan içerikler genellikle mitoloji konularıdır. İnsanların hergünkü hayatlarından göstermeler genellikle ibadetle (tören alayıyla) ilgilidir ya da atletik yarışmalarından sahneler gösterilir.

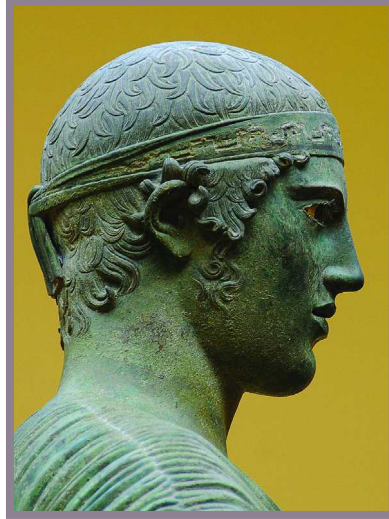
Caryatidler (Karyatidler), Eski Yunanistan sanatında heykel olarak yapısal inşaatçı elemanı oluyor ve sütunlerin yerini alıyor, daha doğrusu mimari görevini yapıyor.

Tapınak tavanı altındaki sütunleri bağlayan kirişler çelenk yaparak yapıyı her dört taraftan sarıyormuş. Bu alanlar, kabartmalı heykellerle tapınağın hem iç hem de dış tarafı süslüymüş. Alanın şekli ve boyutları yüzünden çelenk (friz) bireysel figürler yerine, grup kompozisyonlarıyla süslüymüş.

Partenon'un dış tarafındaki frizde kabartmalı plastikle Panathenaic kutlamalarına katılan alay gösterimi verilmiştir. Bu çelenk birçok figürlerden oluşmuştur ve Athena Tanrıçasına adanmış bayramın kutlamaları ile ilgili birçok etkinlikler gösterilir.

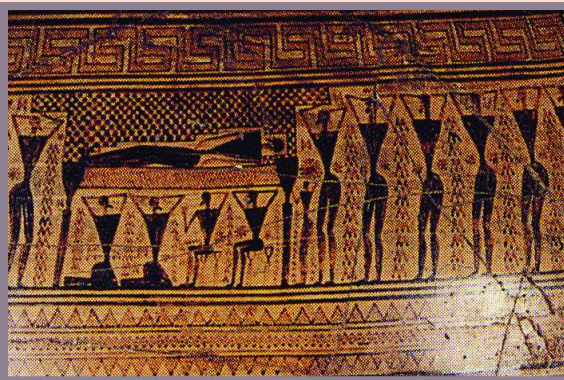
Klasik Yunan Heykeltıraşlıkta idealize edilmiş karakterler, genelde Tanrılardan figürler. **Portre**, daha doğrusu, gerçek kişi gösterimi bir resam olayıdır ki bu olay Eski Yunan döneminde belirmeye başlıyor, Roma döneminde ise sık görülen bir olaydır.

4.3. RESSAMLIK

Vazo ressamların uzun ve zengin geleneği vardır ve en eski zanaatlardan biri olan çömlekçilikle ilgisi vardır. Çömlek ürünlerinin resim süslenmesi, basit, sınırlanmış ve lineer göstergelerden (öyle denilen geometrik stil) bileşik durumların figürel göstergeye (siyah figürlü vazolar ve kırmızı figürlü vazolar) kadar açık ve anlayışlı bir gelişim yönü vardır.

En Eski Yunan vazoları basit geometrik frizlerle süslenmişti.

Gömmek sahnesinde geleneksel gösterilmiş figürler

KIRMIZI FİGÜRLÜ VAZO. AVRUPA HERADAN İNEĞE DÖNÜŞTÜRÜLMÜŞ

Roma'da ressamlık mozaik ile başlar. Daha doğrusu, resimler taş parçalarından oluşturulmaktaymış. Mozaik'in süsleme rolü varmış. Böyle yaratılmış resimler kamu evlerin duvarları ve zemi ni, aynı zamanda zengin vatandaşların evleri de süslenmekteymiş. Kullanılan resim konuları farklıymış, fakat yine de bitki motifleri ve hayvan dünyasından farklı figürlerin motifleri daha fazla yer alıyor.

Duvar resim sanatı bir ressam tekniğidir. Bu sanat tekniği Girit (Minos) Uygarlığı döneminden bilinmektedir. Az sayıda, fakat çok değerli parçalar Girit saraylarında ve Tera (Santorini) adasında korunmuştur. Zengin fresk koleksiyonu Herculaneum ve Pompei'de Vezüv yanardağının püskürmesi ile korunmuştur. Roma yapılarında fresklerin de mozaikler gibi aynı rolleri varmış, yani dekorasyon için kullanılmaktaymış. Bugüne kadar korunmuş eserlerden gelişmiş bir resim tekniğinin var olduğunu görebiliriz. Bu teknikle nesnelerin gerçekçi olarak belirtilmesi ve aralarında var olan ilişkiler mükemmel olarak sunulmuştur. Bu duvar resim sanatındaki konulara gelince ağırlıklı olarak hergünkü hayattan sahnelerin sergilediğini görebiliriz.

AKROTİRİ (TERA)

KNOSSOS (GİRİT)

POMPEİ

Sorular

1. Eski Yunan vazolarında hangi resim süsleme stilleri görülmektedir?
2. Roma sanatı için hangi resim teknikleri karakteristiktir?

Daha fazla bilgi edin

http://www.metmuseum.org/Works_Of_Art/department.asp?dep=13
<http://www.kronoskaf.com/vr/index.php?title=Glossary>

5

HER GÜNLÜK (TOPLUMSAL VE ÖZEL HAYAT)

BU BAŞLIKTA:

- 5.1. EĞİTİM
- 5.2. AİLE
- 5.3. AŞÇILIK
- 5.4. GİYİM
- 5.5 KAMU HAYAT TÜRLERİ
- 5.5 (A) ŞEHİR AHALİNİN TOPLUMSAL GÖREVLERİ
- 5.5 (B) EĞLENCE VE SERBEST ZAMAN

Eski Yunanistan ve Roma'da hem özel hem de toplumsal hergünkü yaşam, devletin örgütlenmesi ve demokrasinin (devlet yönetim şekli) gelişmesinde, kimi kurumların oluşturulması ve geleneklerin geliştirilmesi açısından büyük etki ve iz bırakmıştır. Bu gelenekler, Avrupa eğitim sisteminin gelişmesine katılmıştır. Çünkü Avrupa eğitim modeli bu toplumların eğitim modellerinden oluşmuştur. Aynı zamanda, toplumun en önemli hücresi olarak hem ailenin şekillenmesine, hem de eğilence, beslenme veya giyim tarzına da etki yapmıştır. Antik dönemde hergünkü hayatın gerçekleştirilmesindeki alanın şekillendirilmesinde eski inşaatçılar üstün teknolojik ve mimari başarılar elde ettiler. Bu gibi eski inşaatçıların başarıları işte 20 yüzyıldan fazla bugünkü mimarlara da ilham veriyorlar. Eski Yunanistan denildiğinde örgütlenmiş tek devlet düzeni, kanunlar, eğitim, geleneklerinden söz edilmez, daha doğrusu, bu terim altında daha fazla kent-devlet (*polisler*) kapsanıldığını bilmeliyiz. Bu kent-devletlerin az veya daha fazla, aralarında farklı kurumlar, gelenekler, yaşam tarzları varmış. En sık, karşılaştırma için Atina ve Sparta kentleri örnek olarak ele alınmaktadır.

63

DUM SPIRO,
SPERO

NEFES
ALDIĞIM
SÜRECE UMUT
EDİYORUM.

5.1. EĞİTİM

Tarihi bilgilere dayanırsak, Atina ve Sparta'da M.Ö. VI. yy'dan M.Ö. V yy'a kadar ilkokulda, yani kurulan okulların bir sistemi varmış. Her çocuğun kendi **pedagogu** (öğretmeni) varmış, bu kişi öğrencinin iyi davranmasına kaygı gösteriyormuş. Öğrenci altı veya yedi yaşını doldurduktan sonra özel öğretmenlerin okullarına kayıt yapıyorlarmış: ilkönce gramercide okuma, yazmayı ve biraz hesaplamayı, gitarcide müzik derslerini (türkü söyleme ve müzik çalma), jimnastik öğretmeninde de jimnastik (12 yaşından sonra) öğreniyorlarmış. Bu tür ilkokul eğitimi kızlar için okuma-yazmayı öğrenmek ve müzik eğitimiyle sona eriyormuş, erkekler ise eğitimlerine en az erkinlik dönemine kadar devam ediyorlarmış. 15 yaşını doldurduktan sonra daha fazla fiziksel eğitime önem verilmekteymiş, bu sebepten dolayı erkek öğrencileri için *Pentatlon* denilen (uzun atlama, cirit atma, disk atma, 200 ve 1500 metre koşularını kapsayan atletizm yarışması) özel yarışmalar örgütlenmekteymiş.

Gymnasium (spor tesisi), 18 yaşını doldurmuş yarışmalara katılan genç erkeklerin (atletlerin) beden eğitimi için düzenlenmiş, çevresinde revaklı avlular, banyolar ve dinlenme için farklı bölümleri olan yapıdır. Daha geç gymnaziumlar eğitim ve öğretim yerlerine dönüşmüştür. Burada en sık felsefi dersler verilmekteymiş. Romalılar, bu kavramı genel eğitim için kullanmaya başlamışlar ve sonradan bu kavramın yerine *schola* kavramını kullanmışlar. Bu noktadan hareket-

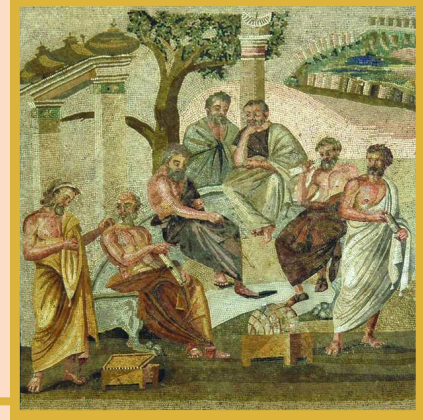
le, Orta Çağ'da ilkokul genel eğitimini gimnazi ile adlandırıyorlarmış.

Daha üst seviyede eğitim Yunanistan'ın farklı yerlerinde varmış, fakat Atina'da bu tür eğitim M.Ö. V yy'ın ikinci yarısında **Sofistlerin** faaliyetiyle belirmiştir. Bu sözcük *bilge*, *becerik*, *zeka* öğretmenleri anlamına gelir. Sofizm (bilgecilik) ise Eski Yunanistan'da geniş çaplı genel ve teorik bilgiler sunan bir felsefi-eğitim hareketi olmuştur. Sofistlerin öğretileri ve orijinal eserleri bugüne kadar korunmamıştır, fakat bunlar için Eflatun'un eserlerinden en fazla bilgi edinebiliriz.

Akademi (Academia), bir bahçenin (kutsal ormanın) isminden, yani Atina kahramanı Akadem bu bahçenin sahibiymiş ve ismi oradan gelmektedir. Daha geç orada gymnazium, koşu yolu (yarış pisti) ve gezinti yeri yapılmıştır. Bulunduğu yerine göre, akademi Eflatun tarafından kurulmuş ilk örgütlenmiş **felsefi okul** olarak da adlandırılmaktadır. Böylelikle bu eğitim alanları bilim çevrelerinin topladıkları yer ve ünlü filozof ve bilim adamlarının üretim yeri olmuştur.

ATİNA'DA EFLATUN'UN AKADEMİSİ

Roma İmparatorluğu'nun sınırları içerisinde okuma-yazma sadece zenginler için bir ayrıcalık (imtiyaz) olmadığı hakkında birçok deliller vardır. Zenginlerin yanısıra, aynı zamanda en yoksullar hatta köleler için de sayılmaktaymış. Pahalı özel okullar ve öğretmenler yanısıra, kamu kurumları-ilkokullar da varmış. Bu okullarda 12 yaşına kadar kız ve erkek öğrenciler kendi eğitimlerini bütünlendirmişler. On iki yaşından sonra daha zengin ailelerin erkek çocukları klasik edebiyat ve mitoloji alanından bilgi edinerek eğitimlerini devam ettirmişler. Diğerleri ise, herhangi bir meslekle uğraşabilirlermiş.

ROMA ÖĞRETMENİ VE ÖĞRENCİSİ

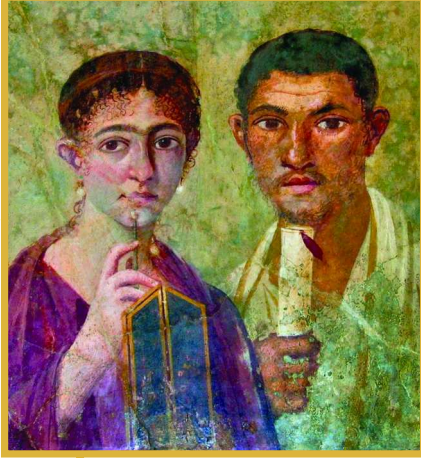

Roma'da yasal (reşitlik açısından) yaş seviyesi yokmuş. Böylelikle ailenin babası çocuğun olgun olduğu hakkında karar getirdiği zaman onu reşit olduğunu ve beyaz toga giysisinin giyme hakkı veriyormuş. Bu şekilde genç Roma vatandaşları 16 yaşını doldurmakla askeriyeye katılmak veya avukatlıkla uğraşabilirlermiş.

Eğitimlerini retorik okullarda devam eden genç erkekler, **dikkatle retorik** (hitap, söylev) alanına yöneliyorlarmış. Öğretmenler ise *hatipliğin (güzel ve etkili konuşmanın) teorisi ve pratiği* hakkında bilgi veriyorlarmış. Roma'nın kamu hayatında siyasi ve hukuki söylevin önemli yeri varmış. Halk ise tiyatro temsillerini izledikleri aynı dikkatle, siyasi söylevleri ve yargı duruşmalarını (davalarını) da izlemekteymiş. Hitabetçiler, devletin en popüler kişileriymiş.

HİTABETÇİ

PIOMPEI'DEN FRESKLER

Bir Roma vatandaşı eğitimli biri olarak adlandırılması için aynı zamanda özel öğretmeni de olması şartmış. Bu öğretmen öğrenciye Eski Yunan dilini öğretmek Eski Yunan Edebiyatı'nı okuyup inceleyecekti. Özel öğretmenler çok sık Eski Yunanistan'dan gelerek Roma ortamında kendi kariyerini kurarak genç Romalılara tıp, felsefe veya edebiyat alanından Eski Yunan dili üzerine eğitim sunarlarmış. Geç Eski Yunan Çağı'nda bilim adamları imparatorluğun belirli bir hukuki mevkisinde bulunmak için ciddi bir şekilde Latin dilini öğreniyorlarmış.

Sorular

1. Eski Yunanistan ve Roma'da erkek ve kız öğrencilerin gördükleri eğitim neye göre farklılaşmış?
2. Eski Yunanistan ve Roma'da Gymnazium eğitimin farklıları nedir?
3. Neden Romalı genç soylular retorik alanından bilgi edinmelerine yöneliyorlarmış?

Etkinlikler

- Genç Atinalılar ve Spartalıların beden eğitimi görmelerine neden o kadar çok önem verilmesini açıklamaya çalış?

Daha fazla bilgi edin

Фласејлер, Р. Грција во времето на Перикле, АЕА Издавачи, Скопје 2002, стр. 91-125.

<http://www.historylink102.com/greece3/education.htm>

<http://www.crystalinks.com/romeducation.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_ancient_Greece

<http://greece.mrdonn.org/education.html>

QUOD
ANTE
PEDES
TUOS
EST, NON
VIDES.

AYAK
ÖNÜNDE
OLANI
GÖREMİY-
ORSUN.

5.2. AİLE

Eski Yunanistan ve Roma'da aile kurmak ve gelecek kuşaklar yaratmak kutsal bir görev olarak sayılmaktaymış. Soyun devamı ise **aile birliğine** mantık kazandırıyormuş. Aile birliğin kurulması çok seyrek aşk yüzünde kuruluyormuş, daha sık ebeveynler tarafından anlaşmayla elde ediliyormuş. Sparta'da evlenmeyen erkekler için cezalandırma kanunu da varmış. Atina'da ise aile kurulmasından önce nikah yapılmaktaymış. İnsanların verdikleri sözden dolayı nikah bozulamazmış. Kızlar on iki yaşını doldurunca, erkekler de on beş yaşını doldurduktan sonra evlilik için olgun sayılmaktaymışlar. Atina'da Perikles döneminde vatandaşların hanımları hiçbir siyasi ve hukuki haklarına sahip değillermiş ve kamuoyundan izole bir hayat yaşamaktaymışlar. Zamanlarını evde, evin sahipleri olarak geçiriyorlarmış. Sparta'da gelinin kaçırılması, ortamdaki izole edilmek, saç kesme ve erkek giysileri giydirilmek evlilik ayının bir bölümü olarak sayılmaktaymış.

AULUS AİLESİ

Sparta birliği, kendi çocukların fiziksel dayanıklılığına önem göstermekteymişler. Küçük yaştan az giysili ve mütevazı yiyeceklerle memnun olmasını öğretiyorlarmış. Aynı zamanda, çocukların çoğu 7 yaştan askeri disipline alıştırılmaları için askeri eğitim görüyorlardı. Bunu bir vatan borcu olarak sayıyorlardı. Bu noktadan kaynaklanarak, *Spartalı eğitim* kavramı soyuna karşı sıkı bir saygı anlamı taşır.

Koca ve karının statüsü ve yükümlülüğün gücüne göre Roma'da birkaç "tür" aile birliği varmış. Evlilik kurma, Romalılarının hayatında en kutsal andır. Çünkü aile, toplumun temeli sayılmaktaymış.

Latince terim **familia** (aile), bizdeki aile kavramına bütünlükle uyumlu değildir. Çünkü *aile* kavramı sadece anne, baba ve çocuklar değil, bir çatı altında yaşayan hepsini (köleler, koruyucular, Lari ve Penati aile Tanrılarını bile) kapsayan ve aynılarını birleştiren bir ekonomi, dini ve toplumsal bir kurumdur.

AİLE

Soy (*gens*), daha geniş aile üyelerini kapsayan, aynı zamanda, aynı soyadı taşıyan önceki nesilleri de kapsamaktadır: kendi aileleri olan dedeler, amcalar, kardeşler.

Çocuk, doğuşla **kişisel isim** (*praenomen*), anne veya babaya ait olan (bizdeki soyad) **soy adı** (*nomen*) ve **ailenin takma adı** (*cognomen*) kazanıyormuş. Takma ad, en sık bir fiziksel özelliği (örneğin, *Barbatus* -

Sakallı) veya aynı soydan gelenlerin elde ettikleri bir fahri takma ad (örneğin, *Africanus* – Afrikalı; bu takma ad Skipion soyuna aittir – Afrika’da Corneille Skipion’un fetihleri yüzünden Senato tarafından bu takma ad verilmiştir) ifade ediyormuş. Demek ki, bir Roma vatandaşının bütünsel ismi şu şekilde sahip olacak: Afrikalı Corneille Skipion, Gaius Julius Caesar, Markus Tullius Cicero vb.

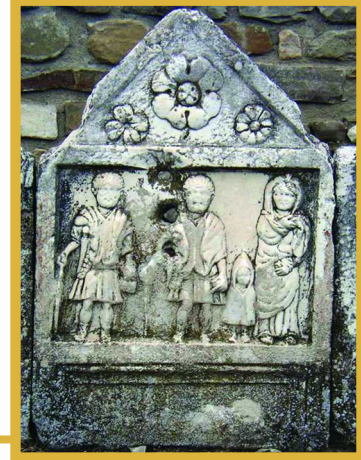
Ailenin babası (*pater familias*), aile içerisinde en saygın ve aile üyeleri üzerinde yasama hakkı varmış. Demek ki, bu kişi yeni doğan çocuğu kabul etme veya etmeme hakkına sahipmiş. Çocuğu maruz bırakabilir veya satabilir, çocukların karı-kocasını seçme hakkı, kendi çocukların ve karısının hayatta kalma veya ölümü hakkında karar getirebilirmiş. Zamanla aile içerisinde babanın hakları azalmaya başlamış, böylelikle Cicero döneminde bir Roma ailesi (birliği) hayat arkadaşların arasındaki sevgi ve saygı ile çocuklar için ortaklaşa kaygı bugünkü ailelere benzemeye başlamış.

Roma **Patricilerin** (aristokratların) ve **Pleblerin** (Antik Roma’da normal-sıradan insanlar) hergünkü hayatları çok farklılaşmış. Aynı zamanda şehir ve köy hayatları arasında da fark varmış, bunu onların evlerinden (*domus*) fark edebiliriz. Zengin Romalılar görkemli evlerde, yoksul şehir ahalisi ise çok katlı eski evlerde odalar kiralyorlarmış-*İnsula*.

ROMA İNSULASI

Gün ışığı istifade edilmesi için günler çok erkenden başlıyormuş: erkekler evden ayrılarak iş yerlerine gidiyorlarmış (toplumsal, ticari, zanaat), kadınlar ise ev işleriyle uğraşarak aralarında ziyarete gidip geliyorlarmış. Çalışma günü bittikten sonra erkekler mecburi olarak hammamlara (*thermae*) gidiyorlarmış. Burada, hem temizliğe önem verirler, hem de kendi vatandaşlarıyla, meslekdaşlarıyla sohbet ederlirmiş. Ondandan sonra akşam yemeği için eve dönerlirmiş. Akşam yemeği günün en önemli yemeği olarak sayılırmış.

STOBİ'DE AİLE MEZAR ANITI

Sorular

1. Çağdaş toplumun rolüne göre kadının antik toplumda rolü ve durumu nasılmış?
2. Romalı soyu ve aile arasındaki fark nedir?

Etkinlikler

- Gruplara ayrılın, her grup öğrenci Atina veya Roma'da hergünkü yaşamın farklı açıdan araştırmasını yapsın: a) Aile yaşam yerlerin görünümü ve içeriliği; b) Çocukların doğumuyla adetler; c) Aile tanrılarına karşı saygı gösterilmesiyle ilgili adetler; d) Cenaze esnasında ayinler; e) Kadınların rolü, durumu ve hakları. Elde edeceğiniz neticeleri sınıf önünde sunun.

Daha fazla bilgi edin

Флајсер, Р. *Грција во времето на Перикле*, АЕА Издавачи, Скопје 2002, стр. 61-90.

Гасос, Д., *Рим. Матица*, 2007, Скопје, стр. 24-25.

<http://www.richeast.org/htwm/Greek/Furniture.html>

<http://www.fjkluth.com/arch.html>

<http://www.crystalinks.com/romefamily.html>

<http://www.historyforkids.org/learn/greeks/people/family.htm>

<http://atschool.eduweb.co.uk/nettsch/time/rlife.html>

<http://rome.mrdonn.org/families.html>

<http://rome.mrdonn.org/dailylife.html>

5.3. AŞÇILIK

Eski Yunanlıların hergünkü beslenmesi, özellikle de Atina ve Spartalıların, çok ölçülüymüş (bölgeye ve toprağın verimsizliğine göre). Tahıllar, ekmek, poğaç ve keklerin hazırlanması özellikle arpa ve buğday genel besin ürünleri olarak kullanılmaktaymış. Sofralarda en sık ve en ucuz hazırlanan ürün maza adını taşıyan arpa poğaçasıymış. Ekmekle sebze (en sık mercimek ve fasulye), zeytin taneleri, balık ve et, meyve gibi ürünler ikram edilirmiş.

BALIK VE
BAHARATLAR

YEMİŞ

ZİYAFET

Et çok pahalıymış ve sadece zengin vatandaşların sofralarında bulunabilirmiş. Yoksul vatandaşlar sadece bayram ve kurban edilme günlerinde et tüketebiliyorlarmış. Balık, daha satın alınabilir bir beslenme ürünüymüş ve daha kabarık sayıdaki vatandaşların sofralarında bulunuyormuş. Yemek, genelde taze veya kuru yemişle bitermiş: incir, ceviz, üzüm ya da tatlı keklerle. İçkilerden en sık su, süt, bal likörü veya suyla karıştırılmış şarap tüketiliyormuş. Öğle zamanında mütevazi yemek, öğleden sonra hafif yemek (aperatif), akşam yemeği günün sonunda ve genel olarak en zengin yemek imiş.

Konuklar için yapılan **ziyafetler** genelde akşamlarda düzenlenmekteymiş ve en sevimli arkadaşlık tarzıymış. Spartalılar kendi ortak ziyafetlerinde domuz eti, kan, sirke ve tuzdan yapılan siyah, çok baharatlı çorbayı sık tüketiyorlarmış. Eski Yunanistan'ın diğer kentlerinde ziyafetler (symposia) dini bayramlarda, zaferler, devlet başarılarında, atletizm ve şiiir yarışmalarında örgütlenmekteymiş. "Simposion" kavramı, yemekten sonra sıraya gelen, uzun zaman süren, uzun sohbetler yürütüldüğü zaman, şakalar esnasında müzik dinleyerek ve danslar seyredilerek "ortak içmek" anlamına gelmektedir. Yemekleri genelde ev köleleri ya da evin hanımı hazırlamaktaymış. Yemek genelde elle yenilirmiş. Çok sık kapsız da veya odun, demir ya da kilden yapılan kaplardan yenilirmiş. Spartalılar kendi içkilerini odun veya demir, Atinalılar ise içkilerini killi kadehlerden içiyordular.

Romalıların besin ürünlerinin seçimi, beslenme tarzları da çok Eski Yunanlılara benzermiş. Romalıların patates, biber, domates veya mısır için hala bilgileri yokmuş. Beslenmeleri genelde ekmek, farklı tohumsal sebzeler, zeytin tanesi, mercimek, balık ve et. Yemiştense en sık incir ve üzüm tüketiliyormuş. Yemek pişirmede (hazırlamada) bol bol bal, afyon ve farklı baharat bitkileri kullanıyorlarmış. Balığı ilkönce kurutulmuş, tuzlanmış ya da dumanlandırılmış, füme halinde tüketiyorlarmış. Her yemekle de *garum* denilen balık sosisi, tuz ve baharatlı bitkileri ek olarak kullanıyorlar. Şarap her zaman suyla karıştırılıyor ve çok sık tatlı olması için içine bal eklenip içiliyormuş.

Kablar, killi veya bronzden yapılmış. Kaşıklar odundan, sıvı için kil, bronz ve camdan üretilmiş bokaller ve bardaklar kullanılmaktaymış. I. ve II. yüzyılda kırmızı killi seramik kabları çok modernmiş, bunlar samos seramiği gibi de adlandırılmış ve yabancı ülkelerden ithal ediliyormuş.

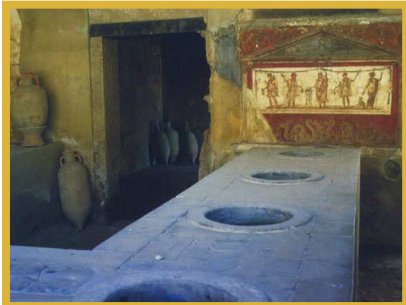
Romalılar sabahleyin ayakta ve küçük miktarda akşamliktan kalan yemekleri yiyor ya da sadece bir kabuk ekmek ile bir bardak süt içiyorlarmış, öğlede az miktarda sıcak ve hafif yemek tüketiliyormuş, bu yemekle şarap içilmezmiş. Günün en önemli (*cena*) yemeği her zaman banyo yapıldıktan sonra erken akşam saatlerinde ya da öğleden sonraki geç saatlerde sıraya geliyormuş. Bu yemek tüketimi uzun sürermiş. Çok sık bu tür yemeklere konuklar da katılmış ve farklı eğlenceler de düzenlenmekteymiş (müzik, danslar, şiir okumak vb.). Yarı yatar pozisyonda, alçak sofranın etrafında uzun minderler üzerinde yemek yenilirmiş. Yoksul vatandaşlar çok seyrek kendileri evde besin hazırlıyorlarmış. Genelde kantinlerde satın aldıkları yemeklerle besleniyorlarmış.

ÜRÜNLER

KABLAR

AYAK ÜSTÜ YEMEKLER
İÇİN KANTİNLER

OSTİYA KENTİNDE MUTFAK

Sorular

1. Eski Yunanlılar ve Romalıların beslenmesinde hangi ürünler daha fazla tüketiliyormuş ve neden?
2. Ziyafetlerin nasıl bir özellikleri varmış: zengin beslenme ve içme imkanı ya da daha farklı amaçları da mı varmış?

Etkinlikler

- İnternette tarama yaparak yemek hazırlanma için eski reçeteler bulunuz. Topladığınız reçeteleri karşılaştırın ve okul mutfağında hazırlanabilir en tuhaf olanı ya da en basit olanı seçiniz.

Daha fazla bilgi edin

Флајсер, Р. *Грција во времето на Перикле*, АЕА Издавачи, Скопје 2002, стр. 179-204.

<http://www.crystalinks.com/romefood.html>

<http://www.woodlands-junior.kent.sch.uk/Homework/Romans/food.html>

http://www.bbc.co.uk/schools/primaryhistory/romans/family_and_children/

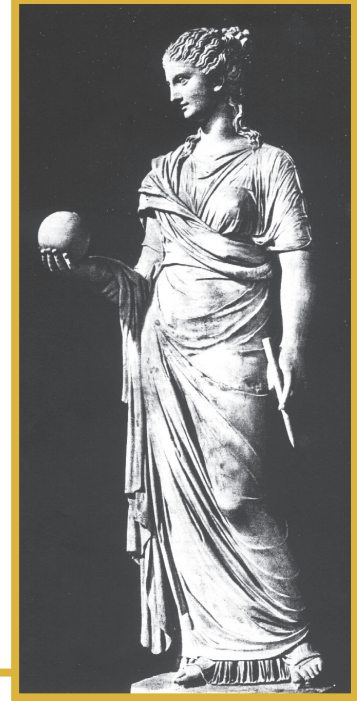
<http://www.historyonthenet.com/Romans/food.htm>

5.4. GIYİM

Atinalılar, fakat kalan diğer Eski Yunanlılar da kişisel temizliklerine ve kendi görünüşlerine çok önem veriyorlarmış. Giysilerini **dokuma ve ketenli veya yünlü giysiler** olarak üretiyorlarmış. Bu giysilerin belirli kesmeleri yokmuş, yaşam yeri ve iklimine göre dikdörtgen bez parçası olarak kullanılmaktaymış, hareketlendirmeyi engellemek için ne dar ne de geniş olamazmış. Erkeklerde en basit giyim parçası (iş veya her günlük giysi) sadece bir kolu örten keten gömleğiymiş. **Hiton**, tokayla iki omuza bağlanan kısa gömlek ya da fistan. Bu elbise bel bölümünde kayışla bağlıymış. Genel erkek örtüsü – **himatyon** –vücut etrafında sarılı bir yün parçasından oluşmuştur, ya basit ya da şeritlerle süslü olabilirmiş. Klamida (Chlamys) ise, daha kalın bezden yapılı ve her zaman omuzda iğnelenendi. Çoğunlukla askerler (mor-kırmızı renkte), efebiler ve atlı askerler tarafından giyinirdi.

ATİNYALI

Kadın giyimi, erkek giyimleri gibi aynı malzemeden – keten veya yün bez parçası ve aynı dikişlendi. Erkek giyiminden renk ve giyinme tarzına göre farklıydı. En basit bir giyim parçası **peplos** imiş. Bu tür giysiyi genç Spartalı kızlar giyermiş. Dökdörtgen bez parçasından ve kenarları **fibula** (broş – süs iğnesi) ile omuzlarda bağlıymış ve belde kayışla bağlıymış. Peplosun farklı versiyonları varmış, daha uzun olabilecek, baş üstünden geçirilenler ya da aynı zamanda örtü olarak da kullanılabilenler varmış. Peplos “Dor”, hiton (kıvrımlarla ketenli uzun fistan) ise “İyon”lu olarak adlandırılmış. Özellikle Korint hitonlar için, işlemeli, İos, Kıbrıs ve Milet’te işlenenler için talep çok büyümüş.

Erkekler, karılar gibi aynı seviyede altın takılar taşımak istiyorlarmış ve sürekli olarak taşıyorlarmış, özellikle kimi törenlerde: bilezikler, tokalar ve yüzükler. Kadınlar çok sık kolye, küpeler ve ayaklarında bilezikler taşıymışlar. Onların takıları, Miken dönemindeki gibi o kadar masif ve ağır değilmiş, yani daha saflaştırılmış ve daha yenlikmiş, mücevherlerle süslüymüş. Kadınların bölünmez aksesuarı olarak yelpaze ve şemsiyelermiş.

ALTIN TAKI

YUNAN FİBULASI

YAĞ İÇİN KAP

Arkaik dönemde hem erkekler hem de kadınlar benzer saç modeli olmasına rağmen, Pers Savaşları'ndan sonra erkeklerde uzun saçlar modadan çıkmışlar, devamlı berbere gidiyorlarmış, M.Ö. III. yy'dan sonra ise traş da yapıyorlarmış. Klasik dönemde bütün erkekler sakal ve bıyıklar taşıyorlarmış. Serbest kadınlar saçlarını sadece üzüntü duydukları zaman kesiyorlarmış. Genelde tepe farklı tarak veya tokalarla toplanmış uzun bukleli (kıvrımlı) saçları varmış. Sadece kızların örgülü saçları varmış. Sadece bayram ve kutlamalarda serbest koyverilmiş saçlar taşınılmaktaymış. Saçların boyanması (genelde sarı rente), peruk ve sahte örgüler taşınması, aynı zamanda vücudun farklı yerlerinden kılların çekilmesi gibi normal imiş.

AYAKKABI

Roma toplumunda **giysi türü, toplumdaki statüsü** belirtmekteymiş: varlık veya evlilik durumu, iş görevi veya fonksiyonu, patriklerin ayakkabıları kırmızı imiş vb. Kapalı-örtülü ayakkabılar gezi için toga ile kombinasyonda giyilirmiş, açık sandaletler ise ev için, ziyaret esnasında ve diğer durumlarda kullanılmış.

ROMA GİYİMİ

Giysi, genelde, ev şartlarında ve genelde yünden elde edilirmiş. Roma Cumhuriyeti'nin son döneminde tekstil ile ticaret de belirdi. Bu şekilde keten, pamuk ve ipekten giysiler ortaya çıktı. Erkeklerin genel giyimi kumaştan yapılan **tünik** imiş. Tünik iki parça kumaştan yapılır, belde kemerlerle toplanır ve omuzlara tokalarla tutturulurdu. İşçi ve köleler daha katı kumaştan, daha kısa veya daha yüksekte tokalarla tutturulmuş tünikler kullanırlardı. Şövalye sınıfın giydikleri tünikler dikey ince mor çizgilerle süslenmiştir. Senato üyelerin tünikleri ise daha kalındır. Roma vatandaşının karakteristik giysilerinden biri **togadır**. Toga, daha büyük bir yün bezinden, yuvarlak kenarlarla ve vücuda farklı şekilde atılan en eski giysilerden biridir. Togalar ağır ve giyim için bileşik bir giysidir, fakat haysiyetli ve şık görünüm vermekteymişler. Düz, beyaz ve süslenmemiş togayı erkekler kullanmak-

taymış; mor kenarlı beyaz togayı devlet memurları ve soylu ailelerden gelen gençler giymekteydi; koyu renkli togalar yas-üzüntü ifade ediyorlarmış, altın işlemeli ve mor renkli togaları cumhuriyet döneminde, generaller tarafından adlarına düzenlenen zafer alaylarında giyilirdi.

ROMA KADIN GİYİMİ

ROMA FİBULASI

Kadın tünikleri erkek tüniklerinden ayaklara kadar uzun olduğuna göre farklılaşmış ve Yunan tüniklerine benzermiş. Peplos, iki dörtgen biçiminde yün kumaşından ve serbestçe aşağıya doğru düşen bir giysidir. Omuzlarda geniş ile sıkı bağlanılmaktaymış. Roma hitonu Yunaninkisine çok benzermiş ve yün, keten veya ipekten yapılmış olan geniş tünik imiş, omuzlarda birleşerek kolluklar oluşturmaktaymış. Kalça, göğüs veya belde bağlanabilir ve en sık açık renkteymiş. Evliliğin sembolü olan ve evli Romalı kadınların tünik üzerinde giydikleri giysidir. Toplumda daha tanınmış kadınlar ise **palla** – şal gibi bir aksesuardır ve evden çıktıkları zaman, sol omuzun üzerine atılan ve sağ elin altında biterek vücudun etrafında sarılan bir giysi olarak kullanırlarmış.

M.Ö. II. yy'a kadar kısa saç ve traş edilmiş yüz Romalılar için normalmiş. Bu tarihten sonra kısa sakal kullanmaya başlamışlar. Kadınlar, saçın düzenli olmasına, süslenmeye çok önem gösterirlermiş. Saçı, ön tarafa tarayarak yukarıya doğru yönlendirerek topluyorlarmış. Saçın tutulması için çelenk ve farklı tokalar kullanılmaktaymışlar, kuaför mesleğiyle de çoğunlukla köleler uğraşmaktaymış.

Erkek vatandaşların kullandıkları tek takının daha fazla pratik, daha az ise estetik fonksiyonu varmış: ilkönce demirden, ondan sonra altın yüzük ve bu yüzükle balmumu mührü olarak belgelerin onaylanması yapılmış. Bunlardan farklı olarak, kadınlar farklı takı türleri kullanırlar: küpeler, kolyeler, bilezikler, yüzükler ve farklı groşlar – zengin süslenmiş toka ve iğneler. Takılar tunç ve camdan yapılmaktaymış, özellikle altın, mücevher taşlar ve incilerin değerli nesnelermiş. Romalı kadınlar makyaj da sürerlermiş, yüz derisini beyazlatıp hoş kokulu parfümler ve yağlar da kullanırlarmış.

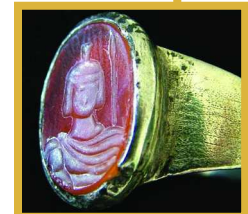
ROMALI KADINLAR

ROMALI KADINLARIN SAÇ MODELİ VE TAKILAR

FİL KEMİĞİNDEN YAPILMIŞ TARAK

ROMALI ASKERİN YÜZÜĞÜ

Etkinlikler

- Gruplara göre ayrılın. Farklı gruplar şu noktalar üzere çalışacaklar: a) farklı takı türleri; veya b) basit model giysiler. Yaratacağınız modelleri belirli bir okul müsameresinde ya da okul dışı etkinliklerinde sunabilirsiniz.

Daha fazla bilgi edin

Флајсер, Р. *Грција во времето на Перикле*, АЕА Издавачи, Скопје 2002, стр. 156-178.

<http://www.crystalinks.com/rome.html>

<http://www.mlahanas.de/Greeks/Fashion.htm>

http://www.fashion-era.com/ancient_costume/ancient-greek-fashion-hair.htm

<http://www.costumes.org/history/100pages/timelinepages/ancientgreece1.htm>

<http://www.roman-empire.net/society/soc-dress.html>

<http://www.hairselect.com/roman.htm>

5.5. KAMU HAYAT TÜRLERİ

HAZIRLIK ETKİNLİKLERİ:
Tarih kitabından Eski Yunanistan ve Roma kurumları ve devlet düzeni hakkında bilgilerini yenile.

Eski Yunanlıların ve Roma Devleti vatandaşlarının kamu hayatı genelde birkaç odak noktasında gerçekleşmeydi: *meydanlar*, *devlet kurumlarının yapıları*, *Tanrıların tapınak yerleri* ve serbest zamanlarını geçiren, yani eğlenen alanlar olarak *tiyatrolar*, *eğitim alanları*, *kamu banyolar* (hamamlar) ve *sirkler*. Bu alanlar ve yapıları tanınabilir ve unutulmaz özelliklere sahiptir, onların muhteşemliği ise devletin gücünü ve büyüklüğünü ifade etmesi gerekiyormuş. Birçok Avrupa şehrinde antik dönemin inşaat tecrübeleri kullanılmıştır. Bu tecrübeler şehir alanının planlanması (şehircilik, urbanizm) hem de asıl yapıların şekillendirilmesinde (Sanat-mimar başlığına bak) de kullanılmıştır. Fakat daha da önemli bu alanların ve yapıların bütün halk tabakalarına sosyal (toplumsal, ortak) fonksiyonudur: burada, devlet ve devletin bütün vatandaşları için önemli kararlar getirilmekteymiş, daha geniş toplumdaki belirli olay ve süreçlere etki yapılmıyormuş, dini ayinler, alış-veriş yapılmıyormuş, yeni dostluklar ve yeni evlilikler kuruluyormuş. Eski Çağ milletleri, ruhsal kutsaldan ayırmıyormuş, yani din ve devlet bölünmez parçalarıymış.

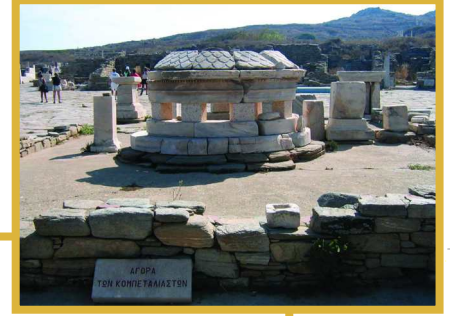
ROMA'DA AUGUSTUS FORUMU

5.5 (A) ŞEHİR VATANDAŞLARIN TOPLUMSAL GÖREVLERİ

Şehirlerde, yıl içerisinde birkaç kez dini-devlet kutlamaları gerçekleşiyormuş. Bu kutlamalar, ahalinin dini ve vatansever duygularını güçlendiriyormuş. Atina ve Roma vatandaşları memnuniyetle bu tür etkinliklere katılıp zamanlarının büyük bir kısmını, hatta kimileri bütün kariyerlerini bu tür ve benzeri toplumsal görevlere adanmışlar. Bu mümkünmüş, çünkü

diğer bütün işleri işçiler ve köleler gerçekleştirmekteymiş. Zengin vatandaşlar fiziksel çalışmaya hakaret ve küçümsemekle bakıyorlarmış. Çünkü bu tür çalışmalar, daha yüksek tabaka üyeleri için layık görülüyormuş ve bu şekilde o dönemdeki toplumunda sınıfsal bölünmeyi tespit edebiliriz. Soyluların özlemi devlet memurluk görevleri (Magistratuslar) ve hükümetin devlet hiyerarşisinde ilerlemesiymiş.

DELOS AGORASI

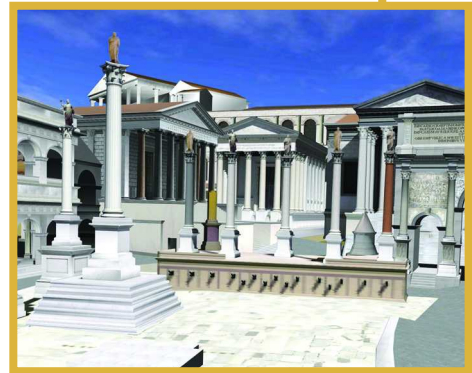
Eski Yunanistan ve Roma **şehir meydanları** çok canlı yerlermiş. Bu alanlarda birçok eğlence etkinlikleri gerçekleştirmiş, özellikle olarak bu alanlarda vatandaşlar kendi dostlarıyla, iş ortaklarıyla görüşerek birçok konular üzere tartışmalar yürütülmekteymiş ve önemli kararlar alınmaktaymış.

Atina şehri, kent çekirdeği (merkezinde) etrafında gelişmiş, Şehri de Akropolis ve güney varoşlar, aynı zamanda Keramik işçi semti oluşturmaktaymış. Keramik'te merkez şehir meydanı olan **Agora** bulunmaktaymış. Burası Atina için politik, dini ve ticari merkezini oluşturmaktaymış. Orada *orquestra* (dans etme, konser düzenleme alanı ve Dionysos tanrısı aleyhine dram temsilleri sergilenmekteymiş) bulunmaktaymış, bu alanda halk meclisleri, tarım ve zanaat pazarı da düzenlenirmiş. Daha son-

ruları, siyasi toplanmalar Pnyx (Pnyks) tepesine "geçmiştir", dram sanatçıları ise Akropolis'in güney eğimindeki Dionysos tapınağına geçmiştir. Agora'da sadece Pazar kalmıştır, fakat orada yine Heyet üyelerin toplanması gerçekleşmekteydi. Kimi zaman vatandaşların da toplanması örgütlenilirdi.

Meydan için Latin sözcüğü *forum*'dur. Her Roma kentin kendi forumu vardı. Roma'da ise **Roma Forumu-Meydanı** (*Forum Romanum* veya *Forum Augustus*) yanısıra, Cumhuriyetin geç dönemlerinden, imparatorluk döneminde bütün Roma *caesari* (imparatoru, hükümdarı) "kendi" meydanını inşa ediyormuş: Trajan Forumu, Nerva Forumu vb. Genel Roma Forumu'nda şehirde en önemli olaylar gerçekleşiyormuş – bu meydan şehrin toplumsal, siyasi, ticari ve dini merkezi imiş. Meydanda ve et-

ROMA FORUMU'NUN REKONSTRÜKSİYONU

KUTSAL YOL

rafında devlet kurumları yanısıra (arşiv, *Curia-Senato*'nun gerçekleştirdiği toplantı binası, hapisane) birçok tapınak yeri ve *Regija* (başkahinin ofisi), bazilikalar, zafer takıları (Titus ve Septimius'un zafer takıları), anıtlar ve kamu hitap platformu-*rostra*. Bu platformda birçok tanınmış Roma hatiplerin (oratorların) tanınmış konuşmaları gerçekleşmiştir. Dünyanın en eski caddesi olan *Kutsal Yol (Via Sacra)* meydandan geçiyormuş. Bu cadde Capitol Tepesine kadar gidiyormuş, orada da Jüpiter'in tapınak yeri bulunmaktaymış.

Senato (Senatus), hem Cumhuriyet döneminde hem de imparatorluk döneminde (olsun ki imparator tarafından kontrol edilerek) devam eden devletin en yüksek devlet kurumuymuş. Devletin yönetimi esnasında önemli rolü varmış, yani iç ve dış siyaseti kontrol ediyor, finansları kontrol ediyor, askeri komutanların ve il yönetmenlerin atanmasını yapıyor ve diğer önemli devlet kararları hakkında hüküm getiriyordu. Roma tarihinin farklı dönemlerinde 100 ila 600 senatör ve magistralar (devlet memurları), eski magistralardan, hepsi patricilerin sırasından kişiler yer almaktaydı. Senato toplantıları *Curia* (Kuria) gibi adlandırılan bidana yapılarıdır.

ROMA SENATOSU

Birçok belge ve yasalarda SPQR (SENATUS POPULUSQUE ROMANUS) sembolü yer alıyordu. Demek ki, "Senato ve Roma halkı" tarafından kararlar alınmıştır.

Meclis ya da heyet, Atina demokrasisinin gelişmesi için en önemli kurumlardan biridir. 400 kişilik Solon döneminde ve Klistenes döneminden 500 kişilik Meclis/Heyetin kurulmasıyla ve şehrin bölgelere ayrılmasıyla o döneme kadar soylu aopagus denilen (Arhont Meclisi) kişilerin devlet yetkileri sınırlanmıştır. Bu şekilde devlet idare gücü 30 yaşında daha büyük olan vatandaşların eline geçmiştir. Her administratif bölgeden 40/50 vatandaş seçilir, bunlar Halk Meclisi'nde devletin en önemli işleri hakkında karar getiriyor, kararlar ise oy çokluğuyla kabul ediliyormuş.

Etkinlikler

- Antik dönem ile bugünkü kamu hayat şekilleri hakkında karşılaştırma yapın – siyasi eylemlerin merkezi, hareket odağı olan yerler ve ziyaret ettiğiniz küçük kentlerde vatandaşlar arası arkadaşlığı ile Antik şehirlerdeki meydanlar (forumlar.)

Daha fazla bilgi edin

Фласејлер, Р. *Грција во времето на Перикле*, АЕА Издавачи, Скопје 2002, стр. 35-60.

Гасос, Д., *Рим*, Матица, 2007, Скопје стр. 10-11

http://www.historylink102.com/greece3/democracy_athens.htm

<http://www.crystalinks.com/romebuildings.html>

5.5 (B) EĞLENCE VE SERBEST ZAMAN

Antik şehirlerin vatandaşları kendi serbest zamanlarını tiyatrodan, kamu banyolarda veya farklı sopr yarışmalarında geçiriyorlarmış.

Tiyatro (*thetros*) kavramı “görme yeri”, daha doğrusu oditoryum ve dini ayinlerden yaratılan dram temsillerinin sergilenme yeri anlamına gelir. Zamanla, tiyatro temsilleri bütün devlet bayramların mecburi bölümü olmuştur. Temsillerin seçimini ve gereken bütün hazırlıkları devlet yetkilileri, yani Arhontlar gerçekleştiriyordu. En sık, birinci günde beş komedi ve bir tetraloji (üç trajedi ve bir satirik dram) sergilenmekteydi. Bu program sırası üç gün sürüyordu. Sonunda defne çelengi – armağanlar verilmekteydi. Eski Yunanlılar ve Romalılar için eğlence den daha büyük önem taşımaktaydı. Her sosyal tabakadan vatandaşlar tiyatroyu ziyaret etmekteydi, kadınlar ve kocalar gibi, ama sadece erkekler sanatçı olabilirlerdi. Seyirciler satın aldıkları biletle o gündeki bütün temsilleri seyretme hakkına sahiptiler. Bu sebepten dolayı izleyiciler yanlarına besin, içme taşıma ve temsiller esnasında yemek ve içmek normal bir davranış imiş. İlk sıra ve ilk sırada bulunan koltuklar rahipler ve devlet memurları için ayrılmıştı.

Stobi’de buluna antik tiyatronun alt kısmındaki koltuklarda, kiraladıkları yerlerde zengin insanların isimleri görülebilir.

ROMA
COLOSSEUMU

Amfityatro (elipsli tiyatro) bir yapı türü olarak her halde Roma İmparatorluğu'na en çok sezdirir. Kolezyum (Roma Colosseumu) ya da Flavius Amfityatrosu antik dönemden kalan en önemli ve tanınmış yapılardan biridir. Aynı zamanda dünyanın en büyük amfityatrosudur. Bu yapı ustaca yansıtılan holleleri, kaplamaları ve sütunleri, topladığı 50.000 izleyiciyle mimari şaheser özelliğini taşımaktadır. İhtiyaç varsa, bu dev yapı büyük kumaş ruloyla örtülebilmiş ve akşam temsilleri için ışıklandırılabilirmiş. Arena bölümü suyla doldurularak daha küçük gemilerle sahnelenen deniz savaşları sunulabilirmiş. İzleyiciler burada da sosyal sınıf tabakasına göre oturuyorlarmış, yani hükümdar görkemli süslenmiş locada, ilk sırada senatörler, şövalyeler, elçiler ve diğer soylu vatandaşlar oturuyorlarmış. Kadınlar arenadaki olayları en üst sıralardan izleyebiliyorlarmış.

Daha geç amfityatrolarda farklı gladyatör dövüşleri, köleler ve vahşi hayvanlarla dövüşmek, "vahşi hayvan avı", iki tekerlekli at arabalarıyla yarışma gibi temsiller düzenlenmekteymiş. Bugünkü mevcut anlayışa göre normal ki bu davranışlar korkunç ve acımasızdır. Gladyatör dövüşleri, zengin soyluların cenaze kutlamaları olarak meydana çıkmış ve bu kutlamalarda köle veya mahkumlar aralarında kan dökerek savaşmaktaydı. Ölülerin ruhları kan istedikleri inancı varmış. Zamanla, soylu kişiler kendi aralarında kimin daha görkemli gladyatör dövüşmeleri örgütleyeceği konusunda yarışıyorlarmış. Bu şekilde vatandaşlara kur yaparak magistrat seçimlerinde kendilerine oy kazanıyorlarmış. İmparatorluk döneminde, sadece imparatorun bu tür oyunları örgütleyebileceği hakka sahipmiş.

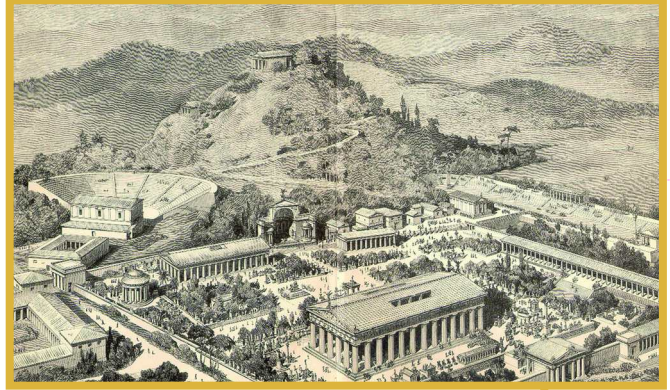

GLADYATÖR
DÖVÜŞLERİ

Eski Yunanistan'da spor yarışmalarında en çok ziyaret edilen atletik yarışmaları ve iki tekerlekli at arabalarıyla yarışmalar idi. Fakat en önemli ve en çok ziyaret edilen doğal ki **Olimpiyat Oyunlarıydı**. Olimpiyatlar, her dördüncü yılda Mora Yarımadası'nın **Olimpiya stadında** örgütlenirdi. Bu bir dini-atletik kutlamaydı. İlkönce Zeus tanrısına kurban sunulmasıyla ve birçok diğer dini ayinler sıraya gelmekle başlamıştır. Olimpiyatlar hakkında en eski yazılı bilgiler M.Ö. 776 yılına dayanır.

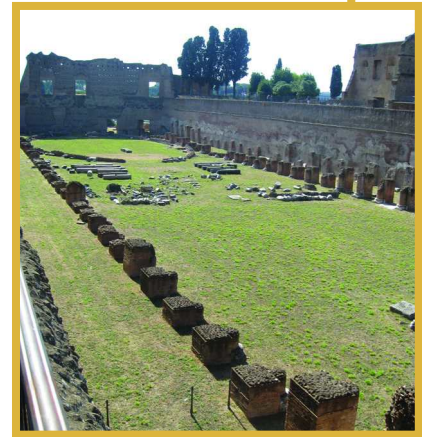

Eski Yunanlılar bu oyunlara göre zamanı da hesaplıyorlarmış. Yarışmacı olarak oyunlara katılma hakkı Eski Yunanca bilen, demek ki Eski Yunanistan kentlerinde ve onların kolonilerinde ikameti olan kişi katılabilmiş. Yarışma disiplinlerin sayısı kademeli olarak artmaya başlamış (boks, güreş, araba yarışları, koşma yarışmaları, pentatlon vb.), böylece oyunlar beş güne kadar sürermiş. Olimpiyatlarda zafer ve defne çelengini elde etmek çok büyük önem ve saygı getiriyormuş.

OLİMPIYA

Romalılar, bedensel egzersizler uygulamayı benimliyorlarmış. Fakat Eski Yunanlılar gibi atletizm vücut yapısı oluşturmada ısrarlı değillermiş. Bir türlü boks ve güreş türünü tercih ediyorlarmış, fakat en büyük memnuniyet araba yarışlarıydı. **Büyük Circus** (*Circus Maximus*) bu tür yarışmalar örgütlendiği bir yermiş ve 250 bin izleyici almak kapasitesi varmış. Bu rakam, bu tür spor oyunlarına karşı gösterilebilecek ilgi hakkında bilgi verir.

CİRCUS MAXİMUS

Çalışma günün bitmesiyle Antik şehirlerin vatandaşları büyük kamu banyolarına gidip orada ferahlanarak kendi dostlarıyla görüşürler ve yenilikler hakkında bilgi değiştirirlermiş. **Roma banyoları** (*terma*) o dönemdeki Roma ilçesinin antik şehirlerinden biri olan Makedonya'da da varmış. Bu banyoların kalıntılarını bugün de Stobi yerinde görebiliriz. Ziyaretçiler ilkönce soyunma odasına gidip yağ yağlayarak egzersiz yapıyorlarmış, ondan sonra sıcak banyoya giriyor, ordan sonra soğuk banyoda ferahlanıyorlarmış. Buharlı alanlar, sauna ve kamu tuvaletler de varmış. Yıkılmaktan sonra bahçe gezisi, kütüphane ziyareti ya da kimi akrobat düzenlendiği noktayı izleyebilirlermiş. Isınma sistemi çok yaratıcıymış, sütunler üzerine zemin ve onun altında dolaşan sıcak su varmış.

STOBİ'DE KADIN BANYOSU

Sorular

1. Eski Yunanlıların ve de Romalıların hergünkü hayatta orta nokta hangi kamu yapılarıymış?
2. Eski Yunanlılar ve Romalılar ise hangi sporlarda favoriymiş?
3. Hangi kamu yapıları mimari çözümlere göre yenileşimci inşaat çözümlerini temsil etmektedir?

Etkinlikler

- Antik ve yaşadığımız dönemde kültürel alışkanlık ve tiyatro ile sanatın ne kadar kapsanmış olduğu üzere tartışma yürütün.
- Makedonya'da bulunan bir antik kenti ziyaret edin, fotoğraf resimleri çekin ve daha sonra gereken açıklama ile izlenimlerinizden yorumlarınızı sergileyin.

Daha fazla bilgi edin

Флајсер, Р. *Грција во времето на Перикле*, АЕА Издавачи, Скопје 2002, стр. 205-241.
Гасос, Д., *Рим*, Матица, 2007, Скопје, стр. 20-21, 24-25.

<http://www.crystalinks.com/romebuildings.html>

<http://www.crystalinks.com/greekolympics.html>

<http://www.crystalinks.com/greektheater.html>

<http://www.crystalinks.com/rometheaters.html>

<http://www.crystalinks.com/romebaths.html>

SÖZLÜK

- retorik** – güzel söz söyleme, hitabet sanatı
redüksiyon – indirgeme
statü – bir kimsenin, bir kurum veya bir toplum içindeki durumu, pozisyon
magistrat – devlet görevi/memuru
amfitiyatro – “çift” tiyatro, yani dairesel veya elips şeklindedir
efebi – reşit erkek
hiyerarşi – aşama düzeni
zafer – savaşta kazanılan zafer, bir yarışma veya uğraşıda çaba harcayarak elde edilen başarı

6

MAKEDONYA'DA ANTİK MİRAS

BU BAŞLIKTA:

- 6.1 ANTİK YERLER
  - 6.1 (A) SKUPI (SCUPI)
  - 6.1 (B) STOBİ (STOBI)
  - 6.1 (C) HERAKLEA (HERACLEIA LYNCESTIS)
  - 6.1 (D) LIHNİD (LIHNİDOS)
- 6.2 YAZITLAR

Bilim, eski geçmiş için bilgilerini farklı ve fazla kaynaklardan elde etmektedir. Biz yazılı tarihi kaynaklardan yukarıda söz ettik. Fakat, doğaldır ki en görünür ve somut bilgileri maddi kaynaklar sunmaktadır: yapılardan kalıntılar, yollar ve farklı türden yapılar, el işleri – sanat eserler, kullanım için nesnelere (kablara, aletler, takılar), demir paralar vb. Bulunan nesnelere ve yapıları sistematik algılama, inceleme ve korumayla ilgilenen bilim dalına **arkeoloji** (Yun. – arhaios – eski ve logos - bilim), “eskinin bilimi” ya da eski yapıt bilimi de denir.

Maddi buluşlar ve yazılı tarihsel kaynaklardan bilgileri kombine etmekle ve karşılaştırmakla, yapıların, monetlerin ve benzerinin yorumlanmasıyla geçmişi yeniden canlandırırız. Daha doğrusu, keşfedilmiş yerlerin tarihsel olayları, hayat tarzları, adet ve gelenekler için daha bütünsel bir resim yaratılır.

ARKEOLOJİK BULUŞLAR

83

REPETITIO
EST MATER
STUDIORUM.

TEKRARLAMA,
ÖĞRENMENİN
ANASIDIR.

6.1. ANTİK YERLER

HAZIRLIK
ETKİNLİKLER:
Tarih okuma
kitabından Eski
Yunanistan
dönemi ve
Makedonya'nın
Roma idaresi
altındaki içerikler
hakkında
bilgilerini yenile.

Bugünkü Makedonya Cumhuriyeti bölgesinde birçok arkeolojik ve kazı yerleri bulunmaktadır. Bu bilgiler, bu toprakların binlerce yıl içerisinde tarihsel zenginliğini ve farklı kültürlerin ile geleneklerin çakıştığını belirtir. **Coğrafi konumu** yüzünden bu bölgelerden önemli iletişim hatlar (yollar) geçmektedir – Via Egnatia (Egnatia Yolu). Bu yol Dıraç'tan Ohri Gölü etrafından Heraclea'ya (Manastır'a) devam eder, oradan Thessalonica'ya (Selanik'e) kadar. Astibo (İştıp) için ayrılan yol; Vardar vadisine giden yol Skupi (Üsküp) ve Stobi'yi ve diğerlerini de bağlıyormuş. Şimdiye kadar en büyük ve en önemli Makedonya'da kazılan antik kentler Eski Yunanistan (Büyük İskender) ve Roma dönemlerinde kurulup en muhteşem dönemlerini, daha doğrusu, M.S. II. ve III. yüzyılda yaşamışlardır. Bu kentler, **gelişmiş kent merkezleri** halindeymiş. Bu kentlerin caddeleri, su tesisatları, tapınak yerleri, tiyatroları, banyoları, yani o dönemdeki şehir anlayışına göre bir kent ortamı olarak her şeyleri varmış.

6.1 (A) SKUPI (SCUPI)

SKUPI

Zayçev Rid'in altında ve bugünkü Üsküp'ten sadece birkaç kilometre uzaklıkta, Vardar Irmağı'nın sol kıyısında **Skupi antik kent** kalıntıları bulunmuştur. M.Ö. II. yüzyılda, ilkönce, bu yerde bir Roma askeri kampı kurulmuş, bir yüzyıl sonra ise bu yer kentsel yerleşim yerine dönüşmüştür. Bu kentin kurulması, Dardania'nın Roma tarafından fethedilme fonksiyonundaymış. Kent, Orta Asya'yı Ege Deniziyle ve Trakya ile Adriyatik Denizini bağlıyormuş. Belirli dönem Dardania bölgesinin merkeziymiş, III. yüzyılda ise piskoposluk merkezi olmuş.

VULPES
PILUM
MUTAT, NON
MORES.

TİLKİNİN
DERİSİ
DEĞİŞİR,
HUYU
DEĞİŞMEZ.

Skupi, kendi tarihinde Gotlar ve Hunların sık sık saldırılarına ve fethedilmelere maruz kalmıştır. Fakat kenti 518 yılında gerçekleşen çok kuvvetli deprem yıkmıştır. Tahmin edildiğine göre yaklaşık o dönemde orada yaşayan ahali bugünkü Üsküp'ün alanına yerleşmiştir.

Kent, **geniş kaldırımli sokaklarla** tanınabilir ve önemli yapılar tiyatro, iki bazilika, kilisenin vaftiz bölümü ve mezarlıkları varmış. IV yüzyıldan VI. yüzyıla kadar Skupi yeniden gelişmiş ve böylelikle administratif bina, kamu banyolar,, su tesisatı ve koruyucu duvarlar inşa edilmiş.

Tiyatro, inşaatine göre Roma tipi özelliğini taşımaktaymış. İnşaat tarihi II. yüzyılda olduğu tahmin ediliyor. İnşaat sebebi de Hadrianus'un ziyaretiymiş, olağanüstü zengin ve süslü elemanlarla yüz metre uzun ve on beş metre geniş orkestrası varmış. Bu tiyatrodaki özellikle dram, komedyaya, trajedi temsilleri sunulmaktaymış, gladyatör dövüşleri olduğu gibi izlere rastlanılmamıştır.

Bazilikaların zemini geometrik modellenmiş mozaiklerle süslenmişti. İçeride sütunlar, rozetler ve diğer süs elemanları bulunmuştur. İlki de münhasıran anıtsaldı.

SKUPI'NİN GÜNEYİ
BÖLÜMÜNDEKİ BAZİLİKA

Sorular

1. Skupi'nin konumu nasıldır?
2. Skupi kenti ne zaman oluşmuştur?
3. Hangi dönemde gelişmede en yüksek zirve noktasına ulaşmıştır?
4. Skupi'de bulunan en önemli yapılar hangileridir?
5. Antik kent olarak Skupi ne zaman ve neyden bozguna uğramıştır?

Etkinlikler

- Skupi'yi ya da Üsküp Şehir Müzesi'ni ziyaret edin.
- Poster halinde topladığınız bilgileri sergileme örgütleyin.

Daha fazla bilgi edin

<http://my.opera.com/ancientmacedonia/blog/show.dml/1222119>

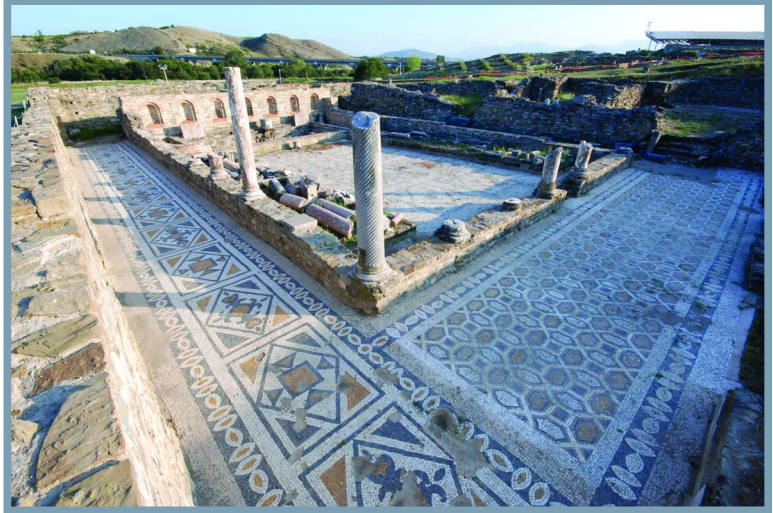
<http://en.wikipedia.org/wiki/Scupi>

<http://www.soros.org.mk/konkurs/076/makver/skupi.html>

6.1. (B) STOBİ (STOBI)

HAZIRLIK ETKİNLİKLERİ:
Gruplara ayrılın ve her grup Stobi için farklı kaynaklarda araştırma yapsın (basım, elektronik, resimli). Ondan sonra bu antik yer için portfolyo hazırlayın – tarih, yapılar, araştırma.

Stobi, en eski yazılı kaynaklara göre kentin **Eski Yunanistan döneminde** kurulduğu gösterilmektedirler. Makedonya kralı V. Filip hakimiyetinden önce, Tsrna Irmağının Vardan Nehri'ne döküldüğü yakınlığında verimli vadiye kurulmuştur. Bu konum, Stobi'nin stratejik, askeri, ticari merkeze dönüşmesine yardımcı olmuştur. Çünkü kent, Tuna'dan Ege Denizi'ne giden ana hatta yer almaktaymış. M.S. I. yüzyılda kentte önemli değişiklikler görülecektir. Çünkü bu dönemde kent genişleyecektir ve kentte para dövülmesi yapılacaktır. **Roma döneminde**, kentte yaşayanlar Roma vatandaşları olduğu sayılmaktaymış, üzerinde yazıtlar bulunan anıtlar kentte zengin kişilerin yaşadığını kanıtlamaktadır.

KİLİSENİN VAFTİZ BÖLÜMÜ

Erken Hristiyanlık Dönemi'nde Stobi'nin daha fazla önemli rolü varmış, çünkü piskoposların merkezi olmuş, o dönemde de mozaik ve fresklerle süslü birkaç görkemli bazilika inşaat edilmiştir. V. yüzyılda ilçenin merkezi olduğu zaman gelişmenin zirve noktasına ulaşmıştır. Fakat, aynı yüzyılda soygun, saldırı, depremlere ve veba hastalığının etkisi altında kalmış, böylelikle VI. yüzyıldan sonra kenti ahali terk etmiş ve kentteki hayat sönmüş.

BÜYÜK BANYOLARIN TABANI

muna ve büyüklüğüne göre bütün yapılardan en etkileyici olan **tiyatro** imiş. Bu tiyatro, en çok Eski Yunanistan tiyatrolarına benziyormuş. Tiyatronun oturma bölümünde, tiyatro ve arena'ya dönüştürüldükten sonra orada gerçekleşen oyunların patronlarının koltuklarda kaydedilen isimlerini bugün bile okuyabiliriz. Bu isimlerden kentte yaşayan kabarik sayıda asilzade ırkından olanlar hakkında bilgi edinebiliriz.

STOBİ'DEKİ TİYATRO

Özellikle çok sayıdaki **mozaikler** çok hassas ve sanatsal açılarından mükemmel işlenmişlerdir. Bu mozaiklerden kimileri bugün mükemmel durumdadırlar. Bunlarla kamu binalar yanı sıra, kimi özel evler ve Theodosius Sarayı da süslenmiştir. Tahmin edilebilir ki kentte mozaik ve sanat okulu faaliyet göstermekteymiş.

Sorular

1. Stobi'nin gelişmesi için konum yeri nasıl bir önem taşımaktaymış?
2. Kent ne zaman kurulmuştur?
3. Kent hangi dönemde en yüksek zirve noktasına ulaşmıştır?
4. Stobi'nin terk edilme sebebi neymiş?

Etkinlikler

- Okul gezilerin birinde Stobi'yi ziyaret ettiğiniz zaman fotoğraf resimleri yapınız, ondan sonra okulunuzda sergi örgütleyiniz.

Daha fazla bilgi edin

Археолошката карта на Македонија, Том 2, МАНУ, Скопје, 1996.
Петрова Елеонора, Стоби (водич), Музеј на Македонија, Скопје, 2003.
Микулчиќ Иван, Антички градби во Македонија, МАНУ, книга 8, Скопје, 1999.
Микулчиќ Иван, Стоби (монографија), Скопје, 2006.

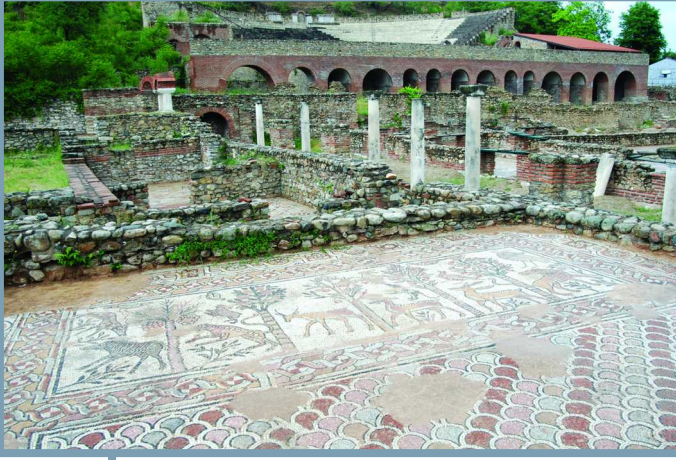
<http://iguide.travel/Stobi>

<http://my.opera.com/ancientmacedonia/blog/stobi>

<http://arheo.com.mk/wp-content/uploads/2008/06/plan-stobi.jpg>

<http://www.soros.org.mk/konkurs/076/makver/stobi.html>

6.1 (C) HERAKLEA (HERACLEIA LYNCESTIS)

HERACLEA

HERACLEA'DAKİ TİYATRO

Heraclea Lyncestis, Makedonyalı Heracles'in ve Argead Makedon krallık hanedanının bu mitolojik kahraman ismini taşımaktadır. Kentin bulunduğu bölge Lynkes adlandırılan eski Makedon kabilesi ile yerleşmiştir. Pelister (Manastır kentinin yakınında) dağının en alt kuzeydoğu yamaçlarında ve önemli iki yolun kavşağında yerleştirilmiştir.

Bu kent de ilkönce Romalıların saldırılarını önlemek için stratejik açıdan kale olarak yaratılmıştı. Heraclea'dan kabarık sayıda Doğu'ya seferler gerçekleştiren veya Roma'ya dönen lejyonler yürümüşler. Fakat, **Roma döneminde** Heraclea ekonomik-ticari önem kazanmıştır, Roma ili olarak deklare edilmiştir. Bu sebepten dolayı kolayca genişleyip birçok yapılar inşaat edilmiştir. Örneğin: termler, mahkeme (duruşma) salonu, 2.500 kişi için yirmi sıradan oluşan koltukla ve küçük fakat mimari açıdan mükemmel inşaat edilmiş **tiyatro**.

Pelagonya bölgesinin piskopos merkezi olduğu Erken Hristiyanlık Dönemi'nde en yüksek zirveye ulaşan Heraclea'dan bugün çok korunmuş ahenkli yapılar kalmıştır, örneğin: **Küçük ve Büyük Bazilika, Piskopos konutu ve şehir çeşmesi**.

Herhalde Heraclea'da sanat mirasının bir bölümü olarak bulunan en etkileyici miras **taban mozaikleridir**. Bu mozaikler farklı tekniklerle işlenmiş ve 1300 karemetre alanında yayılmışlardır.

Heraclea'nın altın çağı uzun sürmemiştir. Kentsel yaşamı Avarlar'ın saldırılarıyla sona ermiştir. Avarlar, kente yerleşmelerine rağmen, yine de uzun geleneğin sonuçlanmasına sebep olmuşlardır.

TABAN MOZAIĞI

TİTUS FLAVİUS
ORESTES'İN
HEYKELİ

Daha fazla bilgi edin

Иван Микулиќ, Хераклеја, антички град во Македонија (монографија), Магор, 2008.

<http://www.soros.org.mk/konkurs/076/makver/herakleja.html>

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_01.swf

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_02_tearar.swf

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_04_cesma.swf

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_05_portik.swf

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_06_terma.swf

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_07_mala_baz.swf

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_07_mala_baz_moz.swf

http://www.bitolaturist.info/things/virtual/Heraclea_09_gol_baz.swf

Sorular

1. Arkeolojik kazıntılara (buluşlara) göre kentin hangi gelişme dönemlerini tanıyabiliriz?
2. Heraclea ne zaman en yüksek zirve noktasına ulaşmıştır? Kentte bulunan en önemli yapıları adlandır.

Etkinlikler

- Heraclea mozaiklerinden ilham alarak kendi eserlerinizle (resimler, kolaj, yazılı metinler) sınıfta bir yarışmaya katılmak için hazırlayın. Bu etkinlik için resim ve ana dili öğretmeninden yardım ve işbirlik arayabilirsiniz.

6.1 (D) LIHNİD (LIHNİDOS)

Ohri Gölün sahilinde, Roma'yı Balkan ile bağlayan – Via Yolu (Via Egnatia) kavşağında ve bugünkü Ohri kentin altında **Lihnid** antik kent yerleşim yeri bulunmaktadır. II. Filip, gölün kuzeyinde bulunan iki bayırın (Samoil Kalesi'nin yakınlığı ve altında) doğal stratejik avantajını öngörerek orada kalenin inşa edilmesi emrini verir.

Kent, **Eski Yunanistan Dönemi**'nde göl kıyısına doğru gelişmekteymiş. Kentte zengin şehir hayatı gerçekleştiğini Yukarı Kapi'daki mezarlıkta (nekropolde) bulunan kazıntılar göstermektedir: altın, gümüş, tunç ve seramikten nesnelere – takı, mezar maskeleri ve diğer artefaktlar.

ANTİK VE ORTA ÇAĞ DUVARLARI

ARTEFAKTLAR - TAKI VE ALTIN MASKE

Antik tiyatro da bu döneme aittir (M.Ö. II. yüzyıl). Bulunan kayıtlara göre tiyatrodan dram piyesleri sahnelenmekteymiş. Daha geç, Roma Dönemi'nde gladyatör dövüşleri için adapte edilmiştir. Tiyatro etrafında çok sayıda heykeller ve kabartma levhaları dikilmiştir. Bu kabartmaların arasında en muhteşemi Dionysos tanrısı ve perileri (müzleri).

Roma hakimiyeti döneminde Lihnid serbest olarak gelişen bir kentmiş. Bu dönemden Plaošnik bölgesinde görülen sarayların içerisinde **mozaikli tabanlar** bulunmaktaymış.

Birçok mimari ve sanat açısından görkemli olarak şekillenmiş **bazilikalar**, kentteki **Erken Hristiyanlık Dönemi**'nin yayılmasını belirtmekteymiş. Aynı zamanda, bu dönemde Yeni Epir ilinin piskoposluk merkezi olduğu da tahmin edilmektedir. Maalesef, yapıların büyük kısmı araştırma için ulaşılmaz haldeymiş, çünkü gelecek dönemlerden bu yapıların üzerinde hala kullanılan yaşam ve diğer yapı türleri inşaat edilmekteymiş.

KİLİSENİN
VAFTİZ BÖLÜMÜ

Sorular

1. Lihnid antik kenti kim kurmuştur?
2. Lihnid'te Eski Yunanistan Dönemi'nden daha önemli buluşlar hangileridir?
3. Erken Hristiyanlık Dönemi'nden kentin hayatta kalmasını ne karakterize eder?

Etkinlikler

- Okuluza bir arkeolog davet edin. Onunla antik yerlerde bulunan nesnelerin ne kadar ve nasıl korunduğu hakkında tartışın. Bulunan nesnelere hangi döneme ait olduğunu nasıl tespit ettiklerini sorun.

Daha fazla bilgi edin

<http://my.opera.com/ancientmacedonia/blog/2007/08/06/lihnidos>

<http://mk.wikipedia.org/wiki/Лихнид>

<http://www.soros.org.mk/konkurs/076/makver/lihnid.html>

6.2. YAZITLAR

Epigrafi, aslında yazıt anlamına gelir. Yazıtları ve tarihi yapıtlardaki yazıları inceleyen bilime epigrafi denir. Kalıcı maddeler olarak taş, mermer, kil, metal, cam, kemik, mozaik gibi maddeler kullanılmaktaymış. Epigrafi sözcüğü Eski Yunanca epigraphe (*Lat. inscriptio*) “yazıt” anlamına gelir. Bu bilim, diğer bilim dallarıyla yakın ilişkidir-**paleografi** (eski el yazılarını okuma bilgisi) ve nümismatik (demir paraları inceleyen bilim dalı) ve diğer yardımcı tarihsel bilim dalları. Epigrafi uzmanları yazıtların tarihini belirtirler, içeriklerinden tarihsel bilgileri tespit ederler ve o yer, il, tarih, olay veya kişi hakkında önceki bilgileriyle karşılaştırırlar. Kimi kez metinler hasar görmüştür, zor okunur, yazıldıkları sırada kısaltmalar kullanılır (malzeme tasarrufu yüzünden) ve bundan dolayı epigrafi kurallara göre bütün bu eksikliklerin (okunulmaz bölümlerin çözümü, kısaltmaların anlamını bulmak vb.) ortadan kaldırılması için uğraşı gösterir.

Yazıtlar bir dille yazılabiliyorlar. Fakat daha fazla dilde ve daha fazla yazının bir anıtta kullanıldığına da rastlayabiliriz. Resimdeki anıtta Latince ve Eski Yunanca metinler görebiliriz.

Yazıtlar, yazılmış metnin içeriğine göre iki genel grupta toplanabilirler: **özel yazıtlar** (*tituli*) ve **belgeler** – kamu veya özel (*acta*), bunlar ise, birkaç alt gruba da ayrılırlar.

Özel yazıtlarda şunlar yer alır:

1. Mezar yazıtları;
2. Vasiyet yazıtları;
3. Fahri yazıtlar;
4. Kamu binalardaki yazıtlar;
5. Farklı nesnelere üzerine kaydedilen yazıtlar.

Belgeler ise, aşağıdakilere ayrılır:

1. Sözleşmeler;
2. Yasalar;
3. Kararnameler;
4. Kutsal ve kamu belgeler;
5. Özel belgeler;
6. Duvar grafitleri

GAZİ DİPLOMASI

Makedonya topraklarında Eski Yunanca ve Latince dilleriyle şimdiye kadar birçok yazıt bulunmuştur ve halen bulunmaktadır. Bu bizlere bir öncüllük sağlamaktadır, çünkü bu yazıtları görebiliriz, okuyabiliriz, dokunabiliriz, arkeolojik kazıntılarda, müzelerde, meydanlarda araştırabiliriz, hatta bu yazıtlar çok sık evlerimiz altından da çıkmaktadırlar. Birçok epigrafik orijinal malzemelerin uzman kişiler tarafından bulunması (arkeologlar, klasik filozoflar, epigrafi ve tarihsel uzman kişiler) devletimizin farklı dönemlerine ait tarihi hakkında ilk elden bilgi edinmelerini sağlar.

MARVİNTSİ'DE
TAPINAKTAN
BİR YAZIT

Sorular

1. Yazıtları ve tarihi yapıtlardaki yazıları inceleyen bilime ne denir?
2. İçeriklerine göre yapıtlar hangi gruplara ayrılırlar?
3. Geçmişin rekonstrüksiyonu için epigrafinin önemi nedir?

Etkinlikler

- Herhangi bir arkeolojik kazıntı yerini, müze veya lapidarium ziyaret edin. Sergilenen yapıtları gözetleyin ve biçimlerini inceleyin.
- Herhangi bir yapıttan belirli metni yazmaya çalışın. Öğretmenin yardımıyla okumaya çalışın.

kazı yeri – araştırma yapılan yer
rekonstrüksiyon – imar, yeniden kurma
bazilika - İçi, ortadaki yüksek, yanlardakiler daha alçak olmak üzere iki sıra sütunla üç salona ayrılmış, dikdörtgen biçiminde büyük kilise
nekropol – mezarlık
kilisenin vaftiz bölümü - Hristiyanlıkta doğduktan kısa bir süre sonra çocuğa ilk günahını silmek ve onu Hristiyanlaştırmak amacıyla yapılan kutsal işlemin mekânı
fresk - Yaş duvar sıvası üzerine kireç suyunda eritilmiş madenî boyalarla resim yapma yöntemi
piskopos - Katoliklerde, bir bölgenin din işlerine başkanlık eden, papazlığın en yüksek aşamasında olan din görevlisi.
sinagog - Yahudilerin ibadet etmek için toplandıkları yer, havra.

